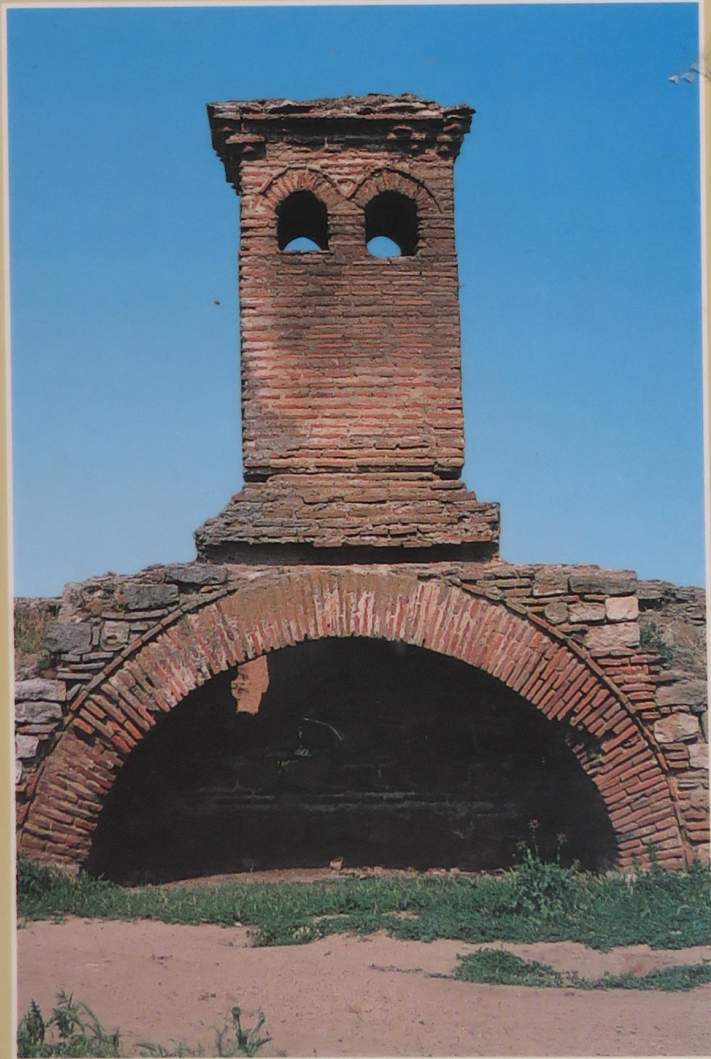

EDİRNE İMARETLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil

EDİRNE VALİLİĞİ YAYINLARI No: 10
İL KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI No: 7

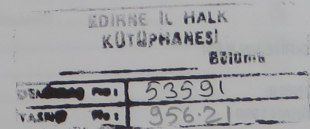

Edirne İmaratleri

Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil

1999 - İSTANBUL

Edirne Valiliği Yayınları No: 10

İl Kültür Müdürlüğü Yayınları No: 7

İÇİNDEKİLER

<u>KONU</u>	<u>SAYFA</u>
— Sunuş	7
— Teşekkür	9
— Önsöz	11
— İmaret Ne Demektir?	13
— Vakıflar-Vakfiyeler	15
— Edirne'nin aşevli imaretleri	17
— Yıldırım Bayezid İmaret (Eski İmaret)	21
— Gazi Mihal İmaret (Orta İmaret)	27
— Muradiye (Mevlevihane) İmaret	35
— Mezit Bey (Yeşilce) İmaret	45
— Balaban Paşa İmaret	53
— İbrahim Paşa İmaret	57
— Evliya Kasım Paşa İmaret	65
— Fazlullah Paşa (Seyitler) İmaret	73
— Sultan II. Bayezit İmaret (Yeni İmaret)	79
— Canlı Kaynaklar	111
— Bibliyografya	117
— Lugatçe	118

© EDİRNE VALİLİĞİ

İSTANBUL

HAZİRAN 1999

ISBN 975-585-071-6

Ofset Hazırlık, Dizgi, Baskı, Cilt

Acar Matbaacılık A.Ş. (0212) 422 18 34

S U N U Ş

Cumhuriyetimizin 75. ve Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü Kutlamaları, Edirne için daha özel bir anlam taşımaktadır.

Edirne, 92 yıl Osmanlı Cihan Devleti'ne başkentlik yapmış ve 18. yüzyıl başlarına kadar da ikinci başkent niteliğini korumuş olmakla, imparatorluk dönemi tarihimize, yeri doldurulamaz özelliklere sahip bir kentimizdir.

Cumhuriyet dönemimizde ise, yurdumuzun batıya açılan en büyük kapısı ve Türkiye'nin vitrin kenti olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedendir ki, kutlama törenleri, bu kentte âdeta kutsallaşmaktadır.

Bu mutlu yıldönümlerinde yapılan etkinlikler arasında, kalıcı türden olanlarına özellikle yer verilmiş olup, Edirne'nin dününü ve bugününü gelecek kuşaklara aktaran, kitapların bastırılıp yayınlanması'da kararlaştırılmıştır.

Bunların herbiri değişik yönlerden Edirne'nin tarihi ve kültürel özelliklerini yansıtmakta olup, bu özellikleri günümüz insanına tanıtan Trakya Üniversitemizin değerli öğretim görevlilerinden Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL'e ve emeği geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet CANSEVEN

Vali

Ö N T E Ş E K K Ü R

Cumhuriyetimizin 75. ve Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümleri'nin Edirne'deki kutlama programına, Sayın Valimiz Mehmet CANSEVEN tarafından, kalıcı olması amacıyla bir de, konu ile ilgili yayınlar yapılması alınmıştır.

Bunlar arasına, benim de daha önceleri yayınlanmış olup, mevcudu tükenmiş bulunan bazı kitaplarımla, yeniden hazırlamakta olduğum bir albüm ve yine, Edirne Tarihi ile ilgili iki kitap ta alınmış bulunmaktadı.

Tarihsever ve kadirbilir Valimize, bu ilgilerinden dolayı teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL

Yerli ve yabancı tarihi kaynaklar şu husus üzerinde birleşmektedirler ki; Edirne, Türkler tarafından fethedildiği dönemde şehir, dikdörtgen biçimindeki kale duvarlarının çevirdiği yaklaşık 26 hektarlık dar bir alan üzerinde kurulmuş bulunuyordu.

Sur dışında ise; Tunca nehrinin karşı yakasında, şimdiki Yıldırım Mahallesi semtinde "Aina" adlı küçük bir yerleşim birimi vardı.⁽¹⁾

Fetihten sonradır ki (1362-1363) sur dışında yeni yerleşim alanları kurularak nüfus artmaya, şehir genişlemeye başlamıştır.

Edirne mahallelerinin tarihçesini incelersek⁽²⁾ her mahallenin önce o semtte inşa edilen bir cami, mescit, bekâr evleri, han, hamam, tekke, fırın, aşevi, külliye (birden fazla binadan oluşan site) gibi yapılar etrafında kurulmuş olduğunu görürüz. Bundan, imaret eserlerinin Edirne'nin şehirleşmesinde oynadığı yapıcı rolün önemi açıkça anlaşılır.

Yine görürüz ki Edirne Mahallelerinin kuruluş döneminde inşa edilmiş olan bu eserlerin hepsi vakıf olarak yaptırılmıştır.

Bundan da, şehrin gelişmesindeki itici gücün vakıflar olduğu sonucu kendiliğinden ortaya çıkar.

1) Besim Darkot: Edirne'nin 600. fetih yılı armağan kitabı. S: 7

2) Dr. Ratıp Kazancıgil: Edirne Mahalleleri tarihi. (Yayınlanmaya hazır)

İ M A R E T N E D E M E K T İ R

Araştırmamızın konusu olan Edirne İmaretlerine geçmeden önce imaret sözcüğü üzerinde biraz açıklama yapmanı faydalı olacağına inanıyorum.

Bu suretle hem “imaret” anlamının, hem de kitabın kapsamının sınırları belirmiş olacaktır.

Köküni Arapça olan imaret sözcüğünün lûgat anlamı: “Harabın zıddı, mamur”⁽³⁾ olarak belirtilmekte ise de birçok yazarlarımız, aydınlarımız, hele sade vatandaşlarımız arasında: “Tanrı hoşnutluğunu kazanmak için içersinde yemek pişirilip yoksullara ücretsiz olarak dağıtılan mutfaklar, aş evleri” şeklinde anlaşılmakta ve kullanılmaktadır.

Halbuki, aslında imaret sözcüğünün anlamı: Cami, medrese, hamam, köprü, kervansaray, birden fazla binadan oluşan külliye, çeşme, kale, bedesten okul, tekke, kütüthane ve daha bunlara benzer tüm bayındırlık eserlerini kapsamaktadır.

Bu konuyu ilk defa değerli araştırmacı ve yazar Osman Nuri Ergin, çok güçlü bir tez niteliğindeki eserinde tartışma alanına sürmüş ve belgelere dayanan açıklamaları ile bu kökleşmiş yanlışlığı düzeltmeye çalışmıştır.⁽⁴⁾

Ne çare ki, eski deyimle “Galat-ı meşhur” yani, “ün kazanmış, kökleşmiş yanlış” olan bu deyim, konunun üst düzey uzmanlarının bile dillerinden ve kalemlerinden tümüyle sökülüp atmak mümkün olamamıştır.

Genel tarih yazarlarımızı bir tarafa koysak bile, başlıca Edirne tarihi yazarlarından: Abdurrahman Hibri⁽⁵⁾, Ahmet Badi⁽⁶⁾, Dr. Rifat Osman⁽⁷⁾, Osman Peremeci⁽⁸⁾ Ekrem Hakkı Ayverdi⁽⁹⁾, Tayyip Gökbilgin⁽¹⁰⁾, ve daha birçokları, değerli eserlerinde imaret sözcüğünü aşevi karşılığında kullanıp bunları ayrı başlıklar halinde toplamışlardır.

Ayrıca, aşevleri bulunan cami veya külliyelerin vakfiyelerinde de çoğunlukla aşevleri imaret olarak yazılmış ve bunlara konulan ödenekler aynı ad altında kaydedilmiştir.

3) Semsettin Sami: Kamus-ul Türkî

4) Osman Nuri Ergin: Türk şehirlerinde imaret sistemi. İstanbul 1939

5) Abdurrahman Hibri: Enis-ul Müsâmirin: İmaretler bölümü.

6) Ahmet Badi: Riyaz-ı Belde-i Edirne: İmaretler bölümü.

7) Dr. Rifat Osman: Edirne Rehnuması: S: 46

8) Osman Peremeci: Edirne tarihi: S: 109

9) Ekrem Hakkı Ayverdi: Osmanlı mimarisinde Çelebi ve Sultan II. Murat devri. S: 463

10) Tayyip Gökbilgin: Edirne ve paşa livası. S: 357

Doğru anlamıyla ele aldığımız zaman Edirne'de sayısı yüzleri aşan imaretin varlığını görüyoruz. Edirne Sarayları da birer imarettir. Ancak özel mülkiyete dayalı eserleri, kuruluş olarak vakıf imaretlerden ayırmak gerekir.

Anıtları koruma kurulu üyesi mimar Sedat ÇETİNTAŞ'ın 1940 yılında resmi görevli olarak Edirne'de yaptığı olduğu tesbit sonunda döneminin Kültür Bakanlığına verdiği raporda belirttiğine göre şehirde:

"21- fevkel'ade eser,

19- Birinci derecede eser,

40- İkinci derecede eser,

80- Korunması gereken eser,

65- Üçüncü derecede görünerek korunmasında ilmi bakımdan zorunluluk görülmeyen

binalar veya yıkıntıları,

145- Şehir içinde mevcut olup tetkik edilmiş olan binaların miktarıdır ki Edirne Sarayı bunların dışındadır." (11)

Mevcuttur ki, bunların herbiri birer umran eseri yani imarettir.

Bizim araştırmamız, bunların tümünü içermeyip, bünyesinde mutfağı (Aşevi) bulunan imaretler üzerinde olacaktır.

Gerek önceki sayfalarda adlarını yazdığımız Edirne tarihi yazarları (Evliya Çelebi'de bunların içindedir), gerekse Edirne'nin yerlileri, şehirde bu tipten dokuz imaretin varlığını yazıp söylemektedirler ki biz de buna katlıyoruz.

Şimdi bunların herbirini, kuruluş tarihleri sırasına göre anlatmağa çalışacağız. Yalnız, konuya geçmeden önce, imaretler hakkında yapmış olduğumuz gibi vakıflar ve vakfiyeler üzerinde de kısa bir açıklama yapacağız. Çünkü imaretlerle vakıf ve vakfiyeleri birbirlerinden ayırmak çoğu kez mümkün değildir. Bunlardan imaretler: Fizik yapı, vakfiyeleri ise onlara canlılık veren mâli kaynak ve işletme sistemlerini belirten yönetselimlerdir.

VAKIFLAR ve VAKFİYELER

I — VAKIF: Genel anlamda: "İnsanla beraber mevcut olan karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunu, hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik kavramını sağlayan, tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir müessesedir." şeklinde tarif edilmektedir. (12)

Değerli bilgin Ömer Nasuhi Bilmen ise daha öz ve net olarak vakfı şöyle tarif ediyor.

"Vakıf, bir mülkün faydalarını halka tahsis edip mülkü, Allah-u taalanın mülkü hükümünde olarak, sahiplenmek ve sahiplendirmekten men etmektir." (13)

İnsanlar çoğaldıkça ihtiyaçlar ve yardım duyguları da çoğalıp gelişmiştir. Bunun sonucu olarak da bu genel tarife uygun vakıf mezarlıkları, su kuyuları, yollar, sarhınçlar, köprüler ve çeşmeler meydana getirmişlerdir.

Daha sonraları dini inançlar ağır basıp insancıl duygular geliştikçe kervansaraylar, şifaheneler, yoksul ve yaşlılar evleri vakıf olarak kurulmaya başlanmıştır.

İslam inancına göre ilk vakıf eser Hazreti İbrahim'in Kâbe'yi yapıp kamunun ibadetine vakfetmesiyle başlar. (14)

Daha eski uluslarda da vakıf mevcuttu. Özellikle Mısırlılar bu işe çok önem vermiş ve özen göstermişlerdir.

Türklerde vakfın belgesel olarak saptanması Uygurlar zamanına kadar gider.

Selçuklu Türkleri vakfa büyük önem vermiş, değişik ihtiyaçlar için bir çok illerde vakıf eserleri meydana getirmişlerdir. (15)

Osmanlı Türklerinde ise bu kutsal vatan ve millet sevgisi doruk noktasına ulaşmış, başda padişah ve hanım sultanlar olmak üzere vezirler ve diğer devlet ileri gelenleri, hali vakti yerinde olan kişiler ve bunların hanımları ve yakınları, yurdumuzun dört bir yanında çeşitli vakıf eserleri meydana getirmişlerdir.

Hatta, hali vakti yerinde olmıyanlar bile aynı insancıl amaçla bu hizmet yarışına katılmışlar, kendi güçleri ile açdıkları bir su kuyusunu veya sahip oldukları bir maşrabayı bu yolda vakfetmişlerdir.

12) Nasif Öztürk: Menşei ve tarihi gelişimi açısından vakıflar. S: VII

13) Ömer Nasuhi Bilmen: Hukukî İslamiye ve istilahat-ı fenniye kamusu. Vakıf maddesi.

14) İslam Ansiklopedisi Vakıflar maddesi.

15) Halim Baki Kunter: Türk vakıf ve vakfiyeler üzerine müemel bir etüd.

Bu da gösteriyor ki, Türklerde mevcut vakıf espirisi sadece maddi güce dayanmayıp işin temelinde insanlık yardımlaşma duyguları yatmaktadır. Edirne ili vakıf eserleri bakımından çok zengindir. Bu nedenle ona bir vakıflar şehri de denilebilir.

II — VAKIF: Vakıf yapan, kuran kimseye verilen addır. (Edirne kulliyesinin Vâkafı Sultan II inci Bayezid'dir) gibi.

III — MEVKUFE: Vakfedilen mülk: eşya vs.

IV — VAKFIYYE veya VAKIFNAME: Vakfa ait Vâkafın söyleyip yazdığını ve hâkimin, şahitler huzurunda karşılaştırtıp onayladığı hukuki belgedir.

Vakfiyelerde genellikle şu hususlar yazılır.

A — Allaha hamd-ü sena ve vakfın sevabı hakkındaki âyet ve hadisler,

B — Vakfolunan mallar.

C — Vakfolunan malların nasıl idare olunacağı.

D — Gelirlerin sarf yerleri.

E — Vakfın kimler tarafından idare olunacağı.

F — Hâkimin, vakfın doğruluğu ve gerekliliğini gösteren hükmü, düzenlendiği tarih, hakim ve şahit mühürleri.

V — MÜTEVELLİ: Vakıf işlerini idare etmek ve gözetmek üzere tayin olunan kişiye verilen addır.

Bu, aranan nitelikleri taşıyan herhangi bir kişi olabilir. Çoğunlukla büyük vakıfların mütevellik görev ve yetkisi Vâkaf tarafından kendi soyundan veya diğer soydan gelenlere verilir. Bu soy tükenirse, günün idâri veya adli âmirine bırakılır. Vakfın mütevellisine, aynı vakfın nezareti (Kontrol ve denetim işi) bırakılmaz.

VI — NÂZİR: Vâkaf veya hâkim tarafından atanıp mütevellinin vakıf işlerini yürütmesini kontrol eden ve denetleyen kişidir. Mütevellinin işine karışmaz, sadece vâkafın şartlarına uyulup uyulmadığını denetler, yolsuzluk görürse idari yetkiliye haber verir.

VII — NÂİP: Mütevellinin yardımcılığını yapan kişidir.

VIII — CÂBİ: Vakıf gelirini toplayan tahsildara verilen addır.

IX — KÂTİP: İmarete giren ve çıkan evrak ve eşyayı deftere işleyen kişidir.

İmaretin her biriminde görev yapanlar ise hizmet özelliklerine göre ayrılır.

Darüşşifada tapıpler, mutfakda aşçılar, medresede hocalar vs. gibi.

Bu terimlerin daha geniş ve teknik anlamları, aynı konu için yazılmış özel kitaplarda vardır. İsteyenler onlara başvurabilir.

EDİRNE'NİN AŞEVLİ İMARETLERİ

Şukarda yazdığımız gibi, araştırmamızın ana konusunu Edirne'de kurulmuş olan aşevli dokuz imaret teşkil etmektedir. Bunlar, kuruluş tarihi sıralarına göre:

- 1 — Yıldırım Bayezid İmaret (Eski İmaret),
- 2 — Gazi Mihal İmaret (Orta İmaret),
- 3 — Muradiye (II. Murat) İmaret,
- 4 — Mezit Bey İmaret,
- 5 — Balaban Paşa İmaret,
- 6 — İbrahim Paşa İmaret,
- 7 — Evliya Kasım Paşa İmaret,
- 8 — Fazlullah Paşa (Seyitler) İmaret,
- 9 — Sultan II. Bayezit İmaret (Yeni İmaret) dir.

Şimdi bunları teker teker ele alacağız.

YILDIRIM BÂYEZİD İMARETİ

“ESKİ İMARET”

YILDIRIM BÂYEZİD İMARETİ “ESKİ İMARET”

Yaygın olan adından da anlaşılacağı gibi Edirne’de kurulmuş olan ilk imarettir. Kuruluş tarihi H. 802/H. 1399 dır. Bu hesaba göre Edirne’nin fethinden 37-38 sene sonra kurulmuş demektir.

İMARETİN KURUCUSU YILDIRIM BÂYEZİD’İN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Sultan I. Murat’ın büyük oğlu ve Osmanlı Padişahlarının 4 üncüsüdür. Doğum tarihi kesin olarak belli değilse de H. 763/M. 1362 olduğu sanılıyor. Babasının Kosova savaşında şehit düşmesi üzerine Haziran 1389 yılında ve savaş alanında Osmanlı tahtına geçmiştir. Şehzadeliği sırasında gösterdiği sür’atlı davranışlarından dolayı kendisine Yıldırım Lakabı verilmiştir.

Padişahlığı döneminde hemen hemen at sırtından hiç inmemiş, Anadolu ve Rumeli’de birçok seferlere çıkıp saltanat hududunu genişletmiştir. Onun bu durumundan tedirgin olan hristiyanların tertipledikleri Haçlı ordusuyla 23. Eylül. 1369 da Niğbolu’da yaptığı savaşta düşmanları büyük bir bozguna uğratmış ve daha sonra da İstanbul’u kuşatmaya girişmiştir.

Sonunda, doğuda büyük bir imparatorluk kuran Timur’la 18. Temmuz. 1402 tarihinde Ankara’nın Çubuk ovasında yaptığı meydan savaşını kaybetmiş ve ona esir düşmüştür Esaretin acısına dayanamayan Yıldırım, parmağında taşıdığı yüzük taşının altındaki zehiri yutup hastalanmış ve Akşehir’de 14. Şaban. 805 H/M. 9. Mart. 1403 tarihinde vefat etmiştir.

Padişahlığı 14 sene kadardır. Ölümünden sonra cesedi tahnid edilerek Akşehirde Mahmut Hayrani türbesine konmuş, Timur’un dönüşünden sonra da hükümdarlara özgü merasimle Bursa’daki türbesine nakledilmiştir.

Tarihlerimiz, Yıldırım Bayezid’in kişiliği hakkında genellikle şu fikirler üzerinde birleşmektedirler:

“Yıldırım Bayezid azim ve irade sahibi, hareketli, çok cesur ve pek değerli bir kumandandır. Ruh yapısı itibarıyla asabi, şedit, hırçın, inatçıdır. Ani durumlarda soğukkanlılığını korur ve doğru kararlar alır. Milletine karşı çok âdildir.” Yıldırım, aldığı harp ganimetleri ile birçok hayır kurumları yaptırmıştır.

Bursada Ulu cami ve Yıldırım camii ve bunların karşısındaki dârüşşifa, medrese,

Yıldırım Bâyezîd
Minyatür portresi.

âşevi ve misafirhane, Edirne'de cami ve âşevi ve daha birçok yerlerde âşevi ve camiler yaptırmış, Bursa'daki dârüşşifasına Kahire'den tabiri getirilmiş ve bütün bu kurumların çalışması için geniş gelir kaynakları vakfetmiştir. (16)

YILDIRIM MAHALLESİ

Edirne'de Yıldırım Bâyezîd adına, imareti etrafında kurulmuş bir mahalle vardır ki halen aynı adla anılmaktadır. Bu, Edirne-Kapıkule (E-5) yolunun Tunca nehri üzerindeki Gazi Mihal Köprüsünü Kapıkule yönüne doğru geçince sağ tarafa düşer.

Mahalle, Edirne'nin kuruluş döneminde oluşmuştur. H. 935/M. 1529 yılı kayıtlarına göre mahallenin adı (Mahalle-i İmaret-i Yıldırım Han)dır. Halen bu semte eski imaret, mahalle ve Yıldırım denmekte olduğuna göre mahallenin adı Yıldırım İmaretiyle özdeşleşmiş demektir.

Sözü edilen tarihte bu mahallede: 2 İmam, 1 müezzin, 25 Hane (ev), 3 bekâr evi bulunmaktadır. (17)

Yıldırım'ın bu semtteki imareti, cami ve âşevinden oluşmaktadır.

Tarihi Şükriullah: "Niğbolu muzaffer-i-

yetinden alınan ganimetlerin padişah hissesine düşenlerden bir kısmının tahsis edilerek Edirne'de bir dârülhayır vücûda getirdiğini" yazmaktadır. (18)

Ayrıca ilk dönemde Edirne Kaleiçi mevkindeki müslüman olmayan mahallelerden alınan vergilerin de imarete vakfedildiğini görmekteyiz.

H. 935/M. 1528 yılında bu vakfın 14 hris-tiyan mahallesindeki 214 evden alınan 195.942 akçe gelirinden başka yine Edirne içindeki diğer kaynaklardan 63.101 akçe geliri gözükmektedir. Vakfın Edirne dışında Çirmen ve Dimetoka'da da değişik gelir kaynakları vardır ki bunların bir kısmının toplamı 204.075 akçeyi bulmaktadır. (19) Bu kaynakların teker teker sayılıp gelir miktarlarının belirtilmesi Yıldırım Bayezit vakfiesinin ayrıntılarını yazmak olur ki bu, ayrı bir araştırma ve değerlendirme konusudur.

Burada, sadece genel bir fikir vermek amacıyla gütmekteyiz.

Bu gelirlerin, döneminin para değeri göz önüne alınrsa azımsanmıyacak bir toplam tuttuğunu görmekteyiz.

YILDIRIM BÂYEZİT CAMİİ

Yıldırım Bayezit cami hakkında elimizdeki tarihi kaynaklardan aldığımız bilgileri sıralarsak:

Abdurrahman Hibri:

"Biri de şehir merkezi dışında Meriç nehri kenarında Yıldırım Mahallesi denmekte tanınan yerde merhum Yıldırım Bayezit Han'ın yaptırdığı cami'i şerifdir ki dört kemer üzerine bina olmuş bir kubbesi vardır.

Garip görünüşüdür ki bu cami'i Yıldırım Han kendileri bina etmek üzere meşhur ve maruf iken, yine, tarzı kiliseden dönmek şeklinde ve mihrabı çarpık olmuştur. O tarihlerde yapılan benzeri görülmemiş camilerde belirlediği gibi usta mimarlar varken böyle tarzı, Allah bilir ki bu yerde aslında bir kilise bulunup üzerine yapılmış ola.

Bu cami'i şerif sene isneyn ve semani-mae de (H. 802/M. 1399) da tamamlanmıştır. Yanında imaret-i amiresi vardır.

Yıldırım Bayezit
Camii

Taştan biribirine geçme bir iki halka tıraş olup bu cami'in köşe başında asılmıştır. Bu sebeple bazıları buna küpeli cami derler." (19)

Evliya Çelebi de, küpeli cami adının mermer halka ve avizeler takılmış olmasından veya inşaatın Timur istilasında yarım kalması, Yıldırım'ın kız küpeli Sultan'ın bir elmasını satarak cami'i tamamlamasından ileri geldiğini söylemektedir. (20)

Abdurrahman Hibri'nin cami yapısında gözlemiş olduğu "garip görünüş", uzun yıllar değişik etkililer arasında tartışma konusu olmuş ve genellikle de cami'in eski bir kilise yıkıntısı üzerine inşa edilmiş olması fikri üzerinde durulmuştur.

Yüksek Mimar Ekrem Hakkı AYVERDİ bu konuyu büyük bir titizlikle, binanın planı üzerinde durup, fizik yapıda da sondajlara baş vurarak esaslı bir inceleme yapmış ve kabul etmiş olan kanaatların geniş bir değerlendirmesini de yapmıştır.

Bu araştırmanın sonucunu yazar şöyle anlatmaktadır:

"Yıldırım cami'inin, bir kilisenin bir kısmı duvarlarından istifade ile yapılmadığını şimdiye kadar ortaya koyduğumuz delillerle isbat ettiğimize eminiz.

Bir kere daha hülâsa edelim: Şaşmaz inşai (yapıya ait) işaretler, toprak üstünde ne

19) Abdurrahman Hibri: A. E. Camiler Bölümü

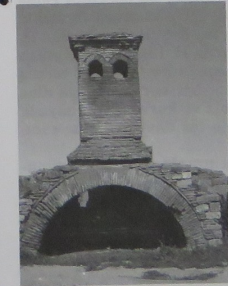
20) Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Yeni Basım C 5: S: 5

21) Ekrem Hakkı AYVERDİ. Osmanlı mimarisinin II. devri. S: 493-494

varsa Osmanlı olduğunu göstermiştir. Geriye, bize meçhul bulunan temeller kalıyor. Onların eski olduğunu iddia edenler olursa, bir temelden faydalanmak için bir cami yapıldığını söylemiş olurlar. Düşünülsün ki hiçbir değer taşımayan bir temel için cami yapılır mı?

Bu bina, mimarisinde ve inşaatında kusurlarla dolu ve mal'öldür. Neresinden bakılırsa acı bir tarafı olan bu cami'in noksan ve kusurlarına illa sebep aranacağına, olduğu gibi kabul etmek emin bir tarzdır. Bu derbeder bina bir kilise artığı olsa, bizim daha memnun olmamız icab ederdi. Osmanlı mimarisine bunun kazandıracağı bir şey yoktur.

Bu cami, Osmanlı mimarisi denen Dev'in sakat çocuğudur. Bundan dolayı, her

Yıldırım Bayezit
İmareti âşevinin
arsası ve mutfak
bacası

16) Prof. I. Hakkı UZUÇARŞILI. Osmanlı tarihi C: I S: 323

17) Tayıp Gökbelgin: A. E. S: 59

18) Şükrullah, Behçetü't-Tevarih. Adız Neşr. S: 57

19) Tayıp Gökbelgin: A. E. S: 177-182

noksanlı gibi alâkayı tahrik etmektedir.⁷²¹

Cami'in mimari özelliği, daha doğrusu acaipliği hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenlerin, yazarın aşağıda adını verdiği eserine başvurmaları gerekir. Biz de, bu fikri kabul etmenin en uygun yol olacağı kanaatindeyiz.

YILDIRIM BAYEZİT İMARETİ "ESKİ İMARET" AŞEVİ

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi aşevi, cami avlusunda imiş. H. 1294/M. 1877 Osmanlı Rus savaşına kadar hizmet verir durumda olan tesis, Rusların Edirne'yi istilası sırasında yanmış. Günümüze sadece mutfak bacası ve yıkıntıları kalmıştır.

Mutfak Bacasının
içten görünüşü

Yıldırım Cami'nin
1991 yılında tamir
durumunu gösteren
fotoğraf

Gerek gelir kaynağı olarak bağlanan vakıfların zenginliğinden gerekse canlı kaynakların ifadelerinden, bu aşevinin geniş bir toplumun ihtiyaçlarına cevap vermekte olduğunu anlıyoruz. Kuruluş tarihi olan H. 802/M. 1399 yılından H. 1294/M. 1877 yılına kadar geçen 478 sene süreyle hizmet vermiş olan bu sosyal yardım kurumumuzla ulus olarak övünmemiz ve kurucusunu hayırla anmamız yerinde bir davranış olur sanırım.

Ancak, bu ata armağanı kurumun günümüzdeki perişan halini de gördükçe üzülmemek elde değildir. E-5 yoluyla dış ülkelere gelen ve yurt dışına çıkan yerli ve yabancıların yolları üzerinde bulunan ve birbirlerine çok yakın olan Gazi Mihal Cami ve

Hamamı ile Yıldırım Cami'nin perişan görünüşleri de ulus olarak hepimizin üzerinde ibaretle düşünmemiz gereken bir konudur.

1989 yılı başlarında Yıldırım Cami'nde Trakya Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Restorasyon bölümü ile vakıflar teşkilatı ve valiliğin yaptığı işbirliği sonunda bazı onarımlar yapılmış, minaresinin yeniden inşası için de il müftülüğüne halk arasında yardım kampanyası açılmıştır.

Halen onarım sürdürülmektedir. Bu iş için Edirne Valisi Sayın Ünal ERKAN'ın harcadığı çabayı burada takdirle kaydetmenin kadirbilirlik olacağı kanısındayım. Son fotoğraf tamir halindeki minareyi göstermektedir.

II

GAZİ MİHAL İMARETİ "ORTA İMARET"

GAZİ MİHAL İMARETİ “ORTA İMARET”

GAZİ MİHAL'IN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

İmaretin kurucusu Gazi Mihal, değişik kaynaklarda Mihal Gazi, Emir-i kebir, Mihal oğlu gibi adlarla da anılmaktadır.

Mihaloğulları ailesi de, Çandarogulları gibi, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve yükseliş dönemlerinde devlete büyük hizmetler etmiş bir soydur.

Tarihçi Hammer, bu soydan akıncıların ilki olan Köse Mihal için: “Akıncıların reis-ul irsisi”, yani akıncılar soyunun reisi (ilki) diyor.

Yalnız, Çandarogullarının, daha çok idare basamaklarında görev almış olmalarına karşın Mihaloğulları, İmparatorluğun, beylik döneminden başlayıp XVI. asra kadar geçen süresi içinde hudut boylarında akıncı beyliği ile ün salmış olup Tarihlerimiz bu soydan gelen beylerin emri altındaki akıncıların “Mihalı akıncılar” adı ile kaydetmektedirler.

Nitekim Edirne'deki imaret sahibi Mihal Bey'in bir sıfatı da “Emir-i kebir (Büyük Akıncı Beyi) olup mezar taşındaki künyesi de bu sıfatı ile yazılmıştır.

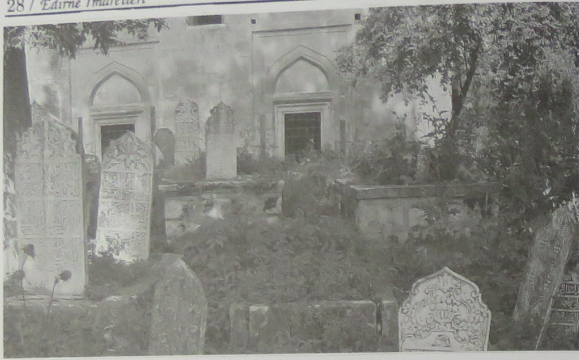
Edirne'deki imaret kurucusu Gazi Mihal Bey, Gazi Köse Mihal Bey, (Vefatı 1326 dan sonra) in torunu olup, babası, Aziz Paşa dır. Kendisi, yapmış olduğu önemli hizmetler dışında hayır ve yardım işlerine de değer vermiş ve Sultan II. Murat döneminde Edirne'de Cami, Hamam, tabhane, köprü ve aşevinden oluşan hayır kurumları sitesini yaptırmıştır.

Kabri, cami'i haziresindeki Mihaloğulları aile kabristanındadır.

Gazi Mihal'in
Kabir Baştaşı.

Mihaloğulları
aile mezarlığı

Kabrinin baş taşında:

- 1 – Entেকেle min dar el-gurur.
- 2 – İla dâr-el surur el-emir
- 3 – El-kebir Mihal bin Aziz.

Ayak taşında:

- 1 – Paşa İla rahmetullah,
- 2 – Taala sene tis'a ve selaseyn ve sema-nimae

kitabesi yazılmıştır ki bunun dilimize çevirisi yaklaşık olarak: "Aziz Paşa oğlu büyük emir Mihal H. 839/M. 1439 senesinde gurur evinden sürür evine göçtü. Allah ona rahmet etsin"dir.

Cami'in yapılış tarihi H. 825/M. 1421 olduğuna göre Mihal Bey, hayratını yaptırdıktan 18 sene sonra vefat etmiş oluyor.

Şimdi siteyi oluşturan birimleri teker teker ele alalım:

GAZİ MİHAL CAMİ'İ

Cami, Edirne-Kapıkule yolu (E-5) üzerinde Mihal veya Gazi Mihal Köprüsü adıyla anılan köprü çıkışının hemen solundadır.

Cami, merkezi bir kubbe ile örtülü orta mekân ve bunun ileriye doğru uzanmış tonozla örtülü bir zantası ve iki yanda orta mekânı birer kapı ile bağlı, üstleri kubbeli

23) Minare, cami'in sol tabhanesinin dış duvarı üzerine oturtulmuştur. Halen kaidesinden üstü yıkılmış durumdadır.

24) Cevdet ÇULPAN: Türk Taş Köprüleri. S: 88

iki yan mekândan oluşmaktadır. Bu yan mekânların, dışarıdan da birer giriş kapıları ve içlerinde ocakları, arka bahçeye bakan 2, sağ ve sol bahçelere bakan 1'er yüksek pencereleri vardır ki, bu bölümlerin tabhaneye olduğunu aşağıda nakledeceğimiz Abdurrahman Hibri'nin verdiği bilgiden de öğreniyoruz.

Cami iç girişinin sağ ve solundaki son cemaat yerleri, kesme taşlarla örülmüş altı ayağa dayalı dört tonozla örtülmüş olup halen tek minarelidir. (23) Yapının tümü dıştan restore edilmiş, fakat içten harapdır.

Cami'in bahçesi geniş olup dış giriş kapısı karşısında üstü ahşap örtülü bir abdest şadırvanı vardır.

Cami'in kitabesi iç giriş kapısı üstünde arapça olarak üç satır üzerinden yazılmıştır.

Anlamı yaklaşık olarak:

"Aziz paşa oğlu büyük emir Mihal in yaptırdığı bu kutsal yer Bayezit han oğlu Sultan Murat döneminde H. 825/M. 1421 senesinde tamamlandı." şeklindedir ki, bundan, işaatın başlaması ile bitişi arasında bir bekleme dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bazı kaynaklar cami'in, Mihal Bey'in oğlu Hızır Bey (ölümü: 1452) tarafından babasının adına yaptırılmış olduğunu yazmaktadırlar. (24)

Gazi Mihal
Cami'inin
Genel Görünüşü.Gazi Mihal
Cami'in Revak ve
Minare Kaidesi

Gazi Mihal cami'ini Abdurrahman Hibri şöyle anlatıyor:

"Biri dahi Tunca nehri kenarında Mihal Bey Cami'idir ki H. 825/M. 1421 de inşa edilmiştir. Aslında zaviye olup sonradan cami etmişlerdir. İki tarafında tabhaneleri, iki minaresi vardır. Birinin şerefesi iki, öbürünün birdir. İçerisindeki fevkaniyesi H. 1020/M. 1611 yılında Filibeli Ramazan Ağa tarafından yaptırılmıştır. İçinde duaların kabul olunduğu kutsal bir mekâmdır." (25)

Bu bilgiden, cami'in önce zaviye olup

25) Abdurrahman Hibri: A. E. Camiler Bölümü.

sonradan cami'e çevrilmiş olduğunu ve iki minaresinin bulunduğunu da öğreniyoruz ki bugün sadece bir minaresi bulunduğu göre diğeri yıkılmış demektir.

Cami'in haziresi ana yapının sağ ve arka tarafında olup burada, diğer mezarlar yanında Mihalogullarına ait 5 lahitlik bir aile kabristanı vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi imaretlerin kurucusu Aziz Paşa bin Mihal'in de kabri bunlar arasındadır. Diğer dört mezar şunlara aittir:

- 1 – Mihal kızı-Yahşi Bey annesi,
- 2 – Aziz bin Mihal,

Gazi Mihal
Cami'i'nin
arka cepheden
görünüşü

Gazi Mihal
İmareti
aşevi arsası

3 - Hızır bin Mihal,
4 - Yusuf bin Mihal.

GAZİ MİHAL İMARETİ AŞEVİ

Hemen hemen aynı yörede bulunan Yıldırım İmaretine "Eski", Bayezit İmaretine "Yeni" imaret dendiği gibi, Gazi Mihal İmareti de halk arasında "Orta" imaret adıyla tanınmaktadır.

Aşevi binası cami avlusunda imiş. Bunun temeli bile belli değildir.

Mihal Bey, imaretine gelir kaynağı olarak Edirne'nin Üsküdar nahiyesinde Çavaroş köyünü vakfetmiştir.

H. 925/M. 1519 yılında bunun geliri 4603 akçe imiş. XVI. asrın ikinci yarısında 7047 akçe olmuş. Ayrıca, H. 1007/M. 1599 tarihli bir hükümda Gazi Mihal Bey'in Pınarhisar'daki vakıflarından söz edilmektedir. (26) Aslında Mihaloğullarına ait vakfiyeler tamamen ele geçmemiş olduğundan imarete ait diğer gelir kaynaklarının tesbiti de mümkün olmamaktadır.

Bu arada 1468 yılında Abdullah kızı Firuz adında bir hanım, Edirne naibi Kasım

Gazi Mihal
İmareti Hamamı

oğlu İskender'in imzasıyla düzenlediği vakfiyede: gelirini; "Mihal köprüsü üzerinde adı geçen imaretin masrafına kullanılmak üzere" vakfetmiştir. (27)

Bazı görüşlere göre Mihaloğulları, kendi gelir kaynaklarını kendi arzuları yönünde sarf etmektedirler. Bu durumda imaret giderleri de tesbit edilememiştir. Ancak Mihaloğulları ailesi üzerinde yapılacak derinlemesine incelemelerin bu hususları gün ışığına çıkaracağından kuşku yoktur.

Abdurrahman Hibri bu aşevinden söz ederken sadece "Biri dahi Mihal Bey İmaretidir" demekle yetinmiştir. (28)

Ahmed Bâdi, bu imaret için: "Orta imaret demekle meşhur. Halen mamurdur. İnşa yılı H. 825/M. 1421" (29) diyor. Bu ifadeye göre aşevi 1900 lü yılların başlangıcında faal durumdadır. Her halde o da 1912 Balkan Savaşında diğer benzerleri gibi işgalin acımasız kahrına uğramış olmalı. (30)

Bu hesaba göre imaret mutfağı 491 seneye sureyle yöresine hizmet vermiş oluyor.

27) TAYYIP GÖKBİLGİN: A. E. S. 395

28) Abdurrahman Hibri: A. E. İmaretler bölümü.

29) Ahmet Badi Efendi: A. E. İmaretler bölümü.

30) Önsözde belirttiğimiz gibi, Abdurrahman Hibri ve Ahmet Badi, İmaret sözcüğünü aşevi karşılığında kullanmamaktadır.

31) TAYYIP GÖKBİLGİN: A. E. S. 190

32) Rifki Melul Meriç: A. E. S. 454

33) Cevdet ÇULPAN: A. E. S. 88

GAZİ MİHAL HAMAMI

Yıldırım Bayezid dönemi ileri gelenlerinden Hacı Doğan Ağanın bir evlatlık vakfında gelir yerleri ve bunların komşuluk husutları belirtilirken "Köprü başında olan kervansarayın yarısı ve ona bitişik olan dört dükkân ve Mihal Bey hamamı karşısında altı dükkân ..... " şeklindeki ifadede de köprü başındaki hamamın Mihal Bey'e ait olduğunu öğreniyoruz. (31)

Çifte hamam (erkek ve kadın bölümlü) olarak inşa edilmiş olup halen harap durumdadır. Rifki Melul Meriç hamamın usage tarihini H. 815/M. 1421 olarak gösteriyor. (32)

GAZİ MİHAL KÖPRÜSÜ

Mihal Gazi'nin adıyla anılan bu köprü Edirne Kapıkule (E-5) yolu güzergâhında ve Tunca nehri üzerindedir.

Köprü, Romalılar döneminden kalma olup değişik zamanlarda tımar görmüştür.

Edirne'nin 1362 yılında Osmanlılarca fethedilmesi üzerine yeniden onarılmış ve Gazimihal köprüsü adı verilmiştir. (33) Daha sonra Gazi Mihal Bey köprüyü tımar ettirmiş ve cami, hamam, aşevi gibi hayır kurumlarını bu köprü yakınına kurmuştur.

Gazı Mihal
İmaratı Köprüsü

Ayrıca Çelebi Sultan Mehmet de köprüde onarım yaptırmıştır.

H. 894/M. 1488 yılı gider defterlerinin tamir kısmında köprünün Dimetoka kadısı Mevlana Zahit Çelebi ve Alaaddin elleriyle tamir ettirip masrafının ödendiğini öğreniyoruz.⁽³⁴⁾

Köprü hakkında Dr. Rifat Osman Bey de şu bilgiyi veriyor:

"750 metre uzunluğunda, 6 metre genişliğinde olup 16 kemerlidir. Köse Mihal topraklarından Aziz oğlu Mihal tarafından ta-

mir olunduğu gibi H. 1050/M. 1640 tarihinde de vezir-i âzam Mustafa Paşa tarafından da tamir ettirilmiştir. H. 1318/M. 1900 tarihinde yıktırılarak İtalya'dan getirilen ustalar eliyle eski temelleri üzerine yeniden inşa ettirilip Hamidiye Köprüsü adı verilmiştir.

Köprü, günümüzde de hizmet görmekte olup E-5 yolu şehir dışına alındığı için kuzey yakınına bir karayolu çevre köprüsü ile güney yakınına demiryolu köprüsü yapılmış bulunmaktadır.

III

MURADIYE İMARETİ

34) Taysyip GÖKBİLGİN: A. E. S: 102

MURADIYE İMARETİ

İMARETİN KURUCUSU SULTAN II. MURAT'IN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Sultan II. Murat Osmanlı Padişahlarının altıncısıdır.

Babası I. Mehmet (Çelebi), Annesi Dul-kadroğlu Süleyman Beyin kızı Emine Hatun olup 1402 yılında 'Amasya'da doğmuştur.

Şehzade Murat, Babasıyla önce Bursa'ya, 1413 de Edirne'ye gitmiş, 1416 yılında Amasya valiliğine atanmış, 1421 yılında da babasının ölümü üzerine 25. Haziran. 1421 tarihinde Padişah olarak Bursa'da tahta çıkmıştır.

S. II. Murat saltanatı boyunca oğlu Mehmet II (Fatih) lehine iki kere saltanatı terk etmiş ve üçüncü padişahlığı sırasında II. Kosova savaşından sonra 48 yaşında iken 9. Şubat. 1451 yılında Edirne'de vefat etmiştir.

2. Ağustos. 1446 yılında hazırlattığı vasiyetnamesinde, ölümü halinde:

"Bursa'da oğlum Ali yanındaki kabrin katında koyalar amma fazla yakın koymayalar ve yer altı mahzenine koymayıp peygamber sünneti gereğince toprağa gömeler. Üzerime dört duvarlı bir türbe yapalar. Üstü açık olaki üzerime yağmur yağa. Amma

çevre yanını, altında hafızların kur'an okuması için örtme (saçak) edeler. Benden sonra çocuklarımdan ve soyumdan her kim ölecek olursa benim yanıma koymayalar ve katıma getirmeyeler. Eğer Bursa'dan gayri yerde ölecek olursam öyle göndereler ki perşembe günü kabrime koyalar." diye şart koşmuştur.

Vefatında vasiyetine uyularak cenazesi Bursa'ya nakledilmiş ve tarif ettiği yerde yapılan dört sütunlu ve üstü açık türbede toprağa defnedilmiştir. Kabrinin üstü de topraktır.

Sultan II. Murat'ın
Portresi

Muradiye
Camii'nin
genel görünüşü

S. II. Murat, ilmi ve sosyal kurumlarını Edirne, Bursa, Selanik ve İpsala'da yaptırmıştır. Edirne'deki birçok tesisler Murad II'nin hükümdarlığı devrinde yapılmış olduğu gibi Tunca nehrinin batı kıyısındaki yeni sarayın inşaatını da kendisi başlatmıştır.

Ayrıca, Darülhadis camii' ve buna vakıf olarak yaptırdığı tahtakale hamamı, Muradiye camii' (Mevlevihane camii') ve aşevi, üç şerefeli câmi ve Uzunköprü ilçesine adını veren Ergene köprüsü ve köprübaşındaki câmi ve aşevi bu padişah tarafından yaptırılmış olup bu eserlerin yaşatılabilmesi için geniş gelir kaynakları da vakfetmiştir. ⁽³⁵⁾

Osmanlı, Arap, Rum, Bizans ve diğer Batı tarihçileri Sultan II. Murat'ın: "Adil, nazik, akıllı, alimleri seven, azimli hayırsever, cömert, korkusuz, harbte ve sulhda sözlerinin eri, sözünü bozanlardan kaç alan" gibi özelliklerinde fikir ve söz birliği halindedirler.

Bu kadar üstün niteliklere sahip olan kişi için fazla söz söylenemez. Hele bu kişi bir hükümdar olursa, onun hükmünde yaşayanlar için bu değerlerin anlamı daha da büyüklük kazanır.

S. II. Murad'ın Türk ulusuna en büyük armağanı, Fatih Sultan Mehmet gibi bir va-

ris yetiştirmiş olmasıdır. Bu bakımdan babası oğluya ve oğlu da babasıyla ne kadar öğünseler haklıdırlar. Türk ulusu ise her ikisini yetiştirmiş ve her ikisine sahip bir toplum olarak onların kişiliğinde iki kat övünce hak kazanmıştır.

MURADIYE İMARETİ

Sultan II. Murat tarafından inşa ettirilen bu imaret, Edirne'nin Muradiye adıyla anılan yöresindeki alçak bir tepenin Saray Ovasına bakan düzlüğünde kurulmuş bir yapılar topluluğudur.

İmaret:

- 1 - Cami,
- 2 - Mevlevihane, derviş hücreleri,
- 3 - Aşevi,
- 4 - Şeyh evi,
- 5 - Mektep (İlkokul) olmak üzere beş birimden oluşur. Ayrıca, câmi avlusunda bir de hazire vardır.

Tüm site, çepeçevre yüksekçe bir avlu duvarı ile çevrilmiştir. Şimdi bu birimleri ayrı ayrı inceleyelim:

MURADIYE CAMİİ' VE MEVLEVİHANESİ

İmaretin bu iki ünitesini aynı başlık altında birleştirmemizin zorunlu bir nedeni vardır. Zira, bu iki ünitenin, aynı site içinde bulunmalarından öte bir fizik yapı ve kader birlikleri vardır.

Şöyle ki:

Birçok yazarlarımız Muradiye camii'nin önce mevlvihane olarak yapıp sonradan burada işlenen bir cinayet üzerine minare eklenerek camiye çevrildiğini ve daha sonra da cami yanında yeni bir semâhane inşa edildiğini yazmaktadırlar. Başta da belirttiğimiz gibi, bu cami ve imaret halk arasında ve bir kısım yazarlarımızca aynı zamanda "Mevlevihane camii' ve imareti" adıyla tanınlanmaktadır. Bu nedenledir ki iki birimi aynı başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Şimdi bu konuyu, tarihi kaynaklardan izleyelim:

1987 Muradiye
Camii dış bahçesi
aşevi ve okul yeri

Abdurrahman HİBRİ:

"Biri dahi ebülhayrat (Sultan II. Murat) hazretlerinin bina ettiği Muradiye Camii'dir ki iki kubbeli ve bir minarelidir. Derûnu ve minaresi kâşî ile müzeyyendir. Kendileri bunu mevlvihane olmak üzere bina edip hatta sema' ve safa demlerinde şerbet akmak için lûleler vaz'olunmuş imiş. Halen bâzısı mevcuttur. Bir zaman sonra camii' şerif oldukça yanında bir yeni mevlvihane bina etmişlerdir. İmaret-i âmiresinin lezzetli nimetleri o kadar boldur ki mevlvi seferi ve fakirlerinden başka etrafında olan evlerin de belli sayıda öğün yemekleri vardır. Bu cami 1435 yılında yapılmıştır; denir ki Sultan Murat Han hazretleri rüyasında Hazret-i Mevlana'yı o yerde görmekle böyle benzeri olmayan bir mevlvihane bina etmiştir." ⁽³⁶⁾

Münecimbaşı:

"Şehriyâr Hazretleri bu gazâyâ (Engürüs seferi) teveccühleri esnasında Edirne'de Muradiye deyû mâruf câmi-i şerif ve imaret-i âliye ve civârında fukarây-ı mevlviye için tekeye binâsına ferman buyurmuşlar idi. Avdette, hisselerine isabet eden mâl-i ganâimi bîlcümle zikrolunun hayrâta harç ve sarf

buyurdular. Sene H. 843/M. 1439" diye yazıyor. ⁽³⁷⁾

Buradan, cami ve imaretin inşası için harcanan paranın kaynağını öğreniyoruz. Aynı zamanda camiden, müstakil olarak söz edilmekte olup mevlvihaneden bahsedilmemektedir ki, bu da câmi-mevlevihane birliği konusunda genellikle söylenip yazılanların aksini gösterir mahiyettedir.

Evliya Çelebi:

"Mevlevihane olarak yapıp fakat içinde kan olduğundan Sultan Murad'ın semâhâne tahtalarını söktürdüğünü ve yerine mermer bir (Minâre-i ser-âmed-i sebğün) ve taşra haremünde Mevlvihane yaptırdığını cemaatinin az, mahallinin mesiregâh" olduğunu yazıyor. ⁽³⁸⁾

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver:

"Bir söylentiye göre de câmi, inşa olunduktan altı sene sonra mevlvihaneye çevrilir. Sonra camii kısmı ayrılarak, mevlvihaneye ayrıca bir semahane konur ve dedeler için odalar yaptırılır. Bunun zengin mutfağından misafirler, hizmetkârlar ziyet içtikleri evli evlere de ekmek verirler. Ekmek verilen evlerin hududu vakfiyede şöyle gösterilmiştir:

Muradiye camii'nin minaresinin gölgesi hangi eve kadar uzanırsa orada oturanlara hergün folla, perşembeleri de pilâv-zerde dağıtılır." ⁽³⁹⁾

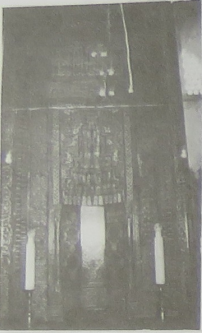
36) Abdurrahman Hibri: A. E. Camiler bölümü.

37) Münecimbaşı: Şahâful ahbar. C: III S: 353

38) Evliya Çelebi: A. E. C. 3 S: 40

39) Prof. Dr. Süheyl Ünver: Edirne Mevlvihanesi tarihine
giriş. S: 2

Muradiye
Cami'nin çini
mihrahi

Biz, tetkik ettiğimiz vakfiyede ve masraf defterlerinde böyle bir kayda ve şarta rastlamadık. Ayrıca, Muradiye cami'i minaresi çok yüksek olmayıp gölgesi avlu duvarını aşmaz. Hocanın bu kaydı nereden aldığını bilmiyoruz. Bu gölge konusu belki de manevi anlamda söylenmiş olup ezan sesinin duyulduğu evler veyahut câmiye devam eden cemaatin evleri kastedilmiş olabilir.

Ahmet Bâdi Efendi mutfak için:

"Muradiye mahallesinde, Muradiye cami-i avlusunda Muradiye imareti demekle meşhur ve hâlen mâmurdur. Yapılışı, H. 839/M. 1435'dir. ⁽⁴⁰⁾ diyor. Bundan aşevinin 1900 lı yılların başında çalışır durumda olduğunu öğreniyoruz.

Cami-Mevlevihane konusunu hem Mimar-Mühendis hem de san'at tarihçisi gözü ile inceleyen Ekrem Hakkı Ayverdi, Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın Muradiye Cami ve İmaretine ait H. 896/M. 1490 yılı muhasebe defterinden aldığı bilgilere de dayanarak özetle şu kanaatı ileri sürmektedir: ⁽⁴¹⁾

"1 - Muradiye, cami olarak düşünülmüş ve kadrosuna hatip konmuştur... Ahşap minberin zamanına ait olması lâzımdır.

2 - Minaresi çini ile kaplıdır.

3 - Sitede muvazzaf bir mevlevi dervişle-

ri kadrosu vardır. Tekye olunca taifesi sabittir ve muayyendir.

4 - Sitede geniş bir imaret vardır.

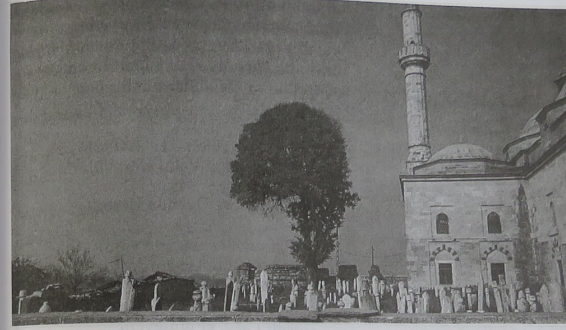
5 - Bir de mektep bulunmaktadır.

1929 senesinde gördüğümüz Mevlevihane kısmı ahşap idi ve cami'in yüksek seddivarının kenarına dizilmişti. Daha evvel kâgır olması muhtemeldir. Cami'in mihrap tarafında hazireden sonra kalan sahada şeyh ikametgâhı olan binalar varmış.

Bununla beraber Abdurrahman Hibri Efendi ve Evliya Çelebinin rivayetlerine bütün bütün göz yumamayız. Tekye'nin semahanesi belki ilk yapıda cami içinde düşünülmüştü. Fakat plânın uygun olmadığı görülmüş olmalıdır." demektedir.

Yine aynı yazar, mühendis gözü ile minare ve cami beden duvarları inşaat kompozisyonunu değerlendirerek minarenin, duvarlarla aynı zamanda işlenip işlenmediği olduğu kanaatini belirtiyor. Bu görüşten de minarenin sonradan eklemeye olmadığı, dolayısıyla de ilk yapımın sadece Mevlevihane olamayacağı sonucu çıkmaktadır. Ancak, yazarın da belirttiği gibi, mevlevihane konusunun camiden ayrılmasının pek sağlam bir dayanağı olmadığı da ortaya çıkıyor. İki üniteden ayrılışı için günümüze kadar gelişmiş bulunan cinayet hikâyesi ise belki bir yakıştırma olup Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin ileri sürdüğü teknik zorunluluk mevlevihaneyi camiden ayırmış olabilir.

Buraya ekleyeceğimiz bir husus var ki o da: Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin kaynak aldığı ve Prof. Dr. Ömer Lütfi BARKAN'ın incelediği muhasebe defterinin H. 895/M. 1489 yılına ait oluşudur. Cami'in inşa tarihi ise, kesinlikle bilinmemekle beraber Hibri'nin kaydına göre H. 839/M. 1435 dir. Defter, inşa tarihinden 54 sene sonra tutulmuştur. Hikâye edilen cinayet bu 54 yıllık sürenin herhangi bir bölümünde işlenip mevlevihane camiye çevrilmiş veya camiden ayrılması ve imamlar minare tamircisi kadrosu da vakfiyeye sonradan konmuş olabilir. Bu olasılığa da gözden uzak tutmamak gerekir. Şuhey UNVER hocanın naklettiğimiz görüşü de bunu doğrular mahiyettedir.

Muradiye Cami'nin
dış avlu ve
Hazresi - 1999

MURADIYE İMARETİ VAKFI

Sultan II. Murat Edirne'nin Muradiye semtinde yaptırmış olduğu imaret için oldukça geniş vakıflar tahsis etmiştir.

Bunlar: Edirneye bağlı Dâye Hatun, Halil Hayyat, Bıyıklı (diğer adı Aksakal), Köşan, Nasırlı, Çingene, Karbini (öbür adı Uyruklı), Üyükülü, tatar, İskender, Çölmekçi köyleri olup buralarda oturanların bir kısmı bu vakıf reayasından (Vergiye tâbi hristiyan tebaa) idiler.

H. 890/M. 1485 vakfın bu köylerden sağladığı gelir toplam olarak 31821 akşerdir. Aynı vakfın H. 893/M. 1488 yılı bir sene ve bir aylık geliri ise, bir önceki yıldan akıratılanla beraber 285119 akşeyi bulmuştur.

Sultan II. Murat, bu imaretine diğer yerlerde de zengin kaynaklar vakfetmiştir ki bunların kaydı konumuzun dışına taşmak olur. Burada şu kadarnı belirtelim ki bu vakıfların XVI. yüzyıl ortalarında yıllık geliri 789880 akşeyi bulmaktadır. ⁽⁴²⁾ Bu da oldukça yüklü bir kaynak sayılır.

Şimdi, vakfiyede imaret birimlerinin herbirinde çalışanlar için ayrılan ödenekleri özet olarak görelim:

"Cami Hizmetlerinde Olanlardan"

- 1 - Mütvelliyeye günde 20 akçe,
- 2 - Hatip ve imama 15 akçe,
- 3 - İmaret Şeyhine günde 18 akçe,
- 4 - Mektephane muallimine 5 akçe,
- 5 - Onun halifesine (kalfasına) 1 akçe,
- 6 - Muarrife günde 3 akçe,
- 7 - 2 müezzine günde 8 akçe,
- 8 - Sermahfile günde 5 akçe,
- 9 - 29 hafıza günde 67 akçe,
- 10 - 14 müsebbihe günde 30 akçe,
- 11 - İki musalliyeye günde 4 akçe,

MEVLEVİHANE HİZMETİNDEKİLERDEN

- 1 - Mesnevihân'a 6 akçe,
- 2 - Hanendeye 2 akçe,
- 3 - Tablaki'ye 2 akçe,
- 4 - Aşırhan ve hanendeye 6 akçe,
- 5 - Muarrife 1 akçe,
- 6 - Nayzene 3 akçe,
- 7 - Dünbelek (Kudüm) çalana 2 akçe,
- 8 - Diğer nayzene 2 akçe,
- 9 - Def çalana 2 akça,

40) Ahmet Bâdi: A. E. C. 1 İmaretler Bölümü.
41) Ekrem Hakkı Ayverdi: A. E. S. 406

MUTFAK HİZMETLİLERİNDEN

- 1 - Kâtibe 6 akçe,
- 2 - Kayyuma 3.5 akçe,
- 3 - Buğday dövene 12.5 akçe,
- 4 - Vekilharca 5 akçe,
- 5 - Ferraş'a 3 akçe,
- 6 - Çini minare tamircisine 2 akçe,
- 7 - Kilerciye 4 akçe,
- 8 - Kapıcıya 3.5 akçe,
- 9 - İmaret tamircisine 2 akçe,
- 10 - Ambarcıya 4 akçe,
- 11 - Ekmekçiye 9 akçe,
- 12 - Kandiliye 3 akçe,
- 13 - 3 aşçıya 9 akçe,
- 14 - Taam nakibine 3.5 akçe,
- 15 - Bulaşkıya 2.5 akçe,
- 16 - Ekmek nakiline 3 akçe,
- 17 - Et hamalına 2.5 akçe,

MEKTEP HİZMETİNDE OLANLARA

- 1 - Mektephane muallimine günde 5 akçe,
  - 2 - Önün halifesine (kalfasına) günde 1 akçe,
  - 3 - Muarife günde 5 akçe, tahsis edilmiştir.
- Bunların dışında, 13 câbinin her birine dörderden 52 akçe, siroz hamamı nazırına 2 akçe ve diğer bazı kişilere de ödenek ayrılmış olup, daha sonra imarette sarf olunan yiyecek maddeleri, musluk, lüle, hasır, kâse, tabak v.s. masrafları için de ödenek ayrılmıştır. (43)
- Bu ödenekler H. 893/M. 1586 - H. 1043/M. 1633 yılına ait olup bu tarihin 13 aylık geliri de 354758 akçe gibi önemli bir yukünü bulmaktadır.
- Aynı vakfın H. 1042/M. 1632 - H. 1043/M. 1633 tarihleri arasındaki 8 ay 26 günlük geliri ise, 1.567207 akçe olarak görülmektedir. (44)
- Bu gelire karşı gider çeşitleri ve hizmetliler arasında ve bunlara ödenen ücretler

arasında da artış görülmektedir. Buraya tüm birimler giderlerinin ayrıntılı olarak kaydını gereksiz gördüğümüzden bunlar arasından konumuzu ilgilendiren imaret giderleri ile vakıf ilgililerinin bir listesini veriyoruz.

H. 1042 (M. 1632) - H. 1043 (M. 1633)
Yıllarında Vakıf Görevlileri
ve
Bunlara Ödenen Ücretler:

"Bu görevliler dışında vakfın tahsildar, kâtip ve mutemetleri vardır ki bunların da sayısı 23 olup bunlara da değişik tarihlerde 67780 akçe ödenmiştir."

1 - Hasan Paşa: el-mütevelli (Vakıf mütevellisi)	80 akçe
2 - Hasan Beg: Nâzır (Nazır)	20 "
3 - Ramazan Beg: Şeyh-i imaret (İmaret Şeyhi)	20 "
4 - Memi, kâtip-i vakf (Vakıf kâtibi)	14 "
5 - Mehmed: kâtip-i Muhasebe (Muhasebe kâtibi)	6 "
6 - Dilâver: kâtip-i kiler (Kiler kâtibi)	6 "
7 - Kâtip-i meremmât (Tamir işleri kâtibi)	3 "
8 - Yusuf: vekil'l-harc (Vekilharç)	5 "
9 - El-Hâc Hüseyin, kilâri (Kilerci)	4 "
10 - Hasan: Anbarî (Anbarcı)	4 "
11 - Ali Hasan, nakıyb-i nân (ekmek nakiyki)	3 "
12 - Rıdvan: nakıyb-i guşt (Et nakıybi)	3 "
13 - .....: bevâb-ı imaret: (İmaret kapıcısı)	3 "
14 - .....: tabbah (Aşçı)	5 "
15 - Mehmed: tabbah (Aşçı)	5 "
16 - Mustafa: tabbah (Aşçı)	5 "
17 - Yusuf, habbâz (Ekmek fırıncısı)	3 "
18 - Mustafa, habbâz (Ekmek fırıncısı)	3 "
19 - Diğer: habbâz (Ekmek fırıncısı)	3 "
20 - Ali: nakkad-ı erz (Pirinççi)	2 "
21 - Yusuf: nakkad-ı erz (Pirinççi)	2 "
22 - Ali: ferraş-ı tâbhâne (Tabhane temizleyicisi)	3 "
23 - Yusuf: su-yolcu (su yolcu)	3 "
24 - Ali: meremmâtî (Tamirci)	3 "
25 - Rıdvan: bevâb-ı harem (Harem	

Muradiye İmareti Okulu (Yıkılmadan önceki fotoğrafı)

kapıcısı (İç kapı bekçisi)	1 "
26 - Mehmed: bevâb-ı me'kel (Yemekhane kapıcısı)	1 "
27 - İbrahim, ser-kâsef (Başkâseci)	2.5 "
28 - Mehmed: ahurî (Ahrıcı)	3 "
29 - Mustafa: ferraş-ı meydan (Meydan temizlikçisi)	2 "
30 - Perviz: sürbi (Kuşuncu)	2 "
31 - .....: Hammal-ı guşt (Et hamalı)	2 "
32 - Rıdvan: gendum-küb (Buğday döven)	2 "
33 - Mahmud: teberdâr (Baltacı)	2 "
34 - Ali: camger (camca)	2 "
35 - El-Hac Yusuf: fülül-küb (baharat döven)	1 "
36 - .....: ferraş-ı kenif (Tuvalet temizlikçisi)	2.5 "
37 - Derviş İbrahim: bağbân (Bağçıvan)	3 "

Toplam olarak: 37 görevli için 67.780 akçe sarfedilmiş bulunmaktadır.

Muradiye imareti aşevi Edirne'nin 9 imareti içinde varlığını en uzun sürdürenlerden biridir. Durumunu Balkan ve Birinci Cihan savaşları sırasında koruyabilmiştir. Hizmet yönünden gittikçe zayıflamakla beraber fizik yapısı 1935 yılına kadar sağlam olsaydı ayakta kalabilirdi.

MURADIYE MEKTEBİ

Muradiye Mektebinin halen elimizde 1920 den kalan bir fotoğrafı bulunmaktadır.

Mektep, cami girişi kapısının sol tarafında imiş.

H. 1310/M. 1894 tarihli Edirne Salnamesi S: 88 de Muradiye Mektebi kadrosunda Mehmet Fehmi Müdür, Mehmet ve Ahmet Müdür yardımcısı olarak görülmektedir.

1890 salnamesinde bu kadroda Muallim Mehmet Fehmi, Muavini Hafız Ahmet ve Mehmet Efendi olup okulun 110 talebesi vardır.

1903 tarihli Edirne Salnamesinde Muradiye Mektebi de isim olarak diğer mektepler arasında yazılmış ve kadrosu: Baş Öğretmen (Müdür) Hafız Mehmet Efendi ve II. Öğretmen de Hafız Ahmet Efendi olarak gösterilmiş olup 98 talebesinin bulunduğu kaydedilmiştir.

MURADIYE İMARETİ, AŞEVİ VE MEVLEVİHANESİNİN YIKILIŞI

Muradiye imareti, aşevi ve mevlevihanesi, yıkılmadan, daha doğrusu yıktırılmadan önceki son durumunun hikâyesi şöyledir:

İmaret, 1863 yıllarında bir bayındırlık sitesi halindedir. Sultan Aziz zamanında camlı fotoğraf Türkiye'ye geldikten bir süre sonra Edirne'de açılan fotoğrafhanenin sahibi şehrin genel görünüşlerinin de fotoğ

43) Tayyip Gökbulğın: A. E. S: 203-210

Ekrem Hakkı Ayvazlı: A. E. S: 405-406

44) Ömer Lütfü Barkan: Belgeler, C. 1 S: 365

Muradiye İmareti
aşevi yeri

raflarını çekmiştir. Bu camılardan önemli bir kısmı Dr. Rifat Osman Bey'in eline geçmiştir (ki bu camılar halen Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsünün koleksiyonu arasında bulunmaktadır.)⁽⁴⁵⁾ İşte bu camılardan bir tanesinde Muradiye İmareti aşevi ve Mevlevihanesi binaları cami'in revaklı ve kubbeli avlusu önünde görülmektedir.

Daimi tamirlerle ayakta tutulan binalardan Mevlevihane 1925 yılında özel idareye devredilince ilkokul olarak kullanılır. Bunun, hiç olmazsa sema'hanesini bırakırmayı ve resimleriyle tesbit ettirmeyi düşünmeden kişisel bir emirle Trakya Genel müfettişi General Kâzım DIRİK sanki bir başarı imiş gibi yıktırması ve bu hatıra tamamen ortadan kaldırılmış, yapı kalıntıları satılmıştır.⁽⁴⁶⁾

DIRİK Paşanın diğer bir hatası da şudur:

Sema'haneye bakan türbede Enis recep dede, Neşâti dede ve hacı Eşref dede gömülü idiler. Bu türbe de aynı emirle ortadan kaldırılmış, taşları Muradiye kabristanına konmuştur.

O site restore edilmese bile (ki bunun için, maddi ve bilhassa manevi ilgiden başka bir şeye ihtiyacı yoktur.) temiz bir harabe halinde korunabilirdi.

Bu, yurttaki imar adı altında yapılan tahribata çok güzel bir örnektir. Edirne'de nice ecdat yâdigarı ve sanat eseri yapılar (ki bunlar bir bakıma Edirne'nin tapu senetlerini oluşturur) aynı zihniyetle, hem de vakıflar idaresi tarafından aynı (imar ?) zihniyeti ile yıktırılıp enkazı ya haraç mezatı satılmış veya kaldırım olarak yollara döşenmiştir. Bunların arasında babalarımızın dedelerimizin mezar taşları da vardır.

Bu yazdıklarımın ait resmi belgeler evkaf arşivinde ve fotokopileri de özel kitaplığım da bulunmaktadır.

En son olarak Muradiye İmaretinin 1920 yılında Dr. Rifat Osman Bey tarafından çekilmiş bir fotoğrafı bulunmaktadır. Günümüzde ise sâdece câmi ve haziresi, geniş ve boş bir avlu o mamurenden kalan son parçaları teşkil etmektedir.

IV

MEZİT BEY (YEŞİLCE) İMARETİ

45) Dr. Prof. A. Süheyl UNVER A. E. S. 3

46) Bu bilgiler, sema'haneyi yıktırılmadan önce orada nâyzen olarak ayinlere katılan Hafız Rakım Ertürden alınmıştır.

MEZİT BEY İMARETİ

Mezit Bey (Yeşilce)
İmaret genel
görünüşü - 1989

MEZİT BEYİN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Mezit Beyi, fetret devrinden (Yıldırım Bayezid'in esareti sonucu şehzadeler çekişmesi dönemi) sonra Osmanlı Yöneticileri arasında mirahur olarak görmekteyiz.

Sultan II. Murat, İznik'de içki alemleri ile vakit geçiren küçük kardeşi Mustafa Çelebinin "kaydının görülmesi" işini bir buyruk ile mirahur Mezit Bey'e havale etmiştir. H. 826/M. 1422⁽⁴⁷⁾ döneme göre pek önemli olan bu görevin Mezit Bey'e verilmesi kendisine olan güvencenin bir göstergesi sayılabilir.

LAS ÜLKESİNİN⁽⁴⁸⁾ FETHİ VE MEZİT BEY

Sultan II. Murat'ın emri ile Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa H. 830/M. 1430 yılında

⁴⁷⁾ Hoca Sadettin Efendi: A.E. C: II S: 138

⁴⁸⁾ Sırbistana o dönemde Las ülkesi deniyordu. Las, Sırp kralı Lazar'a Osmanlılarca verilen ad olup başkent Semendire kalesi idi.

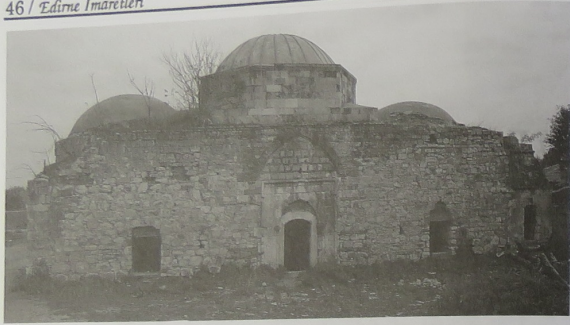
⁴⁹⁾ Hoca Saadettin A. E. C: II S: 151

Las ülkesine girmiş ve ülkenin başkenti olan Alacahisar (Semendire)'i fethetmişti. Yine Padişahın emri ile bu yeni vilayetin başına Mezit Bey getirilmiş, onun üstün cesareti ve yiğitliğiyle fütuhatın günden güne gelişmesi, islam sancaklarının her yöreye dikilmesi küffar diyarının islam ülkelerine katılması sağlanmıştır.⁽⁴⁹⁾

EFLAK SEFERİ VE MEZİT BEY

Semendire'nin fethinden sonra Sultan II. Murat, Mezit Beyi, ayırdığı bir kuvvete başbuğ yapıp bir gurup akıncı ile Eflâk diyarına görevlendirmiştir. Mezit Bey aldığı فرمان gereğince Eflâk üzerine varıp yiğitliğinin eseri ve üstün kişiliği ile karşı koyanları tepeledikten sonra ganimet toplama zamanı geldi diyerek herkese izin vermiş ve başarsının gururuna kapılıp gerekli tedbirleri almamıştır. Sonunda Macar Kralı, Osmanlı ülkesine tecavüz eden Eflâk Beyine yardım

Mezitbey (Yeşilce)
camii'nin cepheden görünüşü

Mezit Bey (Yeşilce)
camii'nin tamir
kitabesi - 1989

edip Mezit Bey üzerine gelmiştir. ⁽⁵⁰⁾ Macar ve Eflâk askerlerinin çevirdiği Mezit Bey kuvvetleri dağıtılmış, askerinin büyük bir kısmı kılıçtan geçirilmiş, Mezit Bey ve oğlu, başları kesilerek şehit edilmişlerdir.

Bundan sonrasını Hammer şöyle anlatıyor:

"Hunyad (Macar kralı Jan Hunyad ki Türk tarihleri çoğunlukla buna yanko derler), askerleri gibi kendisi de kan dökücü olduğundan sırbiye despotu ve Macaristan'ın müttefiki Jorj Brankoviç'e ganimet malları ve harbe aldığı silahlar ve saire ile dolu bir

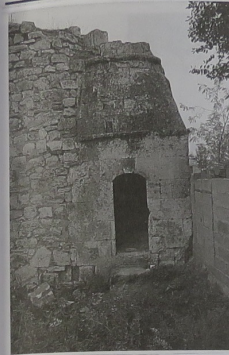
araba gönderdi ki on atla çekilmekte ve Mezit Beyle oğlunun kesik başları arabanın tepesini süslemekte idi. Bu dehşet verici ganimet görüntüsünün ortasına orturtulmuş ihtiyar bir Türk bunları Brankoviç'e bizzat takdime mecbur idi. ⁽⁵¹⁾

Tarihlerimize, Mezit Beyin kimlik ve kişiliği hakkında aşağı yukarı aynı bilgileri vermektedir. Bundan da Mezit Bey'in gözü pek, cesur fakat cesareti ile gururlu, tedbirde kusurlu, eğlence zevkine düşkün bir kişi olduğuna sonucunu çıkartabiliyoruz.

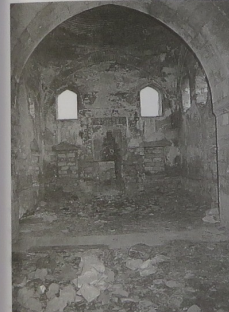
Lâkin Mezit Beyin bir de kurucu, yapıcı ve hayır işlerine düşkün yönü var.

Şöyle ki:

Mezit Bey, Edirne'nin şehir olarak geliş-

Mezit Bey (Yeşilce)
camii'ni harap
mihrabı.

Mezit Bey (Yeşilce)
camii'ni yıkık minaresi
kaldesi - 1989

yakın bir yerde "İmaret-i Mezit Bey" adıyla bilinen bir cami ve aşevi yaptırmışdır ki camii'ne yeşilce cami de denmektedir.

Abdurrahman Hibri XVII inci asrın ilk yarısında bu imaretin varlığını bildirmektedir. ⁽⁵³⁾

Ahmet Badi Efendi, bunu yeşilce cami diye kaydedip H. 845/M. 1441 de inşa edildiğini yazıyor. ⁽⁵⁴⁾

Osman Nuri Peremeci de camii'nin (iki kubbeli ve revaklı) olduğunu kaydediyor. ⁽⁵⁵⁾

Cami, üç defa tamir görmüş olup birincisi 1752 dedir. İkincisinin tamir tarihi bilinmiyor. Üçüncü tamir 1307 (1889-1890) yılında yapılmıştır ki bunu kitabesinden öğreniyoruz.

Mutfak kısmının, camie bitişik veya onun yakınında olması gerekir. Halen arsasının bir kısmına Kadri Paşa İlkokulu yapılmış olup bir kısmı da boş bulunmaktadır.

Ahmet Bâdi Efendi, aşevini "İmaret-i Mezit Bey" sokağında "Uzun yıllardan beri harap olup binasından eser kalmamıştır. Bânisi H. 845/M. 1441 de Eflâk da şehit olmuştur" diye kaydetmiştir.

Peremeci: "Kirişhane'de, yeşilce yahut Mezit Bey camii' avlusunda idi. Devrinin meşhur kumandanlarından olan Mezit Bey birçok savaşlarda bulunmuş pekçok ganimet almış bir zat olduğundan kazandığı paralar ile Edirne'de pek çok hayrat yapıp bıraktığı gibi bir de imaret yapmış idi. Mezit Bey imaretinde çoktan kapanmıştır." ⁽⁵⁶⁾ demektedir.

Mezit Bey, bu imaret için gelir kaynağı olarak Edirne'de han ve hamam da yaptırmıştır.

Mezit Bey, imaret vakfına, Edirne'de Helvacı köyü ile Burnu Pamuklu köylerini tahsis etmiştir. H. 890/M. 1485 de bu iki köyden 4554 akçe gelir sağlanmış olduğunu görmekteyiz.

H. 925/M. 1519 da Helvacı Köyünden 2195 ve Burnu Pamuklu köyünden 3975 akçe, H. 980/M. 1572 yılında Mezit Bey İmareti vakfının Helvacı Fakih köyündeki vakıf

MEZİT BEY İMARETİ

Mezit Bey H. 844/M. 1440 yılında Aşçekadın semtinde şimdiki nehir seddelerine

⁽⁵²⁾ Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S: 44

⁽⁵³⁾ Abdurrahman Hibri: A. E. Cami ve İmaretler Bölümü.

⁽⁵⁴⁾ Ahmet Bâdi. A. E. C: 1 S: 47

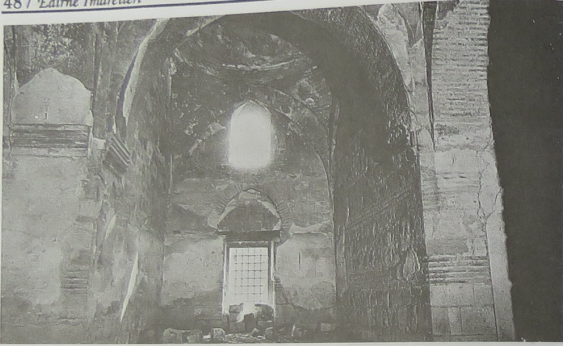
⁽⁵⁵⁾ Osman Nuri Peremeci: A. E. S: 67

⁽⁵⁶⁾ Osman Nuri Peremeci: A. E. S: 109

⁽⁵⁰⁾ Hoca Saadetdin. A. E. C: II S: 201-202

⁽⁵¹⁾ Hammer. Devlet-i Osmaniye tarihi Atabe tercümesi. C: 2 S: 209-210

Tabhane'nin
içten görünüşü

Mezit Bey (Yeşilce)
camii'nin eski bir
fotoğrafı sağda,
cami beden divarına
bitişik tabhane
bölümü görünüyor.

çiftlik ve reayadan 3674 akçe geliri olduğu
görülmektedir. (57)

MEZİT BEY İMARETİNİN (Cami, Aşevi, Hamam) SONU:

A: Cami:

H. 844/M. 1440 da yapılan bu cami'nin sal-
tılması hakkında Edirne Vakıflar Müdürlü-
ğüne 17. Ağustos. 1943 de 92 sayılı karar
verilmiş ise de 25. Ekim. 1933 de verilen 104
numaralı kararla 'Mezit Bey camii'nin ken-
disine ve minaresine dokunulmamak şar-
tıyla yalnız avlu duvarları taşları 50 liraya
Çiçekçi Seza'i'ye satılmıştır.

B: Hamam:

57) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S: 244
58) Rıfkı Mehul Meriç: Türk San'at Tarihi araştırma ve ince-
lemeleri. İstanbul Güzel Sanatlar akademik mecmuası: C:
I 1963 S: 471

Mezit Bey'in kirışhanedeki cami'ine ya-
kın ve Yeşilce adıyla bilinen ve san'at tarihi
bakımından mühim bir de çift hamamı var-
dı. (58) 1957 yılında Edirne Belediyesi ruhsa-
tıyla yıktırılmış, izi bile kalmamıştır.

C: Aşevinin sonu ise daha önce açıklan-
mıştır.

Mezit Bey Camii 1989-1990 yılları ara-
sında Edirne Valisi Sayın Ünal ERKAN'ın
gösterdiği büyük gayretler sonucu Vakıflar
Genel Müdürlüğü tarafından onarım alın-
mıştır. Restorasyon, büyük bölümüyle 1991
yılında tamamlanmış ve cami ibadete açıl-
mıştır. Son durumunu gösteren fotoğraflar
bu husustaki bilgiyi görüntülemektedir.

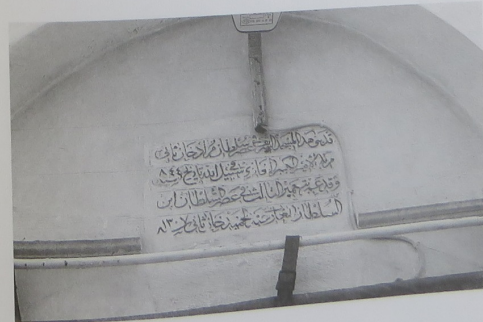
Cami iç mekânının iki kanadındaki tab-
hane odalarından soldaki ocaklı oda hanım-
ların ibadetine ayrılmış olup sağdaki oda ile
orta bölüm de erkekler ibadet etmektedir.

Mezit Bey (Yeşilce)
Camii'nden 1990-
1991 yılı tamirin-
den sonraki dış gö-
rünümlü

Mezit Bey (Yeşilce)
Camii'nin 1990-
1991 yılı tamirin-
den yan iç mekân
görünümlü

Mezit Bey (Yeşilce)
Camii'nin 1990-
1991 yılı tamirin-
den sonra kitabesi

V

BALABAN PAŞA İMARETİ

ŞA İMARETİ

BALABAN PAŞA İMARETİ

BALABAN PAŞA'NIN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Araştırebildiğimiz tarih kitaplarından Balaban Paşa'nın soy geçmişi hakkında fazla bir bilgi elde edemedik.

Onun tarih sahnelerinde ilk görünüşü, Sultan II. Murat'ın Menteşe (Muğla) ve Teke (Antalya) beyliklerini H. 829/M. 1425 ve H. 830/M. 1426 yıllarında Osmanlı ülkesine katışı ile başlıyor.

Sultan II. Murat Menteşe eyaletinin yönetimini Balaban Paşa'ya vermiştir. ⁽⁵⁹⁾

Balaban Paşayı bir kere de 1443 tarihli Haçlı Seferinde görüyoruz. İlk çarpışma Niş yakınında 3. Kasım. 1443 tarihinde Morava nehri kıyısında oluyor. Türk ordusundaki Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa, veziriazam Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi damat Mahmut Çelebi, Timurtaş oğlu Ali bey, Evranos oğlu İsa Bey gibi kumandanların yanında Tokat Beyi Balaban Bey de bulunmaktadır. ⁽⁶⁰⁾

Nihayet Balaban Paşanın H. 850/M. 1446 yılında vefat edip Edirne'de kendi adı taşıyan cami'inin hazinesine defnedilmiş olduğunu öğreniyoruz. ⁽⁶¹⁾

BALABAN PAŞA İMARETİ

Kısa biyografisini sunduğumuz Balaban Paşa Edirne'de kendi adı ile anılan mahalle-

de bir cami ve bir de aşevi yaptırmıştır.

O dönemde kurulan Edirne mahallelerinin oluşum sistemini göz önüne alırsak, Balaban Paşa, cami ve aşevinin yaptırdıktan sonra o semtte adının verildiği bir mahallenin meydana geldiğini düşünebiliriz. Nitekim 1529 yılı kaydında bu mahallede:

"Der odaha-i Balabanpaşa der civar-ı mahalle-i Alemdaran" ⁽⁶²⁾

Yani: "Alemdarlar mahallesi yakınında Balaban Paşa odaları mahalesi" şeklinde yazılmıştır. 1989 da bu mahalle Alemdar mahallesi hudutları içinde bulunmaktadır. Mahallenin ve dolayısıyla cami ve aşevinin yeri şimdiki Karaağaç yolunun şehir stad-yumu ile Tunca köprüsü arasındaki bölümün sol tarafına düşen kısımdır.

Balabanpaşa imareti için Edirne'nin Üsküdar nahiyesine bağlı Akpınar köyünü gelir olarak vakfetmiştir. Bu vakıf 370 numaralı tapu defterinin 12. sayfasında kayıtlıdır. Asrın ikinci yarısında imaretin geliri Edirne içindeki bazı dükkân ve diğer gelir kaynakları ile birlikte 38735 akçe tutmaktadır.

Balaban Paşa Gelibolu'da da bir medrese yaptırıp buna da zengin gelir kaynakları vakfetmiştir. ⁽⁶³⁾

Balaban Paşa mescidinin adı, dolaylı olarak bazı vakıf kayıtlarında da geçmektedir ki bunlardan da mescidin yapılış tarihini tesbit bakımından faydalanmak olanağı meydana çıkıyor.

Örnek olarak:

59) Hoca Sadettin Efendi: A. E. C: II S: 145, Zuhuri Danişmend. Osmanlı İmparatorluğu tarihi: C: 3 S: 295

60) Zuhuri Danişmend: A. E. S: 286

61) Dr. Rifat Osman: Edirne Rehnüması. S: 18

62) Teyyip Gökbiğin: A. E. S: 63

63) Teyyip Gökbiğin: A. E. S: 223-224

Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'in, Edirne'de kurduğu zaviyeye H. 815/M. 1412 - H. 816/M. 1413 tarihlerinde yaptığı vakıflar arasında:

"Balaban mescidine bitişik olan yerde otuzbeş evlek yer geliri senelik 350 akçeden kiraya verilmiş." (64) diye vakfa gelir sağlayan bir arşadan söz edilirken arsa hududunun Balaban mescidine bitişik olduğu belirtilmektedir.

Demek ki Balaban Paşa mescidi 1413 yıllarında mevcut imiş.

Ahmet Bâdi Efendi, aşevi hakkında:

"Uzun yıllardan beri harab olup binasından eser kalmamıştır. İnşa tarihi 1446'dır." (65) diyor ki, bu tarih Balaban Paşanın ölüm tarihidir. Bâdi Efendi bu konuda biraz gevşek davranmış olsa gerek. Yine aynı yazar Balaban Paşa camii hakkında:

"Haziyesindeki imaret zamanla harab olup arsa kalmıştır. Bâniisi cami avlusunda medfundur. Çatısı ahşaptır. Bir minaresi vardır. Balaban Paşa enderundan yetişip Menteşe ve sonra Tokat Beylerbeyi olmuş ve H. 850/M. 1446 tarihinde vefat etmiştir. Gelibolu'da bir medrese ve Şam'da bir mescit yaptırmıştır." (66) diyor.

Balaban Paşa cami ve aşevini son olarak görüp kaydeden Osman Peremeci:

"Ekmekçi oğlu Ahmet Paşa köprüsünün sol kıyısında ve şoseye yakın tek kubbeli tek minareli bir camidir. İşgallerde yıkılmış, şimdi yalnız yeri kalmıştır. Banisi olan Balaban Paşa'nın mezarı da avlusundadır. Taşları varsa da yazıları kazanmıştır." diyor. (67)

Aynı yazar imareti (aşevi) için:

"Tunca köprüsü civarında mescidi olan ve kendi de orada gömülü bulunan II. Murat devri beylerinden Balaban Paşanın da Edirne'de bir imareti varmış ki, bu imaret çok eskiden kapanmış, yeri yurt olmuştur. Balaban Paşa H. 850/M. 1446 da öldüğü cihetle

imaretinin o tarihten önce yapılmış olması lâzım gelir" diyor. (68)

Gerek Ahmet Bâdi Efendi gerekse Peremeci'den şunları öğreniyoruz.

1 - Cami ve aşevinin kurulmuş olduğu yer hakkında bir ayrıcalık yoktur.

2 - Ahmet Bâdi Efendi camiyi görüp tarif etmiştir. Osman Nuri Peremeci onun görüşüne kendi notunu eklemiştir.

3 - Balaban Paşanın Şam'da bir mescit yaptırmış olduğu hakkındaki kayıdn araştırılması gerekmektedir sanırız.

4 - Aşevi cami avlusunda olup camiden evvel yıkılmıştır.

5 - Cami'in inşa tarihi yanlışlıkla 1446 yazılmış olmalıdır. Zira bu tarih Balaban Paşanın vefat tarihi olup 1412-1413 yıllarına ait bir vakfiyede Balaban mescidi hudut olarak gösterilmektedir.

6 - Bâdi Efendiden, Balaban Paşanın Enderundan yetişme olduğunu da öğreniyoruz ama onun da kaynağı kaydedilmemiştir.

BALABAN PAŞA CAMİİ VE AŞEVİNİN ÜZÜCÜ KADERLERİNİN SONU

1920 li yıllarda Balaban Paşa ve hanımının mezar yerleri durmakta ise de baş taşları zayolmuştur.

Cami haziyesindeki taşlar kaldırım yapımında kullanılmıştır. Edirne Vakıflar Müdürlüğünün aldığı 1 ve 2 Ağustos 1926 tarih ve 246 sayılı kararla cami inşa malzemelerinin enkaz diye satılması kararlaştırılmıştır. (69) (Karar No: 227). 31 Ağustos 1926 da ve 246 numaralı kararla 30 lira bedelle satılmıştır. Arsası 78 numaralı kararla 28 Eylül 1940 tarihinde satışa çıkarılmış, 88 numaralı kararla da 16 Aralık 1940 da metre karesi 23 kuruştan Edirne Belediyesi ambar memuru ve merkez tahsildarı Osman Türkkan'a satılmıştır. (70)

Ne kutsal ve insancıl bir başlangıç, ne amaçsız ve kaba bir son... Yaptırımlarla yıkılanlar karşılaşırsalar acaba birbirlerine hangi gözlerle bakarlar. Takdir okuyucularımızdır.

VI

İBRAHİM PAŞA İMARETİ

64) Teyyip Çelikköy: A. E. S. 199

65) Ahmed Bâdi: A. E. C. 1 İmaratlar bölümü.

66) Ahmed Bâdi: A. E. C. 1 Camiler bölümü.

67) Osman Peremeci: A. E. S. 75

68) Osman Peremeci: A. E. S. 109

69) Vakıflar İdaresi tarafından.

70) Rıfkı Melîlî Meriç: Güzel Sanatlar Akademisi yıllık

araştırma dergisi. S. 464-465

İBRAHİM PAŞA İMARETİ

İBRAHİM PAŞANIN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ : II. HALİL PAŞA OĞLU II. İBRAHİM PAŞA

İbrahim Paşa, Osmanlı sultanatı döneminde devlete sadrazamlar yetiştirmiş bir aile olan Çandarlı soyundan gelme İbrahim adlı ikinci sadrazamdır.

Babası, İstanbul'un fethi sırasında Fatih Sultan Mehmed'in veziri olup hiyanetle suçlanarak idam edilen Halil Paşadır ki, o da Çandarlı soyundan gelen Halil adlı ikinci Sadrazamdır.

İbrahim Paşanın dedesi I. İbrahim Paşa, büyük dedesi de, Çandarlı ailesinden Osmanlı Tarihindeki ilk temsilcisi vezir-i azam Halil Hayreddin Paşadır ki vefatı H. 789/M. 1387 yılına rastlar.

Zaten ilgililerce bilinmektedir ki Çandarlı Ailesi, Osmanlı devletinin kuruluş döneminden başlayıp en yüksek görev yerlerinde hizmet vermiş üyelere sahip köklü bir soydur.

Çandarlı adının, tarihi belgelerde: Cenderi, Candarlu, Cendereli şeklinde de yazıldığı, son dönemlerde ise yaygın olarak Çandarlı tarzında kullanıldığı görülmektedir.

Aile kökeninin, Orta Anadolu'da Eskişehir, Seyitgazi, Kaman veya Nallıhan köylerinde olduğu kabul edilmektedir. (71)

İbrahim Paşa H. 833/M. 1429 yılında, (72) bânı kaynaklara göre de bundan bir yıl sonra (73) Edirne'de doğmuştur.

Medrese tahsilinden sonra ilmiye sınıfına ayrılmış ve H. 855/M. 1451 yılında Edirne Kadısı olmuştur. Sadrazam oluncaya kadar adı "İbrahim Çelebi" olarak söylenmiş ve resmi belgelere de böylece geçmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in Halil Paşaya olan kızgınlığından dolayı bir ara açıkta kalmış ise de sonradan yine göreve alınmış ve H. 869/M. 1464 cemâzielâhir ortalarında şubat 1465'e kadar on dört yıl Edirne Kadılığında bulunmuştur. (74)

Daha sonra Kazasker olarak H. 873/M. 1468 yılında Amasya Sancak beyi Şehzade Bayezid'e lala tayin edilmiş, H. 888/M. 1483 yılında Anadolu, H. 890/M. 1485 yılında Rumeli Beylerbeyi olan İbrahim Çelebi H. 891/M. 1485 yılında üçüncü, H. 892/M. 1487 yılında ikinci vezir olup Sultan II. Baye-

71) Ord. Prof. I. Hakkı UZUNÇARŞILI: Çandarlı Vezir ailesi: S. 1

72) Hoca Sadettin Efendi: A. E. C. 1 S: 374

73) Oruç Bey Tarihi: S: 49, 114

74) Ord. Prof. I. Hakkı UZUNÇARŞILI: A. E. S: 100

zid'in Edirne'de kurduğu vakıflara mütevel-
li tayin edilmiştir. H. 904/M. 1490 yılında
Hersekzade Ahmet Paşadan boşalan Sadra-
zamlik makamına atanan İbrahim Paşa,
Padişahla (Sultan II. Bayezid) beraber çık-
tığı İnebahtı seferinde 905 Muharrem-1499
Ağustosunda 67 veya 68 yaşında vefat etmiş
ve İnebahtı'da defnedilmiştir.

Halen İznik'de babası Halil Paşanın tür-
besinde İbrahim Paşaya ait olduğu söylenen
kitabesiz bir kabir daha vardır.

Bu durumda iki olasılık düşünülebilir.
1 - İbrahim Paşanı iç organları İnebah-
tı'da gömülmüş, cesedi İznik'e getirilmiş-
tir.

2 - Babasının yanında İbrahim Paşa için
bir makam (Ziyaret ve Saygı yeri) yapılmış-
tır.

İbrahim Paşanın hayat hikâyesi hakkın-
da sunduğumuz bu özet bilgiye rağmen Şe-
kayık tercümesinde (75) ve ondan aktararak
tacüttevarih (76) ve Hadikaülvüzer'a'da (77),
İbrahim Paşanın, babasının idamı üzerine
Edirne kadılığından alındığı ve gözden dü-
şüp Bursa'da Yıldırım Bayezid evkafına
mütevellî tayin olduğu, sonra bu hizmet-
te de yeteneksiz görülüp azledildiği ve peri-
şan bir hayat geçirdiği ve hatta, Bursa tı-
marhanesinde tedavi oluyor diye padişaha
haber gönderdiği ve daha birçok maceradan
sonra kadılıkla Amasya'ya Şehzade Baye-
zid'in yanına gittiği ve onun sevgi ve güveni-
ni kazanıp Şehzadenin Padişah olması üze-
rine yeniden ön plana çıkıp önce kazasker
sonra vezir ve sonra sadrazam olduğu yazıl-
maktadır. Diğer bir kısım tarihçilerimiz de
bu maceranın, sırf Fatih Sultan Mehmed'i
kin ve garazla suçlamak için uydurulduğunu
(78) iddia etmektedirler. (79) Bazıları da bu
hikâyeye hiç dokunmadan, tarihi belgelerle
dayanarak (80) İbrahim Çelebi'nin Edirne'de
kadılık görevini sürdürüp sonra kazasker

olarak Amasya'ya gitmiş olduğunu kaydet-
mektedirler.

Birbirini çürüten bu iddialar karşısın-
daki kişisel kanımıza gelince:

Tayyip GÖKBİLGİN'in belgeler üzerin-
de yaptığı araştırmalara göre:

1 - H. 857 sefer/M. 1453 şubat tarihinde
Edirne'de tanzim edilen bir hüccette ve aynı
seneye ait diğer bir belgede,

2 - 862 cemaziyelevvel 17.III. 1458 ta-
rihli bir evlâdiye vakfında,

3 - 865 Rebiulevvel/M. 1461 Ocak tarihli
bir hüccette,

4 - H. 869/M. 1646 yılına ait bir belgede
ve yine 1465 yılına ait diğer bir belgede İbra-
him Paşanın "Edirne kadısı Halil oğlu İbra-
him" şeklinde imzası görülmektedir. (81)

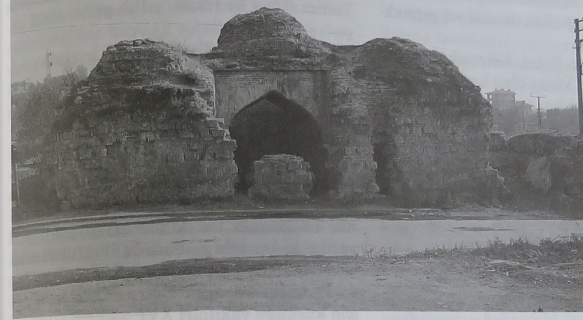
1468 yılında da kazasker rütbesiyle
Amasya'ya Şehzade Bayezit'e lala olarak
gönderildiğine göre Bursa Macerası bize de
kastılı bir hikâyeye gibi gözüküyor. Ayrıca Abdurrahman Hibri de yine vesikalara dayana-
rak aynı fikri savunuyor; (82) ve İbrahim
Çelebinin Fatih döneminde bir ara kadılık-
tan uzaklaştırılmasını, babasına duyulan
kinden dolayı değil başka bir sebebe dayan-
mış olması ihtimalini öne sürüp Edirne'de
16 sene kadılık etmiş olduğunu bildiriyor.

Ancak, bu hikâyeyi nakleden tarihçile-
rin kişilikleri ve eserlerinin daima başvuru-
lan birer kaynak olduğu göz önüne alındı-
ğında bu zıtlıklara şaşmamak ve akla yakın
bir mâna vermek de mümkün olmuyor.

Doğruyu bulmanın yolu şüphecilikten
geçtiği için diyoruz ki:

İbrahim Paşanın Bursa macerası hiç de-
ğilse Tayyip Beyin ve Abdurrahman Hib-
ri'nin ileri sürdükleri güçte belgeler ele ge-
linçeye kadar, bu hikâyeye, sebebi şimdiki
bilinemeyen bir olay gözü ile bakmak en uy-
gun yol olacaktır.

Dursun Bey, İbrahim Paşanın yüz gö-
rüşü olarak babası Halil Paşaya benzediği-
ni yazıyor. Hayat hikayesini yazan eserler-
de onun: Tedbirli, iyi görüşlü, işbilir, iyilik-
sever, cömert, kapısı herkese açık, kendisi-

İbrahim Paşa
Hamamı (Yıkık
Hamam - 1989)

ne kötülük edenlere bile iyilik edecek dere-
cede alçak gönüllü bir kişi olduğu belirtil-
mektedir. Şekayık'ın yazısına göre hergün
sofrasında pekçok fakir ve muhtaçlar ye-
mek yerlermiş. Bu nedenle de vefatında an-
cak 8000 akçe nakdi (parası) çıkmıştır. (83).

İBRAHİM PAŞA İMARETİ

Edirne'nin Kıyık semtinde "Cami-i İbra-
him Paşa" mahallesinde kurulmuş olan bu
imaretin kurucusu Çandarlı II. Halil Paşa
oğlu II. İbrahim Paşadır. İbrahim Paşa, ay-
nı mahallede medrese, cami, muallimhane
ve zaviye gibi diğer hayır müesseseleri de
yaptırmıştır.

Ancak Fatih Sultan Mehmet dönemi ve-
zirlerinden bir İbrahim Paşa daha vardır ki
onun ve hanımının da aynı semtte mescit,
medrese ve hamamı vardır. Hatta semtin
bir bölümü "Mahalle-i Zen-i İbrahim Paşa"
yâni "İbrahim Paşa hanımı mahallesi" adını
taşıyor. Bu hanımın aynı mahallede bir mesci-
ti, bir de "İbrahim Paşa" adıyla anılan ha-
mamı vardır. Mescit halen yıkılmış olup ar-
sa halinde. Hanımının ise harabesi dur-
maktadır.

83) Mecidi: A. E. S: 223. Hoca Sadettin Efendi: A. E. C: 2 S: 514
Osmanzade Taip: A. E. S: 19
84) Hibri, Ahmet Bâdi, Dr. Rifat Osman, Tayyip GÖKBİLGİN, ekrem Hakkı AYVERDİ, Osman Peremeci gibi
Edirne Tarih yazarların eserlerinde bu karşılıklar
açık olarak görülmektedir.

Ayrıca, her iki İbrahim Paşanın hanım-
larının adı da Hundi'dir.

Ancak, vezir İbrahim Paşanın hanımı
Hundi hatunun babası Hızır Bey olup, Çan-
darlı İbrahim Paşanın hanımının babası
Karaca Bey (Paşa) dır.

Bütün bu benzerliklere rağmen Vezir İbra-
him Paşa 1463 yılında vefat edip camii'nin haziresine gömülmüştür. Sadrazam
Çandarlı İbrahim Paşa ise 1499 yılında İne-
bahtı seferinde vefat etmiş ve orada defne-
dilmişdir.

Bu nedenlerle bir kısmı tarih yazarları
mız her iki İbrahim Paşa ile her ikisinin ha-
nımları olan Hundi Hatunları ve dolayısıyla
de bıraktıkları eserleri birbirleriyle karış-
tırmaktadırlar. (84)

Bu açıklamalardan sonra şimdi asıl ko-
numuz olan Çandarlı İbrahim Paşa İmare-
tine geçiyoruz.

Adı geçen semtteki Çandarlıya ait hayır
kurumlarını belirtince onların dışında ka-
lan cami, mescit, medrese, mektep ve hama-
lan vezir İbrahim Paşa ile Hanımı Hundi
Hatuna ait olduğu meydana çıkacak, bu su-
retle de İbrahim Paşalar arasındaki isim
karışıklığı ortadan kalkacaktır.

Ne yazık ki bu eserlerden günümüze ka-
dar gelebilen sadece kayıtlarda "İbrahim
Paşa hamamı" adıyla yazılan hamam hara-

75) Mecidi: Şekayık Tercümesi, S: 220

76) Hoca Sadettin Efendi: A. E. C: 2 S: 512

77) Osmanzade Taip: A. E. S: 17-18

78) Ekrem Hakkı AYVERDİ: A. E. S: 203

79) I. Hakkı UZUNÇARSILI: A. E. S: 102

80) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S: 417-418

81) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S: 417-418

82) Abdurrahman Hibri: A. E. Edirne kadılan bölümü.

besi olup bugün ancak arsasını bildiğimiz Hundi Hatun mescidinin karşısındadır. Arsa ile hamam arasında umumi yol geçmektedir.

Abdurrahman Hibri, Edirne hamamlarını anlatırken: "Viran olan hamamlar" diye adlarını yazdıkları arasında: Delikli Kaye ve Alaca hamama yakın bir hamam da isimli hamam, cami ve medrese sahibi İbrahim Paşanın binası imiş," şeklinde kuşkuyla bir deyişle İbrahim Paşa hamamından söz ediyor. (84/1)

İBRAHİM PAŞA İMARETİ VAKFIYESİ

İbrahim Paşa, alim, iyi huylu ve hayıresever bir kişi olmakla kazaskerliği döneminde kendisine tahsis edilmiş timar köylerini ve babası Halil Paşadan evlatlık vakfı olarak geçen mülklerini ve diğer şahsi mal varlığını başda Edirne, İstanbul, Bursa olmak üzere Kastamonu, İzmit ve diğer yerlerde yaptırmış olduğu hayır kurumlarına vakfetmiştir.

İbrahim Paşanın, ilk vakıf kurumlarını, Fatih Sultan Mehmet devrinde "İbrahim Çelebi" adını kullanarak Edirne'de tesis etmiş olduğunu görmekteyiz.

Cami, medrese, aşevi, muallimhane vs. gibi birimlerden meydana gelen bu kurumlara ait vakfiyeleri: H. 859/M. 1454, H. 862/M. 1457, H. 866/M. 1461, H. 869/M. 1464, H. 870/M. 1465 yıllarında düzenlenmiştir.

İbrahim Çelebi adına H. 890/M. 1485 yılındaki timar ve mülk ile İbrahim Paşa İmaret-i vakfı 20 numaralı tapu kayıt defterinin 38-59-137 inci sayfalarında şöylece gösterilmiştir. (85)

Halil Paşa oğlu Kazasker İbrahim Çelebi Timarı:

- Edirne Nusretli ve Yenice köyleri 62 hane, yıllık geliri: 10827 akçe.

- Kazasker İbrahim Çelebi mülkü Edirne Sarı Danışmend Köyü 21 hane

- 3 Bekâr evi yıllık geliri 2100 akçe.
- İbrahim Paşa İmaret-i vakfı: Dimetoka Yenice Köyü 61 Hane, yıllık geliri 4005 akçe.

- Yenice köyü ile aynı sınırlar içinde kurulmuş damgaç köyü 15 hane

- 3 Bekâr ve 9 ortakçı evi yıllık geliri 4908 akçe.

Yayıp GÖKBİLGİN:

"Vakfiyede sözü edilen imaret Edirne'dedir. XVI. asrın birinci yarısında Edirne İmaretleri arasında İbrahim Paşa İmaretinin adı geçmez ise de bir zaviyeden bahis vardır ki bu zaviye burada imaret olarak gösterilmiştir." diyor.

İbrahim Paşanın Edirne'deki tesisleri için kurduğu vakıfları XVI. asır ortasındaki (H. 967/M. 1560) 1070 numaralı tahrir defterinin 420 ve daha ileri sayfalarında ayrıntıları ile görmek mümkündür. Ancak onları buraya aktarmak, kitabı konusu dışında şişirmek olur ki buna gerek yoktur.

Vakfiyede cami, aşevi, medrese, muallimhane, çilehane vs. için vakfedilen gelir kaynakları ve değerli kitaplar ayrıntıları ile yazılmıştır.

Keza gelir ve giderler de gösterilmiş olup harcama yerleri:

İmam, hatip, müezzin, ser mahfil, şeyh, nâzir, câbi, kütüphane memuru gibi personele verilecek ücretlerle mutfak giderleri et, ekme ve pirinç olarak belirtilmiştir.

Şart olarak da:

- Gelir, gösterilen yerlere sarfolunacak.

- Eğer gelir fazla olursa yiyecek de artırılabilecek.

- Gelir azalırsa yiyecek de azaltılacak.

- Vakfın mütevelliliği kendisinden sonra evladına ve soyu tükenirse vakfı en uygun kadın temsilcisine ve onun da soyundan kimse kalmazsa Hazret-i Fatime soyundan en dürüst olana daha sonra günün hakimine verilecek.

- Halen (o tarihte) mütevelli evlat-dan Ali Çelebidir. Tarih H. 866/M. 1461

İbrahim Paşanın Edirne'de kurmuş olduğu hayır kurumlarının neler olduğunu ve

bunları için yapılmış olduğu vakıfları çok kısaca olarak kaydetmiş bulunuyoruz.

İbrahim Paşa tesisleri hakkında tetkik edebildiğimiz kaynak niteliğindeki eserlerden pek kısa bilgiler bulabildik ki, bunları tarihsirasına göre kaydedeceğiz.

Abdurrahman Hibri:

Cami, medrese, zaviye ve aşevi için şunları yazıyor.

I - CÂMİ (86)

"Biri dahi merhum ebülfeth Mehmet Han Vüzerasından İbrahim Paşa camii'dir ki H. 867/M. 1462 de inşa olunmuştur. Ahşap çatılıdır. Adı geçen İbrahim Paşa H. 873/M. 1468 de vefat edip camii'ye yakınına defnolunmuştur."

Hibri, camii'nin Fatih dönemi vezirlerinden İbrahim Paşa'ya ait olduğunu yazıyor. Çandarlıya ait camiden söz etmiyor. (87)

II - MEDRESE

"Biri dahi İbrahim Paşa medresesidir. Halen Müderrisi Halil Efendi zâde Mehmet Efendidir."

Burada da Medresenin hangi İbrahim Paşaya ait olduğu belirtilmiyor.

III - AŞEVİ (88)

"Biri dahi merhum İbrahim Paşa imaretidir." demekle yetiniyor. Fatih devri veziri İbrahim Paşaya ait Vakıflar Genel Müdürlüğündeki vakfiyede imaretten söz edilmediği için bu imaretin Çandarlıya ait olduğu anlaşıyor.

IV - ZAVİYE (89)

"Biri dahi buçuk tepe kurbunda olan cami ve medrese sahibi merhum İbrahim Paşa zaviyesidir ki hâlen şeyhi Arnavut Yusuf

86) Abdurrahman Hibri. A. E. S. 14

87) Hibri eğer "Vezir" sözcüğünden sadrazama amaçlıyorsa o zaman cami ve medresenin Çandarlıya ait olduğunu yazıyor demektedir.

88) Abdurrahman Hibri. A. E. S. 16

89) Abdurrahman Hibri. A. E. S. 19

90) Ahmet Bâdi: A. E. C. 1 S. 130 (Edirne İlk Halk Kütüphanesinde el yazması nüsha.)

91) Ahmet Bâdi: A. E. C. 1 S. 134

92) Dr. Cahit Baltacı: Osmanlı Medreseleri. S. 126-127

Dededir." diyor. Çandarlı vakfiyesinde zaviyeden söz edilmemektedir.

Ahmet Badi Efendi: İbrahim Paşanın Edirne tesislerini Abdurrahman Hibri'den aynen aktararak yazıp kendi dönemine ait kısa bilgiler eklemektedir. Şöyle ki:

İBRAHİM PAŞA ZAVİYESİ

"- Mahallesi: İbrahim Paşa,
- Sokağı: Çokalca camii' sokağı,
- Banisi: İbrahim Paşa, (Bâdi Efendi de hangi İbrahim Paşaya ait olduğunu ayırtmıyor.)

- Hayratın cinsi Halveti tekkesi,
- Bugün yıkılmıştır. Arasında halevti tarikatından kol sahibi Buhûri Hacı Mehmet Efendinin gömülü olduğu söylenirse de Mehmet Efendi Bürümcükçü camii'nin mihrabı önünde gömüldür." (90)

İBRAHİM PAŞA MEDRESESİ

"Çokalca Camii' sokağında olup 1877-1878 Rus istilasında yıkılıp arsa kalmıştır. Payesi, hariç itibarıyla 25 lidir." (91)

Dr. Cahit Baltacı medresede ders vermiş müderrisleri şöyle sıralıyor: (92)

1 - Üskübi İshak Çelebi: H. 935/M. 1528 den önce.

2 - Kaba Lütfi Efendi: H. 960/M. 1552 den önce.

3 - Bezen zâde Mahmut Efendi: H. 967/M. 1559 den önce.

4 - Mu'îzzâde Mehmet Efendi: H. 971/M. 1569 den önce.

5 - Pirliperi Hasan Efendi: H. 999/M. 1590 den önce.

İBRAHİM PAŞA CAMİ'İ

"- Mahallesi: Camii' İbrahim Paşa.

- Sokağı: Çokalca camii'.

- Banisi: İbrahim Paşa, (Hangi İbrahim Paşa olduğu yine belirtilmemiş.)

- Cinsi: Cami.

Çatı kaplaması kurşun olup bir minaresi vardır."

84/1) Abdurrahman Hibri: A. E. Hamamlar bölümü.

85) Yayıp GÖKBİLGİN: A. E. S. 418 - 426

İBRAHİM PAŞA İMARETİ AŞEVİ

- Mahallesi: Cami-i İbrahim Paşa,
- Sokağı: Çokalca cami-i sok.
- Banisi: İbrahim Paşa.
- Cinsi: İmaret.

Uzun yıllardan beri harap olan binasından eser kalmamıştır. Yapılışı H. 867/M. 1462 dir."

Bu kayıtların analizinden şu sonuçları çıkartabiliriz.

A - İbrahim Paşa tesislerinin Buçuktepe yakınında kurulmuş olduğu bir kere daha kesinlik kazanıyor.

B - Tayyip GÖKBİLGİN "gerçi XVI. asrın birinci yarısında Edirne İmaretleri arasında İbrahim Paşa imareti zikredilmiyorsa da bir zaviyeden bahis vardır. Ve burada bu zaviye imaret gösterilmiştir." diye 1070 numaralı defterin 420. sayfasını kaynak göstermektedir. (93) Halbuki Abdurrahman Hibri XVII. asırda görgü şahidi olarak zaviye ve aşevi ayrı ayrı kaydediyor. Buradan da zaviye ile aşevinin ayrı olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Belki defter kayıtlarına öyle düşürülmüştür.

Osman Nuri Peremeci ise:

"Fatih Sultan Mehmet vezirlerinden İbrahim Paşanın ve karısının Edirne'de bir çok hayratı olduğu gibi, bir de imaretleri varmış ki bugün yeri bile belli değildir. İbrahim Paşa da H. 867/M. 1463 yılında öldüğüne göre imareti herhalde daha önce yıkılmış olacaktır." demektedir ve bu suretle aşevinin

Çandarlıya değil Fatih dönemi vezirlerinden olan İbrahim Paşaya ait olduğunu kişisel bir görüşle belirtmektedir. (94)

Günümüzde gerek Fatih dönemi vezirlerinden olan İbrahim Paşanın ve hamamının gerekse Çandarlı vezir sadrazam İbrahim Paşanın cami, mescit, medrese, çilehane ve muallimhane ve aşevlerinden eser kalmamış olup sadece vezir İbrahim Paşanın hamamı Hundi Hatunun yukarıda belirttiğimiz gibi kocası adına olan hamamı bir harabe halinde durmaktadır. Bir de kıyık semtinin bir bölümü "Cami-i İbrahim Paşa" bir bölümü de "mescid-i zen İbrahim Paşa" mahalleri olarak anılmaktadır.

Her iki mahalle de iç içedir. Yerlerinde yaptığımız araştırma ve soruşturmalarda gördük ki:

Hayır kurumlarının arsaları ya satılmış, ya işgal edilip üstüne evler yapılmıştır. Sadece Zen İbrahim Paşa (Hundi Hatun) mescidinin yeri ile bitişiğindeki kabristan halen boş arsa olarak durmaktadır. Yıkılan İbrahim Paşa cami'i son cemaat yeri kalıntıların satılması için 6. Kasım.1936 da Edirne Vakıflar Müdürlüğüne 36 sayılı karar alınmış ve 45 sayılı kararla 23.Kasım.1836 da 97 lira karşılığında Tabakhane'de Çukur sokak no: 7 de oturan Salih oğlu Mümine satılmıştır.

Ayrıca, cami bölümü 30.Mayıs.1938 de 37 numaralı kararla Sabuni mahallesinden Nesim oğlu eski keresteci Mişon'a 450 lira karşılığında satılmıştır. (95)

VII

EVLİYA KASIM PAŞA İMARETİ

93) O. Nuri Peremeci: A. E. S: 109
94) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S: 418
95) Rıza Melul Meriç: A. E. S: 470

KASIM PAŞA İMARETİ

KASIM PAŞA'NIN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Kasım Paşa Fatih dönemi vezirlerindendir. Adı, Tarih Kitaplarımızda Evliya Kasım Paşa olarak geçer. Bu suretle, Fatih döneminde İran'dan gelip nişancı tayin edildiği sicill-i Osmani'de yazılan "Han Kasım Paşa" ile XVI. asırda "Cezeri ve Güzelce Kasım Paşa" adlarıyla tanınan Kasım Paşalardan ayrılır.

Edirne'nin Kirişhane semtinin Tunca nehri kıyısında cami ve imareti bulunan Evliya Kasım Paşa, müneccimbaşısı tarihine göre⁽⁹⁶⁾ H. 888/M. 1483 yılında İshak Paşa'nın yerine vezir-i âzam olmuş ve H. 890/M. 1485 de vefat etmiştir. Vefat tarihi, hizmetinin, II. Bayezit döneminde de sürdüğünü göstermektedir.

Müneccimbaşısı, Kasım Paşanın: "Alim, yüce niteliklere sahip, bilginlerin dostu ve hayır kurumları sahibi eşsiz bir vezir" olduğunu da belirtmektedir.

Ahmet Bâdi Efendi: Kasım Paşanın: "Şahabettin Paşadan sonra Rumeli Beyler-

beyi, sonra sadr-ı âzam, Mesih Paşa yerine ikinci ve H. 888/M. 1483 de İshak Paşadan sonra üçüncü kere sadr-ı âzam olup, H. 890/M. 1485 de vefat ettiğini yazıyor.⁽⁹⁷⁾

Müneccim başının da buradaki son paragrafı kaydettiğini yukarıda belirtmiştik. Ancak, Ekrem Hakkı AYVERDİ, Kasım Paşanın kabir taşının "bu bilginin son bölümünü yalanladığını" yazarak şu bilgiyi veriyor:

"Kabir taşında, söylenen tarihten 7 sene evvel H. 883/M. 1478 de vefat ettiği görülmektedir."⁽⁹⁸⁾

Ekrem Hakkı AYVERDİ Kasım Paşanın kabrini 1951 yılında görmüş ve fotoğrafını çekerek baş taşındaki kitabesini okumuş, M. 1478 tarihini bu kitabeden almıştır. Tarih ve ismin baş taşının dış yüzünde yazılmış olduğunu da belirttikten sonra:

"Bu son yazı evvelkilere benzemez, sonradan yazıldığı muhakkaktır" diyor.

Bu incelemeye göre tarih kaydının sonradan yanlış olarak yazıldığı düşünülebilir.

Ne yazık ki Kasım Paşanın kabri, yükselen Tunca sularını önlemek için çekilen sedde yapımı sırasında ortadan kalkmış, belki de toprak yığınları altında kalmış belki de taş-

96) Müneccimbaşısı: A. E. C. III S: 444

97) Ahmet Bâdi: A. E. C. I S: 93

98) Ekrem Hakkı AYVERDİ: Osmanlı mimarisinde Fatih devri, C. III S: 212

Evliya Kasım Paşa
İmaretinin uzaktan
görünüşü.

1989'da Kasım Pa-
şanın kabri olarak
kabul edilen yer.

kın alamı içinde bırakılarak sulara gömül-
müştür.

Bu nedenle biz Ekrem Hakkı AYVER-
Dİ'nin çekmiş olduğu fotoğrafı almakla ye-
tinmek zorundayız.

Fatiha

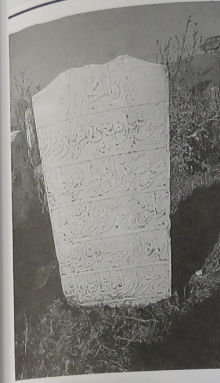
Beni kıl mağfiret ya Rabb-i yezdan
Be hakkı Arş-ı âzam nur-u Kur'an
Gelüp kabrim ziyaret eden ihvan
Edeler ruhuma bir fatiha ihsan
Merhum Evliya Kasım Paşa
"Evliya Kasım Paşa'nın kabirindeki ta-
şın kitabesi". Bu kitabenin sonradan yazıl-

99) Dr. Rifat Osman Bey'in, kitaplığında mevcut kendi el ya-
zısı Osmanlıca notlardan alınmıştır.

mış olduğunu düşünüyoruz. Taşın alt kısmı
kırıktığı için tarih eki yoktur ve bu ki-
sımda yazılı birşey olup olmadığını da bile-
miyoruz.

EVLYA KASIM PAŞA İMARETİ VE DR. RIFAT OSMAN

Ahmet Badi Efendiden sonraki tarihler-
de yaşamış (1874-1933) ve yaşamının son
yirmi yılında Edirne'yi değişik yönleriyle
araştıran pek değerli eserler vermiş olan Dr.
Rifat Osman Bey, Kasımpaşa ve onun İma-
reti hakkında bize şu bilgileri vermekte-
dir. (99)

Evliya Kasım
Paşaya ait
olduğundan
şüphe ettiğimiz
mezar taşı

EDİRNE'DE: "Evliya Kasım Paşa", "Ca-
mi-i Kasım Paşa", "Hamam-ı Kasım Paşa"
adlarıyla tanınan üç mahalle vardır.

Cami-i Kasım Paşa mahallesinde ve
Tunca kenarında bir kubbe ve bir minareli
olarak H. 883/M. 1478 tarihinde bir cami ve
bir imaret, 5-6 yüz metre doğusunda bir de
çifte hamam inşa ettiren Evliya Kasım Pa-
şa'nın II. Murat döneminde (100) Edirne'ye
kuzeyden akan Timur torunlarından Tatar-
han ve ona bağlı olanların H. 838/M. 1434 de
imhasında büyük rolü olmuştur. Tatar han
Timurun vefatından sonra kardeşleriyle Kı-
rım gelmişler ise de aralarında hükümrân-
lık dolayısıyla çıkan anlaşmazlık üzerine
kendisine yeni bir yurd aramak üzere ya-
nındakilerle Kırım'dan ayrılmış, Karadeniz
sahilini izleyerek Tuna'yı geçerek Balkanla-
rı aşmış, kış mevsimini Burgaz, Karınabad,
Yanbolu, Yeni Zağra, Eski Zağra, Çırman ve
Pazarcık'da geçirek ilkbaharda güneye
doğru ilerleyerek Edirne'ye kadar gelmiş ve
Muslahat köyünde ordugâhını kurmuştur.

II. Murat, Rumeli'deki fütuhatından dö-
nüşünde Dulkadir Beyi ile Karaman Beyi
İbrahim Beyin aralarında çıkan kavgayı
bastırmak ve kışı Anadolu'da geçirmek ni-
yetiyle askerinin büyük bir kısmını Gelibo-
lu'dan Anadolu'ya geçirmiş, Edirne muha-

fızlığında Kasım Bey kumandasında küçük
bir kuvvet bırakmış ve Muradiye Camii'nin
inşasına başlattırılmıştır.

Tatarhan'ın Muslahat köyüne kadar gel-
diği haberini alan II. Murat, Kasım Bey ku-
mandasındaki askeri üzerlerine göndermiş
ve Kasım Bey Tatar Hanla olan çarpışma-
sında Tatar Han ağır yaralanmış, mağlup
ve esir olması üzerine yanındakiler dağıla-
rak kaçmışlardır.

Esir ve yaralı Tatar Han Edirne'ye geti-
rilererek Zindan Kule'ye hapsedilmiş ise de
ağır yarasının etkisiyle bir iki gün sonra ve-
fat etmiş, kule önündeki kabristana defne-
dilmiş. Kaçan yardımcılarından dört yüz
kadarı Tatar Hanı kurtarmak amacıyla bir
gece Edirne'ye baskın yapmışlar ise de Ka-
sım Beyin daha önce önlem alması nedeni-
le başarılı olamamışlar, dört yüz kadının
kılıçdan geçirilmiş olmasından memnun ka-
lan II. Murat Kasım Beyi vezaretle (Paşalık-
la) ödüllendirmiştir. Sonradan, aslında il-
miyeden yetişmiş olan Kasım Paşa asker-
likten çekilerek Tunca kıyısında inşa etti-
diği cami, imaret ve medresede eğitim ve öğ-
retimle uğraşmaya başlamasından toplum
arasında ona "Evliya" (Ermis) lakabı veril-
miştir."

Dr. Rifat Osman Bey'in burada kadar
vermiş olduğu bilgiler, onun II. Murat dö-
nemindeki özellikle "Kasım Bey" olarak Edir-
ne'de vermiş olduğu hizmetleri göstermek-
ne de vermiş olduğu hizmetleri başlatmış-
şık kaynaklara dayanarak anlatmaya çalış-
mıştık. Bu suretle onun hizmete başlayış-
ma ve vefatı arasında geçen zaman içindeki ha-
yat hikâyesi tamamlanmış oluyor.

Şimdi yine Dr. Rifat Osman Bey'in notla-
rından Kasım Paşa İmaret ve Kasım Paşa-
nın ve yakınlarının kabirleri hakkındaki
bilgileri aktaralım. Bu, oldukça önemli bir
bilgi. Çünkü Dr. Rifat Osman Bey İma-
bölündür. Çünkü Dr. Rifat Osman Bey İma-
ret ve haziresini 1920 li yıllarda görüp yaz-
mıştır. Ekrem Hakkı AYVERDİ 1951 yılın-
da görmüş, biz ise 1988 yılında gördükleri-
mizi yazacağız.

Dr. Rifat Osman Bey diyor ki:
"Kasım Paşa, hazirede gömülüdür. Eşi,

(100) Bazı Osmanlıca terimler sadeleştirilmiştir.

Evliya Kasım Paşa
Cami'i - 1989

kız kardeşi ve oğlu onun yakınında gömüldürler.

Eşi Nisa hatun H. 860/M. 1455 şevvalinde vefat etmiştir, Mehmet Çelebi adında bir zatın kızıdır. H. 884/M. 1479 da vefat eden Kasım Paşanın kız kardeşi Nigâr Hatun. Bu iki kadının kabir taşlarındaki kitabesinde, el seyide, el şehide sıfatı verilmiştir. İhtimal her iki kadın herhangi bir olayda şehid olmuşlar veya hut "salihat-ı nisvandan" (çok temiz kadınlardan) olmalarından bu sıfat bunlara lâyık görülmüştür. Nisa Hatunun kitabesindeki "mubarek bad, saadet bad" fıkrasına hiçbir mezar taşında rastlanmamıştır. Bir ölünün kitabesine: "Allah mubaret etsün, mutlu etsün" gibi bir dua sözünün yazıldığı görülmemiştir.

Kasım Paşanın oğlu Mehmet Beyin mezar taşında aynı dua sözünü görüyoruz. Kitabesinde vefat tarihi H. 960/M. 1552 yazıldığı ki babasından sonra daha yetmiş yedi seneye yaşamış demektir."

Burada dikkatimizi çeken bir nokta var. Dr. Rifat Osman Bey Kasım Paşanın hanımının, oğlunun ve kızı kardeşinin mezar taşlarındaki kitabeler hakkında ayrıntılı ve yorumlu bilgiler vermekle beraber Kasım Paşanın kabri hakkında böyle bir bilgi vermiyor. Acaba mezar taşını görmedimi? Görse

idi onun gibi araştırma ve yazma yönü çok güçlü olan bir kişinin mutlaka bilgi vermesi gerekirdi. Bizi kuşkuya düşüren nokta da Kasım Paşanın kabir baş taşını 1951 yılında gördüğünü yazan Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin "baş taşındaki yazı evvelkilere benzemez, sonradan yazıldığı muhakkaktır" şeklindeki ifadesidir. O halde, Dr. Rifat Osman Bey de orijinal taşı görmemiş olmalı gibi bir sonuca gitmemiz gerekir sanırım. Şimdi Ekrem Hakkı Ayverdi'yi dinleyelim:

Ayverdi:

Kasım Paşanın kabir taşının, onun 1485 de vefat ettiğini yalanlayıp söylenen tarihten 7 sene önce H. 883/M. 1478 de vefat etmiş olduğunu belirtiyor.

Bu da Ekrem Hakkı AYVERDİ'nin biraz önce belirttiği tarih yazısı üzerinde kendisinin de kuşkulu olduğunu gösteriyor.

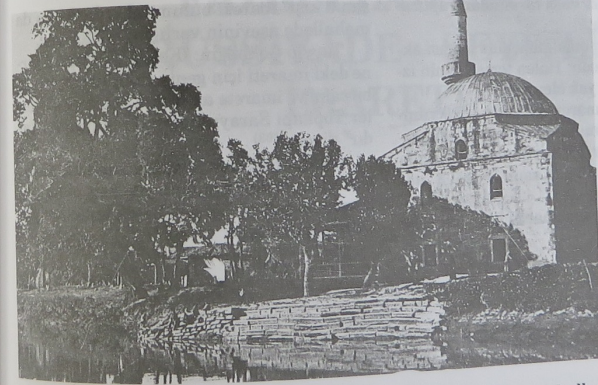
Bunlarla şu sonuca varıyoruz ki, orijinal mezar taşı bulununcaya kadar bu konu üzerinde kesin bir kaniya varmak mümkün olmayacaktır.

KASIM PAŞA İMARETİ

Yukarıda da kaydettiğimiz gibi Kasım Paşanın Tunca nehri kenarında bir cami'i ve aşevi vardır. Ayrıca H. 925/M. 1519 yılı kayıtlarında defterleri ve Enis-ül Mûsâmirinde yazılmış olduğuna göre Kasım Paşa'nın Edirne'de bir de hamamı bulunmaktadır. (101) ki

1989 - Evliya Kasım
Paşa Camii'nden
nehre inen taş
basamaklar.

Evliya Kasım Paşa
Cami ve aşevinin
eski hali. Nehre
inen taş merdiven-
lerin eski görünü-
mü.

bu hamamın bulunduğu mahalle ayrıdır. Cami ve aşevinin bulunduğu semt ise "Evliya Kasım Paşa cami'i, Evliya Kasım Paşa İmaret-i mahalleleri adıyla anılmaktadır.

Bu mahalle 1529 yılı yazımında "Kasım Paşa cami'i mahallesi adı altında 1 imam, 2 müezzin, 1 kayyum, 25 hane, 5 bekar, 4 kira evi olarak kaydedilmiştir. XVII. asırda bu mahalleyi daha da kalabalıklaştırmış görmekteyiz.

Günümüzde bu mahalle; Zen Sarıca Paşa, Evliya Kasım Paşa ve İmaret-i Mezit Bey mahallelerinin birleşmesinden oluşmuş

olup Talat Paşa mahallesi muhtarlığı hudutları içinde bulunmaktadır.

Eskiden Cami'in bulunduğu nehir kıyısında yüksek bir rıhtım varmış. Buradan, su almak için nehere mermer basamaklarla inilirmiş. Günümüzde rıhtım yıkılmış olup, merdivenlerin de pek azının kalıntısı durmaktadır. Buraya merdivenlerin eski halini gösteren bir resmini alıyoruz.

Tek minareli ve kubbeli cami'i ibadete kapalı olup tamire muhtaçtır. Üç satırlık Arapça kitabe metninde cami'in H. 883/M.

Kasım Paşa
Cami'nin taş örü-
lerek kapatılmış
bulunan iç giriş
apısı - 1989

Kasım Paşa
Cami'nin yıkılmış
olan revak temel
taşlarının sökülüp
çalışması - 1988

1478 yılında Kasım Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir.

Aşevinin de cami alanı içinde olması akla yakın gelmektedir. Halen temellerinin izleri bile silinmiş yok olmuştur.

Kasım Paşa imareti aşevinin 1529 yılında tesbit edilen imaretlar arasında adı geçmemekle beraber 1609 mahalle tesbitinde "Huddam-ı İmarat-i Kasım Paşa 3 nefer."⁽¹⁰²⁾

Yani: "Kasım Paşa imareti aşevinde çalış-

şan 3 kişi" ibaresi bulunmaktadır ki bu da mahallede aşevinin varlığını gösteriyor.

Tayyip Gökbiçgin: "Kasım Paşanın Edirne'deki imareti için geniş vakıfları vardır ki bu cami ve imarete ait birçok belge ve defterler Topkapı Sarayı arşivinde bulunmaktadır" diyor.⁽¹⁰³⁾

Aşevi, 1829 Rus işgaline kadar faaliyet göstermiş, istilada yakılıp yıkılmış olup, yunkanda da belirtildiği gibi halen temellerinin izi bile silinmiştir.

VIII

FAZLULLAH PAŞA (DARÜSSİYADE - SEYİTLER) İMARETİ

102) Tayyip Gökbiçgin: A. E. S. 56
103) Tayyip Gökbiçgin: A. E. S. 175

FAZLULLAH PAŞA (DARÜSSİYADE - SEYİTLER) İMARETİ

FAZLULLAH PAŞA'NIN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Fazlullah Paşayı tarih sahnesinde önce Gebze Kadısı, sonra da Sultan II. Murat döneminde vezir olarak görüyoruz.

Hoca Sadettin Efendi: "Veziriazamlık makamına getirilen İbrahim Paşa Rumeli yakasını ele geçirmek için gerekli hazırlıkları yapmak üzere görevlendirildi. Bu sırada Gebze kadısı olan Mevlâna Fazlullah'ın yakınlık ve komşuluk dolayısıyla İstanbul Tekfurunun dostu oluşunu göz önünde tutan Paşa onu Sultan Fermanı ile İstanbul'a gönderdi.

Rumeliye geçmek için lüzumlu gemileri hazırlaması önerisinde bulundu." (104) diyor.

Aşıkpaşazade, Fazlullah paşanın Akçakoca soyundan gelme olduğunu bildirerek fetret devrinde aldığı görevlerinden ve II. Murat dönemindeki faaliyetlerinden söz etmekte ve Edirne'de Seyyidlere mahsus bir darüssiyâde yaptırdığını yazmaktadır. (105)

Ahmet Bâdi Efendi, Fazlullah Paşanın H. 883/M. 1478 de vefat edip mescidinin mihrabı yönünde defnedildiğini yazmaktadır. (106)

Sicill-i Osmaide ise vefatı Fatih devri başlarında gösterilmiştir (107)

Fazlullah Paşanın, Ayşe Kadın semtinde kendi adı ile anılan bir mahallesi vardır ki H. 935/M. 1529 tarihli kayıta bu mahal-

le: "Mahalle-i darüssiyade imaret-i Fazlullah Paşa" adını taşımaktadır.

Fazlullah Paşa adına bu tarihte bir de "Mahalle-i Fazlullah Paşa" vardır ki burası da 1 imam, 1 müezzin, 17 hane ve 6 bekar evinden oluşmaktadır. (108)

Dr. Rifat Osman Bey bu son mahalleden:

"Belediye dairesi civarında Fazlullah Paşa vakfında olup (Putlu Cami) namıyla tanınmış cami'i haraptır." ifadesiyle söz etmektedir. (109)

1989 da bu mahalle Babademirtaş mahallesi muhtarlığı içinde "Fazlullah Paşa cami sokak" olarak kayıtlı bulunup 17 hane ve 65 nüfusa sahiptir.

İmaretin bulunduğu mahalle de aynı Fazlullah Paşa adıyla anıldığı için birbirlerine karıştırılmaması gerekmektedir.

Fazlullah Paşanın Ayşekadın semtindeki mahallesinde bir mescidi, tabhanesi ve aşevinin olduğunu tarih kaynaklarımızdan öğreniyoruz.

Abdurrahman Hibri, aşevi için:

"Biri dahi darüssiyade namıyla meşhur olan imarettir. Bu mahallede yeşil minareli, iki kubbeli bir mescidi dahi vardır ki, her iki tarafında birer küçük kubbelerle taphaneleri dahi vardır." (110) demektedir.

Bu bilgi bizleri aşevi ve mescit hakkında biraz daha aydınlatıyor, ve imaretin taphaneleri de olduğunu bildiriyor.

Ahmet Badi Efendi (1900 başları) aşevinin varlığını yazıyor.

Dr. Rifat Osman Bey: Ayşekadın semtinde Darüssiyade mahallesinde "Fazlullah

104) Hoca Sadettin: A. E. C: 2 S: 56

105) Aşık Paşazade: A. E. S: 39, 83, 101, 190

106) Ahmet Badi: A. E. C: 1 S: 103 - C: 2 S: 92

107) Tayyip Gökbelgin: A. E. S: 229

108) Dr. Rifat Osman: A. E. S: 59

109) Dr. Rifat Osman: A. E. S: 25

110) Abdurrahman Hibri: A. E. İmaretler bölümü.

Seyitler İmareti camii'nin yıkılmadan önce Dr. Rifat Osman Bey tarafından tesbit edilmiş bir fotoğrafı.

Seyitler İmareti arsası sağ köşede yıkık İmaret çeşmesi ve kubbeli tavan. Solda İmaret aşevi arsası üzerine kurulan apartmanın inşaatı. 1989

Paşa'yı atik vakfından cami-i muhteriktir (yanmıştır). Harap minaresi vardır." (111) diyor ve durumu fotoğraflıyor.

Bu görgü şahitlerinin ifadesinden şu sonuçları çıkartabiliyoruz.

1 - 17. yüzyılda imaret faaliyettedir ve binalar sağlamdır.

2 - 1900 lü yılların başında imaret yine ayakta.

3 - 1910 dan sonra yanmış ve yıkılmıştır. Demek ki bu imaret uzun yıllar hizmet gör-

müş ancak Balkan Savaşları ve Edirne'nin üçüncü işgali sırasında yakılıp yıkılmıştır.

Seyitler İmareti için gelir kaynağı olarak Tatarcık'taki üç köyden 65376 ve Edirne'deki emlakdan 8532 akçe ki toplam 73800 akçelik önemli bir vakıf bağlanmış-
tır. (112)

Uzunçarşılı, Fazlullah Paşanın oğlu ve torunu ile Gebze'de medfun olduklarını bildirmekte (113) ise de günümüzde ne Gebze ne de Edirne'e bu bilgileri doğrulayacak bir yasal eser vardır. (114)

Bu suretle, daha birçok benzerlerinde olduğu gibi, Fazlullah Paşa İmaretinden de

Fazlullah Paşa Türbesi kalıntılarında ayet yazılı mermer taşlar. 1988-1989

Yıkılmış olan Fazlullah Paşa türbesinin temel görünüşü. 1988-1989

elimizde sadece bir tarihi menkıbe ile Dr. Rifat Osman Bey'in çekmiş olduğu fotoğraf kalmıştır.

Fazlullah Paşa cami-i haziresinde vakiyle mevcut olan Türbe hakkında Rıfka Melul Meriç şu bilgiyi veriyor:

"Türbe, direkli, şebekeli olup üstü açıktır. 1939 da Trakya Müfettiş-i umumiyesi General Kâzım Dirğin emriyle yıktırılmış, hazirede medfun bulunan ulemâ ve müellifanın mezartaşları ile türbenin sütunları, Ayşekadın da Ekmekçi oğlu Ahmet Paşa Kervansarayındaki ahırların inşası esnasında

sarfedilmiştir. H. 1294/M. 1878 tarihindeki Rus istilasında vuku bulan büyük tahribattan kurtulabilmiş olan mezar taşları, bu suretle tamamen imha edilmiştir. Fazlullah Paşa türbesinde medfun bulunan Tevkîf Mustafa Paşa H. 1072/M. 1661 nın müdevver mermer şahidesi ile âyât-ı kerime mahkûk üç mermer sanduka cidarı yere atılmış vaziyette durmaktadır. (115)

1989 yılında yerinde yaptığımız araştırmada şunları gördük. 1 - Fazlullah Paşa camii'nden hiçbir iz kalmamıştır. Yalnız, sokak tabelasında "Fazlullah Paşa cami yeri" sözü yazılıdır. Camii'nin tahmini yeri

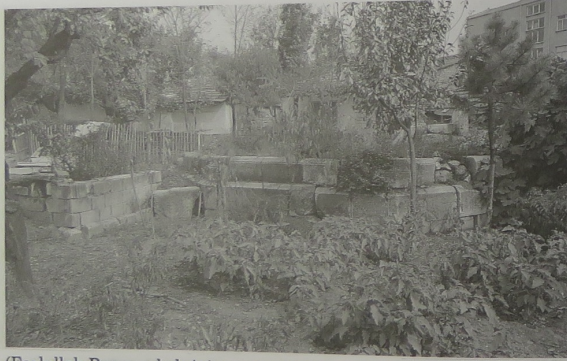
111) Dr. Rifat Osman. A. E. S. 22
112) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S. 220 - 229
113) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI: A. E. C. 1 S. 551 - 552
114) Ekrem Hakkı AYVERDİ: A. E. S. 385 - 386

115) Rıfka Melul Meriç: A. E. S. 486

Fazlullah Paşa tür-
besinden geri ka-
lan ayet kazılı mer-
mer bir taş. 1989

Günümüzde Faz-
lullah paşaya ait ol-
duğu söylenen bi-
riket mezar. 1989

(Fazlullah Paşanın kabrinin cami mihrabı önünde olduğu varsayımı ile) halen boş bir arsa veya meydan görünümündedir.

Cami haziresinde sadece türbenin bulunduğu kısmın sekizgen temeli ve çerçeve taşları durmaktadır. Bu alan üstünde de Rıfka Melul Meriç'in tarif ettiği mermer kitabeler üst üste gelişigüzel istif edilmiştir. Herhalde taşlar çok ağır olduğu için yerlerinden kaldırılmamış olmalı. Bunlara ait çektiğimiz fotoğraflar durumu görüntülemektedir. Bu temel ve Fazlullah Paşaya ait olduğu söylenen bir kabir halen iki evin çerçöpten çevrilmiş bahçeleri içinde bulun-

maktadır. Etraf evlerdeki yaşlılar cami'in, içine kendir lifi ve çubuğu depo edilmiş iken düşen bir yıldırım sonunda yanmış olduğunu duyduklarını söylediler. Bu hesaba göre cami 1900 lü yılların başında yanmış oluyor ki bu tarih, Ahmet Badi ve Dr. Rifat Osman Beyin beyanlarını da doğrulamaktadır. Sözü ettiğimiz arsanın bir köşesinde halen körlenmiş olup yapı özelliği eski dönemi gösteren kitabesiz, depolu bir de çeşme vardır. Aşevinin yerine çok katlı bir apartman yapılmaktadır. Uzunkaldırım caddesinin karşı tarafına kadar uzandığı söylenen geniş kabristandan ise hiçbir iz kalmamıştır. ■

IX

SULTAN II. BAYEZİD İMARETİ (YENİ İMARET)

SULTAN II. BAYEZİD İMARETİ

İMARET'in KURUCUSU SULTAN II. BAYEZİD'İN KİMLİĞİ VE KİŞİLİĞİ

Osmanlı padişahlarının VIII. sidir. Babası Fatih Sultan Mehmet olup anesinin adı hakkında değişik kaynaklar ayrı isimler vermekte iseler de doğrusunun Gülbahar Hatun olduğu anlaşılmaktadır. (116)

1447 yılında Dimetoka'da doğmuştur. (117) Sancak Beyi olarak Amasya'da bulunurken, babasının ölümü üzerine 21 Mayıs 1481 Pazartesi günü İstanbul'da tahta çıkmıştır. (118) Kardeşi Cemle olan uğraşlarına rağmen Fatih ve Yavuz dönemlerine oranla daha durgun geçen padişahlık süresinde Kili ve Akkerman kaleleri zaptedilmiş, Buğdan, İstirya, Dalmaçya ve Lehistan içlerine akınlar düzenlenmiş, Türk denizcileri Akdeniz'de güçlerini göstermeye başlamışlardır. Gençliğinde eğlence hayatına düşkün olan II. Bayezid son dönemde yalnızlık ve ibadet yolunu seçmiştir.

1496 yılında Osmanlı Devletine elçi ola-

rak gelip, dönüşünde senatoya bir rapor veren Sapodina, Bayezid'in "56 yaşında, yüz rengi esmere çalan sarı olup, uykuyu, sükûn ve rahatı seven, iyi yiyecek içen, zevkine düşkün ve harpten kaçınan bir hükümdar" (119) olduğunu yazmıştır.

Bizim kaynaklarımız da Onu: Ağırbaşlı, temkinli, sakin, tedbirli, ilme, edebiyata ve san'ata düşkün güzel şiir yazan, ata binip ok atan, kan dökmekten hoşlanmayan ve banyındırılık işlerine çok meraklı bir kişiliğe sahip olarak nitelendirmektedirler ki bu özelliklerinin her alandaki değerli ürünleri imparatorluğun değişik yörelerinde görülebilmektedir.

II. Bayezid, yeniçerilerin baskısı ile 25 Nisan 1512 yılında saltanatı, oğlu Yavuz Selim'e terk etmek zorunda kalmış ve geri kalan ömrünü doğum yeri olan Dimetoka'da geçirmek üzere çıktığı yolculuk sırasında 67 yaşında iken 26 Mayıs 1512'de vefat etmiştir. Türbesi, İstanbul'daki cami-i haziresindedir.

İMARET'İN KURULUŞ NEDENİ VE TEMEL ATMA TÖRENİ

Hoca Sadettin Efendi Külliye'nin kuruluşu nedeniyle ile temel atma törenini şöyle anlatıyor:

116) Dr. Ratip Kazancıgil: Edirne Sultan II. Bayezit Külliyesi, S: 7-8

117) Zuhuri Danişmend: Osmanlı İmparatorluğu tarihi, C: 5 S: 123

118) Zuhuri Danişmend: Osmanlı İmp. Tarihi, C: 5 S: 12

119) İslam ansiklopedisi: C: II, S: 396

Sultan II. Bayezit'in minyatür portresi.

"S.II.B. 4. Rebiyülahir 889/M. 1.Mayıs.1484 günü kutsal savaş niyetiyle İstanbul'dan Edirne'ye hareket etmiştir.

Edirne kentini şerefliendiren padişah halka geniş lütuf ve bağışlarda bulunmuş-tur.

Önce, bu büyük şehir ve eski başkent, gelen ve gidenlerin çokluğu, büyük bir ticaret şehri oluşu nedeniyle bir hastahaneye muhtaç bulunuyordu.

Hak ve adaletin hakimi olan padişah, bu gönül çekici beldede benzeri bulunmayan bir hastahane yaptırmayı amaç edinmişti.

Ayrıca bir câmi, medrese ve imaret de inşa ettirerek bu eşsiz kenti ve şirin beldeyi genişletip hayır ve yardım kuruluşlarıyla bezemeyi kendi boynuna borç saymakta idi.

Yüce padişah Tanrı hoşnutluğunu kazanmak için sözü edilen ayın 26 ncı gününde (26. Rebiyülahir 889/M. 25. Mayıs. 1484) uğurlu eliyle bu hayır kurumlarının temeli ni attı, ve sayısız kurbanlar kestirerek fakirlerin, yoksulların gönüllerini aldı.

Bundan başka, kentin bilgelerine, ileri gelenlere, şeyhlere kentte ve çevrede ziya-

fetler çekip bol bol bağışlarda bulunup, kıymetli giysiler dağıtarak hepsinin gönlünü aldı ve bağışıyla sevindirdi. *

Diğer kaynaklar da bu mutlu olayı yine övgü dolu sözlerle kaydetmektedirler. Bu kadar büyük bir inşaatın dört sene gibi kısa bir sürede tamamlanmış olması, döneminin çok yönlü büyük gücüne ölçü olabilecek bir değer taşır. İnşaat için harcanan paranın miktarını tespit edememiz olmamıza rağmen kaynağını biliyoruz.

Gerekli masraf, Basarabya fethinden elde edilen ganimetlerden ödenmiştir.

KÜLLİYE'nin MİMARİ

Sultan II. Bayezit Külliyesinin mimarını birçok tarihi kaynaklarımız Hayrettin olarak yazmaktadırlar.

Ancak, değerli araştırmacı yazarımız Rıfka Melül Meriç bu konuyu incelemiş ve büyük bir olasılıkla külliye mimarının Hayrettin değil Ya'kub şah bin Sultan Şah olacağına kanaatine varmıştır. (120)

Daha kanıtsal belgeler medana çıkıncaya kadar biz de aynı kaniye katılıyoruz. (121)

KÜLLİYE'nin HİZMETE AÇILIŞ TÖRENİ

Yukarıda da söz konusu ettiğimiz gibi bu çapda ve bu kalitede bir yapılar topluluğunun dört senede tamamlanması çok yönlü büyük bir gücün ifadesidir.

Günümüzde bu yapıların bir bölümünün tamamlanması çok yönlü büyük bir gücün ifadesidir.

Günümüzde bu yapıların bir bölümünün tamirini bile aynı sürede gerçekleştiremediğimiz düşünürsek o dönemin yapıya gücünü daha geniş boyutları ile anlama olanağını elde ederiz.

İşte bu büyük site dört yılda tamamlanmış ve H. 894/M. 1488 yılında büyük bir törenle hizmete açılmıştır. Bu töreni de yine Hoca Saadetdin Efendiden izliyelim:

"Bu uğurlu yıl içinde H. 894/M. 1488, padişahın Edirne'de kurdurduğu cami, medre-

II. BAYEZİT KÜLLİYESİNE AİT VAKFIYE A'IN SON SAYFASI

Arapça vakfiyenin alt sayfası

se, darüşşifanın yapım işleri tamamlandı-ğından bu görkemli cami'in ve ferah alanlı mescidin rahmet yolu olan kapısının açıldığı parlak günde fakirlere, yoksullara dağıtılan sadakanın sayılmasına zaman yetmez, belde ileri gelenlerine, bilgelere kurulan sofralar ve sunulan yemeklerle anlatılmaz bir ölçüde idi.

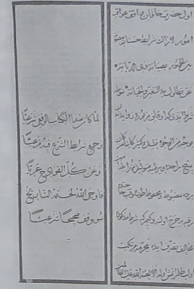
Yemek sofraları şöyle döşendi ki, muhalebi ve güllaç adını iştitemiş aç ve yoksullar tekrar yemekten bıktı.

Fakirler ve yoksullar için yaptırdıkları imaretin sahip olduğu nimetlerin bolluğu anlatılmaya kalkılsa konunun abartıldığı sanılır.

O şölene özgü anılması gereken özelliklerden biri de şekerle yapılmış reçelleriydi. O türlü nefis ve kıvamında reçel, hatırı sayılan yolcular için imarette her an hazır bulunmakta idi.

Bal helvaları orta halli yolculara sunulurdu. Şanlı medresesi ise ücret bakımından (Hocalara ödenen ücret) bu güzel kentte bulunan medreselerin en yükseği ve en değerlisi oldu. Hocaya verilen ücret günde 60 Osmanlı akşesidir. Bütün bu yapılar bereket yapısı ve mutluluk kapısıdır.

Bunun için de yapılarına Hurrem-bina

II. BAYEZİT KÜLLİYESİNE AİT VAKFIYE A'IN SON SAYFASI

Arapça Vakfiyenin son sayfası.

(Gönül açıcı bina) tamlaması tarih olmuş-tur." (122)

İMARETE AİT VAKFİYELER

Sultan II. Bayezit imaretine ait bugün bilinen biri Arapça olmak üzere üç vakfiye vardır. Vakfiyeler, değişik zamanlarda düzenlenebildiği için aralarında tarih farkları ve vakfedilenler yönünden değişiklikler olabildi.

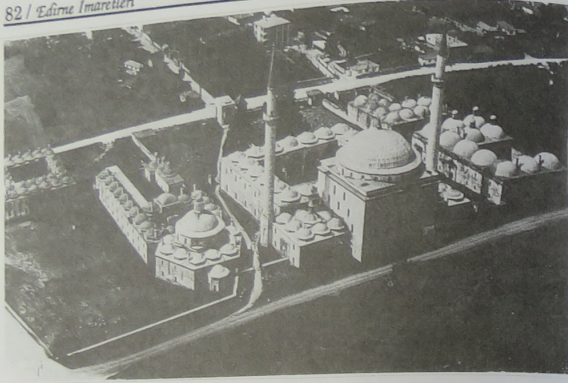
Bunlardan birincisi 892 cemaziyelahir (Mayıs 1487) tarihli olup vakıflar genel müdürlüğü arşivinde 1379/8 numara ile kayıtlı Arapça vakfiyedir.

İkinci Vakfiye: 895 (M. 1489-90) tarihli tercüme nüsha olup İstanbul'da İnkılâp Kütüphanesindeir.

Üçüncü Vakfiye: Evâil-i Zilkade H. 898/M. 14. Ağustos. 1493 tarihinde düzenlenmiş olan bir vakfiyeden 29. Recep. 913/4. Aralık. 1507 yılında kopya edilmiştir. Orjinal nüshası vakıflar genel müdürlüğü arşivindedir. 1380/151 numara ile kayıtlıdır. Bu vakfiyenin de dört kopyası vardır ki bunlardan biri Edirne İI Halk Kütüphanesi Selimiye bölümü yazma eserler arasındadır ve 286 numara ile kayıtlıdır. Bu vakfiyelerde vakfa gelir sağlayan taşınmaz mallar, bunların bulundukları yerler, hudutnameler, gelir miktarları, ve sarf yerleri

120) Rıfka Melül Meriç: Bayezit camii mimarı Ankara İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam tarihi araştırma enstitüsü yıllık araştırma dergisi, Fas: II 1957-58 S: 28-30
121) Dr. Ratip KAZANCIĞIL A. E. S: 12-17
* Dil sadeleştirilmiştir.

S. II. Bayezit Camii
Yapı Birimlerinin
Genel Yerleşimi
Merkezde cami ve
sağ ve solunda büt-
lük iki tabhane
sağda aşevinin iki
bloku sol önde da-
rüşşifa ve onun sol
arka kısmında tip
medresesi.

ile imaret birimlerinin hizmet verme koşulları ve buralarda çalışacak personel ve diğer giderler için konan ödenekler hakkında, ayrıntılı bilgiler vardır. (X) Sırası geldikçe bunlardan önemli gördüklerimizi özet olarak nakledeceğiz.

Bu vakfiyelerdeki bilgilere göre vakfın H. 898 (M. 1493) yılındaki geliri 782.930 akçedir. Bu gelir H. 982/M. 1574 yılında 1.552.134 akçe olarak görülmüştür.

Oldukça kabarık olan gelir miktarı vakfa verilen önemi göstermektedir.

İMARET'İN HİZMET BİRİMLERİ

Sultan II. Bayezit İmareti vakfiyesinde, adı geçen külliye hizmet birimleri:

- 1 - Cami,
- 2 - Medrese,
- 3 - Darüşşifa,
- 4 - Tabhane,
- 5 - Aşevi (Mutfak)
- 6 - Çifte hamam,
- 7 - Değirmen,
- 8 - Köprü,
- 9 - Su Dolabı,

ünitelerinden oluşmaktadır.

X) Geniş bilgi için: Tayyip Gökbulğın A. E. vakfiyeler bölümü S: 3-184 ve metin bölümü S: 357-378'e bakınız. Ayrıca Mimar Dr. I. Aydın Yücel: Osmanlı mimarisinde II. Bayezid-Yavuz Selim devri, S. 104'e bakınız.
X) Hibri Abdurrahman: A. E. Faslı-ı sâlis (üçüncü fasıl)

Bu tip kuruluşlara külliye de denmekte olup batı dillerinde site şeklinde de ifade edilmektedir.

Sultan II. Bayezit İmareti, Osmanlı döneminde yapıp bu günkü millî hudutlarımız içinde kalanlardan aşevi (mutfak) yıkılmamış olan iki imareten biridir. Öbürü de İstanbul'daki Süleymaniye Külliyesidir.

Abdurrahman Hibri İmaret hakkında şunları yazmaktadır:

"Merhum Sultan Bâyezid Han, Tunca nehri kenarında saray-ı sultânî (yeni saray) semtinde yaptırdığı cami'i şerif ki sene sülûse Tısayn semanimae 893 (M. 1488) de tamamlanmıştır.

Dört divar üzerine yapılmış büyük bir kubbe ile orta derecede ve benzeri bulunmayan bir camidir.

Yanında cennet bahçesi gibi Haremi vardır. İki tarafında birer şerefeli iki zarif ve yüksek minaresi vardır, yine iki yanında tabhaneleri ve nimeti bol imaretiyle darüşşifa ve medresesi ve hamamı ve Tunca nehri üzerinde altı gözlü kemerli bir su köprüsü ve köprüye bitişik değirmeni ve su dolabı vardır" (X)

Enisül müsâmirinin yazılış tarihi 1637 dir. Buna göre yazar külliye yapıldığından 149 sene sonra geçmiş ve gördüklerini yazmıştır.

Ona yakın tarihlerde ünlü gezginimiz Evliya Çelebi'de külliye ziyaret etmiş ve gördüklerini kendine has güzel anlatış tarzıyla seyahatnamesine geçirmiştir ki yeri geldiğinde onun görüşleri de aktarılacaktır.

Evliya Çelebi de imaret ünitelerini ayrı ayrı belirtmektedir.

Günümüzde külliye yapıları bir kısmı (çifte hamam, değirmen, su dolabı ve imaret içinde bulunup vakfiyede adları geçmeyen bunun için de imaret birimleri arasında saymadığımız sübyan mektebi ve mehterhane ile vakfiyede adlarına rastlanan saathane ve 10 dükkân) mael'eseftir. Halen elimizde, Dr. Rifat Osman Bey'in tesbitiyle hamamın ve değirmen ve su dolabının yıkık durumdaki birer fotoğrafı bulunmaktadır.

Şimdi sırasıyla imareti oluşturan yapıları ve bunların görevleri ile çarşı sistemlerini ayrı ayrı ele alacağız.

SULTAN II. BÂYEZİT CAMİ'İ (YENİ İMARET CAMİ'İ)

1 - Cami'in külliye alanındaki konum yeri genel yerleşim fotoğrafında gösterilmiştir. Burada da görüldüğü gibi cami külliye birimlerinin merkezinde yer almıştır.

S. II Bayezit Camii

2 - Cami'in mimarı, yukarıda da sözü edilen Mimar Hayrettin veya Yakup Şah bin Sultan Şah olup temeli 1484 yılında bizzat Sultan II. Bayezit tarafından atılmış ve 1488 yılında ibadete açılmıştır.

Cami, yapı olarak çevresindeki yüzden fazla kubbeli binaların hepsine hakim bir görünüştedir. 22 metre çapındaki kubbesi büyük bir blok şeklinde yükselen dört duvar üzerine oturtulmuştur.

Cami, kemersiz ve sütunsuz olup 20.58 x 20.60 hk bir kare şeklindedir.

Tabandan kubbe kasnağına kadar olan yüksekliği ise 19.34 metredir.

S. II. Bayezit Camii
tarih kitabesi.

S. II. Bayezid Camii'ni Avlu girişi solda sığa çeşmesi.

Cami'nin sağ ve sol beden duvarları bitişinde dokuz kubbeli ve dörder odalı iki tabhanesi olup cami iç mekanının sağ ve solundan üper pencere bu tabhanelere açılır. Cemaat fazla olduğu zaman buralarda da namaz kılınır imiş.⁽¹²³⁾

Günümüzde bu pencereler kapanmış olup bir kısmı dolap olarak kullanılmaktadır.

Mermer minber taş işçiliğinin bir şaheseridir.

8 köşeli olarak yontulmuş 17 mermer sütun üzerindeki zarif sütun başlıklarına oturtulmuş hünkâr mahfilinin Osmanlı camii mimarisinde yapılmış ilk mahfil olduğu kabul edilmektedir.

Mahfil sütunlarının Diyana mabedinin getirilmiş olduğu söylenmekte ise de, buna dair elimizde müsbet bir belge yoktur.⁽¹²⁴⁾

Cami'nin giriş kapısı⁽¹²⁵⁾ ile iç pencere kapıları ağaç işleme sanatının üstün örneklerindendir. Cami'nin akustiği e gayet has-

sastır. Mihrapdaki fısıltı bile en arka saflardan duyulmaktadır.

Cami'nin giriş kapısı üstündeki kitabe iki sıra halinde altı mısra olarak yazılmıştır.

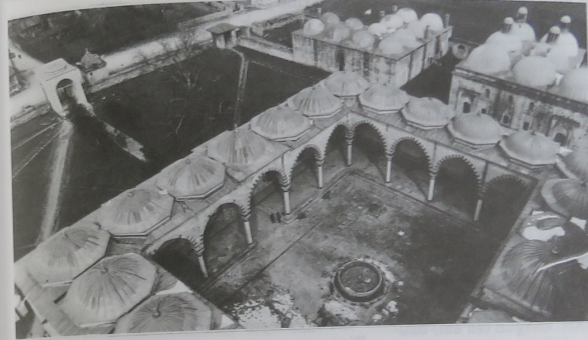
Sözler Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendiye ait olup yazı Hamdullah'ındır.⁽¹²⁶⁾

Kitabenin son satırındaki (Hayrün cemil) sözü ebce hesabıyla H. 893/M. 1487-1488 rakkamını vermektedir ki, bu külliye inşaatının bitirilişi tarihidir.

Cami yapısının anitsal görünüşü uzak mesafeden bakanları etkisi altına alır.

Cami'nin sağ ve sol beden duvarlarına bitişik tabhanelerin köşelerinde, giriş kapısından şerefeye kadar 149 basamaklı,⁽¹²⁷⁾ yüksekliği 38.50 metre olan birer şerefeli zarif iki minaresi kübik ana blokun keskin hatlarını iki yana çekerek yumuşatmakta ve dış mekânı engin bir sükûna kavuşturmaktadır.

Mimarideki vekar ve ciddiyetle sadelik ve tevazu'u bağdaştıran, gereksiz gösteriş ve özentiden soyutlampa taklitten uzaklaşan iddiasız fakat inkar kabul etmez bir meta-net ve kişiliğe sahip olan bu anıtlar topluluğunun, yeşillikler arasındaki mermer döşeli yatağında aynı vekar ve sükûn içinde akan Tunca nehrinin aynasında yansıyan görkemli silüeti devrinin özelliklerini dile getiren ölümsüz bir görünüşdür.

S. II. Bayezid Camii revaklı avlu ve şadırvan

CAMİ'İN AVLUSU

Birisi ana ve ikisi yan olmak üzere üç kapı ile girilen dikdörtgen biçimindeki mermer döşemeli iç avluyu 18 mermer sütuna dayanan üzerinde 22 kubbeli bir revak çevrelemektedir.

Avlunun merkezinde, üstü açık mermer bir şadırvan vardır.

Bu haliyle Avlu, insan ruhunu ferahlatan sade, iddiasız, bir parçası olduğu cami yapısıyla her yönden son derece uyumlu ölçüler içinde ana birimin tamamlayıcısı durumundadır.

EVLİYA ÇELEBİ VE CAMİ

Ünlü gezginimiz Evliya Çelebinin H. 1063/M. 1652 yılında Edirne'ye gelişinde külliye ziyareti anıları içinde S. II. B. Camii hakkında yazdıklarının özet olarak buraya aktarılmasının faydalı olacağı kanısındayım.

Evliya Çelebi diyor ki:

"Edirne şehrinin kuzeyinde Tunca nehri kenarında çimenlik lülelik düz bir yerde

dörtköşe duvar üzerinde büyük kubbeli gönlü açan bir camidir.

Ancak iki kapısı var. Sol taraftaki saatdelli kapı padişahlara mahsus hünkâr mahfilî kapısıdır.⁽¹²⁸⁾

İkinci kapısı kibleye açık büyük kapıdır. Üzerinde tarih kitabesi yazılmıştır.

Cami'nin kible kapısından tâ mihraba varıncaya kadar uzunluğu seksen beş ayakdır. Enliliği tam seksen ayakdır.⁽¹²⁹⁾ Cami içinde asla sütun yoktur.

Hünkâr mahfilî sol taraftadır. Şişhane gibi on adet hilâli sütunlar üzerinde kurulmuş bir selâtin ibadet yeridir.

Mihrap ve minber beyaz mermerden yapılmıştır. Nice san'atlı avize ve kandillerle süslenmiş ve nurlu kubbeleri kâmil tabakalarıyla bezenmiştir. Müezzinler mahfilî gayet san'atlı olup avlusuındaki cennet bahçelerinin dillerle anlatılması ve kalemle yazılması olanaksızdır.

Bu cami'nin sağ ve solunda gazi Murat Bey cami'i gibi, misafirlerin kalmasına mahsus iki tabhane vardır. Pencerelelerinden imama uyulur. Namaz vakitlerinde cemaat çok olsa iki yanındaki tabhanelerinde cemaatin çoğu Allaha ibadet ederler.

123) Dr. Rifat Oerman: A. E. S: 44-45

124) Dr. Rifat Oerman: A. E. S: 45, Oktay Aslanapa: Osmanlı devri binaları S: 68

125) Bu kapı halen Edirne müzesinde olup üstündeki sonradan yapılmıştır.

126) Ayvansaraylı Hüseyin Efendi: mecmual Tenvir Topkapı Sarayı hazine 1565 S: 3/A

127) bazı kaynaklar "200 e yakın" basamaklı olarak yazmakta iseler de doğrusu 149 dur.

128) Bu kapı günümüzde pencere olarak görülmektedir. Adı geçen pencere ölümlü çıkış merdivenleri vardır. Bu durum mahfilin sonradan eklenmiş olduğunu hatıra getiriyor. Zira, aslında yapılmış olsaydı kapısı da ona göre olur, ve bir pencere kapısı dönüştürülmezdi.

129) Cami'nin boy ve eni gayet güzel ölçülmüş. Yukarıda, bu boyutların 20.58 x 20.60 olduğunu kaydetmiştim.

VAKFİYEDE GÖSTERİLEN CAMİ GÖREVLİLERİ (130)

A-1 HATİB: Bayram ve cumalarda hatiplik edecek, günde 15 akçe alacak.

B-2 İMAM: Herbiri günde 8 akçe alacak.

C-1 SERMAHFİL-İ MUFFAZ: Hafız olacak ve devir okunurken onları idare edecek, günde 7 akçe alacak.

D-30 HAFİZ ve DEVİRHAN: Her sabah camide tam bir hatim yapacak, günde üçer akçe alacaklar. 10 tane devirhan olacak 1'er akçe daha alacaklar.

E-5 EN'ÂMHÂN: Hergün (en'am) okuyacaklar herbirine 4 akçe verilecek.

F-1 MUVAKKİT: Namaz vakitlerini hakkıyla bilecek ve müezzinlere bildirecek. Günde 7 akçe alacak.

G-4 MÜEZZİN: Günde 5'er akçe alacak.

H-1 MUARRİF: Cüz sandıklarını cüz okuyanlara verecek ve toplayacak günde 5 akçe alacak.

I-1 MEDDAH: Her cuma övgü okuyacak, günde 4 akçe alacak.

J-7 MÜHELLİL: Hergün değişik tehliller getirecekler. Birer reis ki günde 3 akçe, diğerleri 2 şer akçe alacak.

K-7 SELÂVATCI: Selâvat getirecekler. Reis 3, diğerleri günde 2 şer akçe alacak.

L-1 MÜCEVVID-MÜRETTİL: Öğle ve ikinci namazlarından sonra "bir hizip miktarı okuyacak" günde 2 akçe alacak.

M-2 KAYYUM: Cami'in içini-dışını süpürüp bahları döşeyip kaldıracak, herbiri günde 3 akçe alacak.

N-2 ÇERAĞCI: Cami ve imarette چراغ ve kandilleri vaktinde yakıp söndürecekler.

Herbirine günde 3 akçe, kandiller günde 4 akçe verilecek. (Kandillerin yağ ve fitil giderleri karşılığı olarak.)

O-1 NOKTACI: (denetleme): Üzerine aldığı hizmeti özürsüz yapmayanları kaydedip mütevellhi bildirecek, günde 2 akçe alacak.

Tophyacak olursak bu tarih de cami'in görevli sayısının 66'yı bulduğunu görürüz. Bunun ne anlamlar taşıdığını açıklamaya gerek yok. Hizmete verilen önem ve ciddiyet ve karşılığında ödenen parayı günümüzle kıyaslamaya kalkarsak nereden nereye gelmiş olduğumuz meydana çıkar.

Bugün aynı cami'in resmi kadrosunda: Bir imam ve üç müezzin vardır.

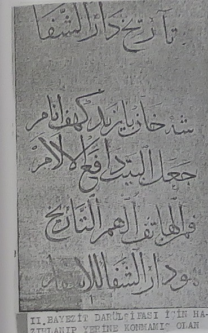
CAMİLERİN İNSAN YAŞANTISINDAKİ FONKSİYONLARI:

Günümüzde camiler çoğunlukla ibadet yeri olarak bilinir ve böylece kullanılır.

Halbuki islamiyetin ilk dönemlerinde yer yer namaz vakitleri dışında ders okutulan okul, iktisadi, siyasi, dini konuların konuşulup tartışıldığı, harp ve sulha karar verilerin toplandı yerleri olarak da değerlendirilmişlerdir.

Zaten cami sözcüğünde toplayan anlamına gelir. Mâbet sözcüğü ise içinde ibadet edilen yere verilen isimdir. Camilere aynı zamanda bir psikososyal toplantı yeri gözü ile baktığımızda bu kuruluşların önemleri daha da artar. Kaldı ki ibadet insanın ulu Tanrıya olan manevi borcunu ödemekten dolayı duyduğu ruhi huzuru sağladığı için, bu yönüyle de başlı başına ruhsal bir psikoterapidir.

Günümüzde sağlıklı insan yalnız beden değil, ruh sağlığına, hatta sosyal güvenceye de sahip olan kişi olarak kabul edildiğine göre, camiler ruh sağlığımızın korunmasında büyük fonksiyonlar icra etmektedirler.

S. II. Bayezid Darüşşifası Kitabesinin Arapça metni.

Orada, inançlı kişiler huzur ve sükûna kavuşurlar, benliklerine olan güvenleri artar.

Bu açıdan bakacak olursak külliye'deki camiler sağlık ünitesinin bir birimi olarak da düşünebiliriz.

DÂRÜŞŞİFA SÖZCÜĞÜNÜN ANLAMI

"Dârüşşifa" bileşik bir ad olup Arapça Dâr = ev, yer mahal ve Şifa = hastalıklardan kurtulma, iyileşme ve dinlenme hali sözcüklerinin birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Bu anlamıyla Darüşşifa, bugün kullandığımız hastahane adının karşılığı olup, şifa, sağlık evi demektir.

Bu ad, geçmişlerimizin ruhsal inceliğini de gösterir. Hasta psikolojisini göz önünde tutarak bu kurumlara hasta evi değil şifa evi demişler. Daha sıcak, daha sempatik bir isim.

Sultan II. Bayezid imareti dârüşşifasının adı değişik kaynaklarda asıl anlamı korunmak kaydıyla: Dârüşşifa, timaristan, mâristan şeklinde kaydedilmektedir. Ata Bey Hammer tarihi çevrisinde aynı yer için hastahane adını kullanmış olup bazen de

شه خان بازید کشف انام
جمل البیت دافع الالام
فن الهاکف الهم التاريخ
هو دار الشفا لا سقام
891

ŞEHAN II. BAYEZİD DÂRÜŞŞİFASI İÇİN HATİRLERİ VE
DİNE KÖNANİSİ ÜÇER KİTAP (KÖKAPİ ÇARŞI)

S. II. B. Darüşşifasının Arapça metninin düz yazı ile yazılışı.

bîmarhâne, timarhane şeklinde yazıldığını da görmekteyiz.

Bu sonuncu isim, halk arasında akıl ve ruh hastalıkları hastahanesi olarak yaygın bir anlam taşımaktadır ki bu hatalı bir yorumdur. Çünkü, timar sözü bakım, tedavi anlamına gelir. Hatta, eski metinlerde hasta bakıcılara "timarcı" dendiğini görmekteyiz. Bu açıklamanın yapılmış nedeni, birçoklarının sandıkları gibi Bayezit Darüşşifasının kaba anlamıyla bir akıl ve ruh sağlığı hastahanesi olarak yaptırılmamış olduğunu vurgulamaktır.

Nitekim Topkapı Sarayı arşivinde "Târih-i dâr-üşşifa" (131) adıyla kayıtlı bulunan 2580 numaralı belgeden de bu espiriyi anlıyoruz.

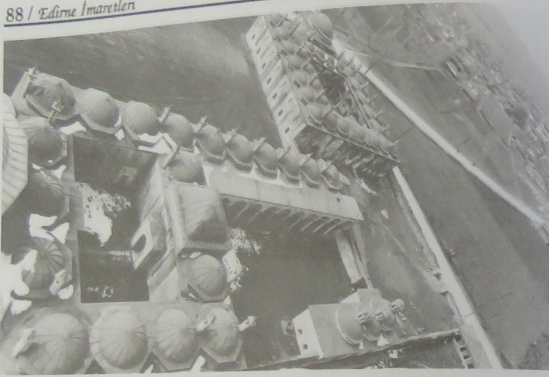
Belgenin II. Bayezit Edirne Darüşşifasına ait kitabe yazısı olduğu Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER'in bana gönderdiği özel mektupda belirtilmektedir. Lâkin, her nedense bu yazı taşta kazılıp dârüşşifaya konmamış.

Arapça metnin dilimize çevrilisi yaklaşık olarak şöyle:

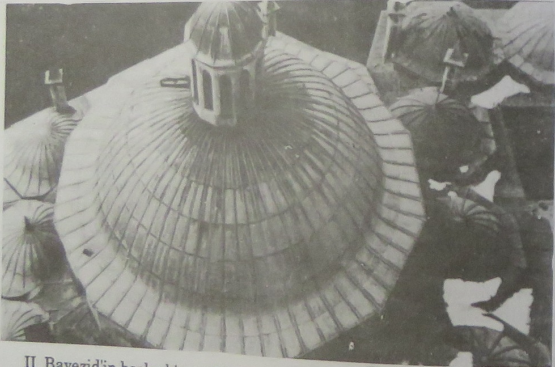
"Kanunun sığnağı şah Bayezid han Âlâmnın def'i için bir ev yaptı."
Hâtif tarafından: Hüve dârüşşifa el-eskam Taril olarak ilham oldu."

130) Tüm görevler ve görevliler için Tayyip Gökbulğın. A. E. Vakfiyeler bölümlü sayfa: 66 ve sonrasında ve Dr. Y. M. İ. Aydın Yüksel A. E. S. 105'e bakınız.

S. H. B. Dârüşşifası'nın dış görünüşü. Sağ üst köşedeki blok tıp medresesidir.

Dârüşşifâ ana blok büyük kubbesinin minareden çekilmiş bir fotoğrafı.

II. Bayezid'in başka bir yerde dârüşşifası olmadığını ve kitabe yazısının ebced hesabıyla karşılığının da Edirne imaretinin inşaat tarihine rastladığı için bu metni, Edirne dârüşşifası için yazılmış olarak kabul etmek, aksine bir belge çıkmadığı sürece zorunludur kanısındayım.

DÂRÜŞŞİFANIN MİMARİ YAPISI VE YAPI ÖZELLİKLERİ

Dârüşşifanın imaret alanındaki yeri, genel görünüş fotoğrafında görüldüğü gibi, caminin batısında olup medrese ile aralarında bir geçit kapısı vardır.

Yapı, krokisinde de açıklıkla görüleceği gibi:

- 1 – Birinci avlu
- 2 – İkinci avlu
- 3 – Ana blok

olmak üzere birinden öbürüne ara kapılarla geçilen üç bölümden oluşmaktadır.

I – BİRİNCİ AVLU

Bu avluya, kuzey ve doğu yönlerinden açılan iki kapıdan girilir.

Avlu, dikdörtgen şeklinde olup kuzey giriş kapısının karşısına düşen uzun kenarda, kapıları, 10 sütun üzerine dayanmış kubbe-

S. H. B. Dârüşşifasında orta ana kubbe, etrafında hasta odaları ve önde musiki sahenesi çıkıntısı.

li revak sahanlığına açılan yine kubbeli 6 oda vardır.

Dikdörtgen avlunun doğu duvarı boyunca ve doğu giriş kapısının sağında tavanları fenerli kubbeyle örtülü üç oda ile bunlara bitişik ve sonradan yapıldığı söylenen üstü tonozla örtülü diğer bir oda ve bu oda ile giriş kapısı arasında taş bilezikli bir su kuyusu bulunmaktadır.

Bunların dışında revaklı 6 odanın en sağındaki odaya bitişik olup üstü açık, önü revaklı, içinde helaların ve medreseye açılmış bir kapının bulunduğu bir bölüm de avlu kısmında yer almaktadır.

Bu avlunun güney kenarından açılan bir geçitle, üstü açık bir sofa veya sahanlık diyebileceğimiz bir bölüme geçilir ki bu, II inci avlunun antresi gibidir.

Geçit kapısının sağ ve solunda kapıları sahanlığa açılan birer büyük oda veya salon vardır. Bunların dış bahçelere bakan birer pencereleri ve ocakları olup üstleri kubbelidir.

II – İKİNCİ AVLU

Buna ara veya orta avlu da diyebiliriz. Buraya, açık sahanlık dediğimiz eşikden kemerli bir kapı ile girilir. Çapı 12.10 x 17.30 dir. (132)

132) Y. M? Dr. I. Aydın YÜKSEL. A. E. S: 123-124

Avlunun sağ ve solunda, sekili birer sofaya açılan kapılarıyla yine üstleri kubbeyle örtülü ikişerden dört oda vardır.

III – ŞİFAHANE BÖLÜMÜ

İkinci avludan yine bir kapı ile dârüşşifanın yataklı ana bölümüne geçilir.

Giriş kapısının üstü kubbeli ve kanat açıklığı kemerlidir.

Burası, ortada büyük, fenerli bir kubbe ile, bunu çevreleyen 12 küçük kubbenin örtüğü 6 köşeli bir bloktur.

Büyük kubbenin örtüğü merkez, ortasında 12 köşeli fiskiyeli bir havuz bulunan mermer döşeli bir salondur.

Salonun çevresinde 4.35 x 4.35 ölçüsünde dörtgen şeklinde 6 adet kapalı kışık hasta odası vardır. Bu odalardan 4 tanesinin kapısı, salondan ikişer basamak merdivenle çıkılan, altlarından pabuçlukları bulunan ve salona bakan cepheleri açık kemerli 4 adet yazlık odaya açılır.

Geri kalan iki odanın kapısı ise doğrudan orta salona açılır.

İlk dört kışık oda ile tüm yazlık odaların dış bahçeye açılan birer pencereleri olup yazlıklar olmayan son iki kışık odanın hem dış bahçeye hem de iç salona açılan birer penceresi vardır. Kışık odalarda birer de ocak vardır.

S. II. B. Darüşşifasında şadırvanlı merkezî salon.

S. II. B. Darüşşifasında kışık ocağı hasta odası.

Odaların arasında ve salon giriş kapısının eksenî üzerinde beş köşeli, salona bakan cephesi açık kemerli, sayvanı öbür açık odalarla aynı düzeyde bir niş bulunmaktadır.

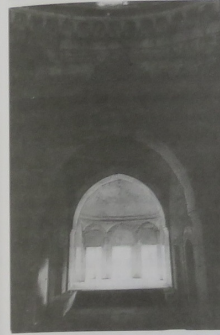
Bu bölümün, dış bahçeye açılan 5 penceresi vardır. Bu mekân, dârüşşifanın musiki icra edilen sahnesidir.

Yataklı kısım, gerek orta kubbedeki aydınlatma fenerinden gerekse dış bahçeye açılan pencerelerden bol ışık almaktadır.

Hem orta salon, hem de yazlık ve kışık odaların pencerelerinden görülen vaktiyle pek bakımlı olduğunu, buraları gezip görenlerin yazdıklarından öğrendiğimiz dış bah-

çenin görüntüsü insan ruhuna huzur ve sükun verecek bütün nitelikleri toplamış bulunmaktadır. Bu ortama bir de şadırvan fışkıyesinde çağlayan su sesi ile icra edilen musiki nağmeleri eklenirse nasıl bir atmosferin meydana geleceğini tarif etmek bile geniş bir hayal gücünü ve kalem kudretini gerektirir sanırım.

Kapalı devre çalışan bir fizik yapı içinde sağlanan bu ferahlığı düşündükçe günümüzden 500 yıl önce Tunca nehri kenarında cennet bahçesi gibi türlü çiçeklerle donatılıp ağaçlarla süslenmiş ve gölgelenmiş bir alan ortasında kurulan, dışardan gelen çiçek ko-

Orta salona bakan musiki sahnesi.

kulan ve kuş cıvıltılarına, içerdeki su sesine karışan musiki nağmeleri arasında ipekli yataklarda tedavi edilen huzur ve sükûn içindeki hastalara gıpta etmemek mümkün değil.

Bir de bu günün, estetik yoksulu bilmem kaç katlı beton yığınının bilmem kaçınıc katındaki yazın sıcak, kışın soğuk, türlü türlü kokularla kirlenmiş ağır havalı odasında, sağlamları bile çileden çıkartan şartlar içindeki hastasını düşünelim... Hangisine gıpta etmek, hangisine acımak gerektiği hakkındaki hükmü değerli okuyuculara bırakalım. Bu, körü körüne öne sürülen bir geçmiş hayranlığı değildir.

EVLIYA ÇELEBİ DÂRÜŞŞİFAYI ANLATIYOR (133) YIL 1063 (1652.M)

HASTAHANENİN YAPISI

"Orada bir dârüşşifa vardır ki dil ile târîf ve kalemler ile yazılamaz. Fakat, denizden

133) Evliya Çelebi A. E. Cilt: 6 Sayfa: 20, 21, 22, 23

134) Günümüzde böyle bir bayrak yoktur.

135) Evliyanın bina üzerindeki tariflerini binanın bugün aydınlatılan ile tespit edilmiş plan ve krokileri ile kıyaslamamızın bu kitabın konusu dışında olacağı kanısındayım. Bu günkü durum zaten ilgili başlık altında yeterince anlatılmıştır.

Ressam Levin'in minyatürlerinden kadınlar fasıl heyeli.

bir damla kabilinden bâzi hususlarını yazalım:

Adı geçen bağı (külliye bahçesinin) ortasında, göğe baş uzatmış bir kâğır yüksek kubbedir ki gûya aydınlık hamam câmekâmı gibi tepesi açıktır.

Bu açık yerde altı adet ince mermer sütunlar üzerinde Kiyaniyan tacı gibi bir kubbecik vardır (aydınlatma feneri.) Ama, gayet mütenasip.

San'atkar iş üstadı, bu küçük kubbenin tâ tepesine halis altın ile yaldızlanmış bir çeşit demir mil üzerine bir bayrak yapmış ne taraftan rüzgâr eserse, o bayrak o tarafa döner. Garip görünüşdür. (134)

Ama aşağı büyük kubbe, sekiz yüz köşelerdir (sekiz yüzlü anlamına)

Bu kemerli kubbenin içersinde dahi sekiz kemer vardır. Her kemerin altında bir kiş odası vardır. Bu odaların herbirinde ikişer pencere vardır. (135) Bir penceresi odanın dışında olan gülistanlı ağaçları bakar, diğeri de bu büyük kubbenin ortasındaki büyük havuz ve şadırvana bakar.

Bu sekiz adet kiş odalarının önünde yine büyük kubbe içinde sekiz adet yazlık odalar vardır.

Üç tarafları kafesli mermerler ile yapılmış olan bu büyük kubbe altındaki büyük havuzun çevresindeki selsebillerden berrak

su çağlayıp havuza girince fiskiyelerden berrak su, kemerli kubbenin göbeğinde nihayet bulur.

Böyle dikkat ve özenle yapılmış olan şifa yurdundan anlatılan odalarında çeşitli hastalıklara tutulmuş olan zengin ve fakir, ihtiyar ve genç doludur. (136)

Bâzi odalarda hastaların tabiatlarına göre kış günlerinde ateşler yakıp döşekler ve sırmalı yorganlar üzerine oturup ta ipek yastıklara dayanan hastalar feryad ederler.

Bâzi odalarda ilkbaharda, delilik mevsiminde Edirne'nin aşk denizi derinliğine düşmüş sevdalı aşıkları çoğalıp, hakimin emri ile bu timarhaneye getirilerek altın ve gümüş yaldızlı zincirlerle kervetlerine takılıp herbiri arslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar. (137)

Kimisi havuz ve şadırvanlara bakıp kalerler hülyası kabilinden sözler eder, niceisi dahi o kemerli kubbenin etrafında olan gülistan ve bağ ve bostan içindeki binlerce kuşların civıltılarını dinleyip, delilerin perdesiz ve ölçsüz sesleriyle feryada başlarlar.

Bahar mevsiminde çiçek kısmından sim ve zerrin, deveboyunu, müşkü Rûmi, yase-min, gülnesrin, sebböy, karanfil, reyhan, lâle, sümbül, gibi çiçekler hastalara verilirip güzel kokularıyla hastaları iyileştirirler.

Fakat, delilere bu çiçekleri verince kimini yerler, kimini ayakları altında çiğnerler.

Bâzılan dahi meyveli ağaçları seyredip, ah hah hel hope pe pelo deyip çimenlik teması ederler.

Özellikle bahar mevsiminde divanelerin zincir kırdıkları zaman, Edirne'nin bütün civanları, divaneleri seyre gelip dururlar."

Burada, hastaların su sesi ve müsiği nağmeleri ile tedavileri arasında bir de güzel kokulu çiçekler eklenmektedir.

136) Burada yine hastahânenin çok yönlü çalıştığını gösteren kesin bir görgü tanığı ifadesidir.

137) İpe bunlar akl ve ruh hastalarıdır.

138) Tokatlı Mustafa Efendi: Dini Sina konum tercümesi. Ragıppaşa kütüphanesi. Cilt: 9 Sayfa: 153

139) Dr. Ratıp Kazancıgil: A. E. S. 64-73

140) Günümüzde hâlâ gerçekleştirilmemiş uygulamamızdır diyet sistemi.

İbni Sina, Kanun adlı tıp kitabında: "Hoş koku ruhu daha cabuk besler, tatlı ise bedeni ziyade gıdalandırır. Ruh, doğal olarak güzel kokulu şeyleri sever, özler, onları ister, onlarla kuvvetlenir, onlardan gıda alır. Doğal güç ise şüphesiz ki normal ruhun kuvvetleriyle güçlenir" demektedir. (138)

Evliya Çelebi, dârüşşifada tedavi gören hastaların musiki ile tedavileri hakkında geniş bilgiler vermektedir. Fakat, zaman bölümleri içinde bu güzel uygulamaya yozlaşmış ve terk edilmiştir. (139)

EVLİYA ÇELEBİ'NİN ANLATIŞI İLE DÂRÜŞŞİFADA YEMEKLER

"Gece ve gündüz üç kere, ister divâne, ister hasta olsun mutfaktan her hastanın derdine göre nefis yemekler verilir. (140)

Keklik, Turaç, sülün, güvercin, üveyik, kaz, ördek ve bülbüle varncaya kadar bütün kuşları avcılar mütevelliyeye getirip hekimlerin arzu ve isteği üzere pişirilerek hastalara verilir."

Hastaların yiyeceklerine verilen önem karşısında günümüzdeki hastahane mutfaklarının perişanlığı, hem de diyet uzmanlarının varlığına rağmen düşünürüzülmemek elden gelmiyor.

EVLİYA ÇELEBİ'NİN KALEMİNDEN DÂRÜŞŞİFADA MÂCUN VE İLÂÇLAR

"Haftada iki gün mâcun işyeri açılarak Edirne şehrinde ne kadar sahibi ile (illeli hasta kimse) varsa şifa yurduna gelip nice bin türlü ilâci bol bol alırlar.

Diğer ot makulesi (cinsi) devalar hisap dışıdır.

Libâse, Kebâbe, Kakule, Zencefil, Emleç, Kebab, murabba pervederlerinin ne kadar bol dağıtıldığının hesabını Allah bilir.

Ama, şifa yurdundan üst eşiği üzerine vakıf tarafından: - Sağlıklı olan adam bu ilâçlardan bir kırat alırsa hastalanup Fırat ve Kaarun'un lâneti üzerine ola-

diye lânet yazısı yazılmıştır. Yapan ve vakfedene Allah rahmet eyleye vesselam."

Evliya Çelebinin, vakıf hakkındaki dileğine katılmakla beraber sözünü ettiği mânevî ceza dileği yazısına rastlamadık ve rasthayı da duymadık.

Çelebinin, yazının bulunduğu üst eşik dediği yer neresidir? bunu da açıklıkla bilemiyoruz. Eşik, kapının giriş sahanlığında ama hangi kapının?

Bu yazı da ya sevimli Evliyamızın kendiliğinden uygun görüp yakıştırdığı bir ibaredir veyahut, o zamanlar yazılmış olup sonradan kaldırılmış ve kaybolmuştur.

Hangisi olursa olsun Çelebi iyi yakıştırmış. Bu onun sıkışıkça veya uygun gördüğü zaman daima baş vurduğu bir yoldur ki okuyucularına zevkle kabul ettirir.

Bütün bunlara rağmen, fazlalıklarını atsak bile yine de dârüşşifa hakkında o tarihte böyle ayrıntılı bilgi veren başka bir kaynağımız olmadığından Evliyamıza minnet ve teşekkür borçluymuz. Tanrı, ondan da rahmetini esirgemesin. (141)

DÂRÜŞŞİFA'NIN PERSONEL KADROSU

Vakıfyede dârüşşifada çalışacak olan tabip ve yardımcı personelin nitelikleri ve sayıları belirtilerek alacakları ücretler ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Bunları sırasıyla yazarsak, vakfiyenin düzenlendiği tarihte:

- 3 tabip. Bir tanesi öbür ikisinin reisi olacak. Reis günde 30 akçe alacak.
- 2 Kehhal günde 7 şer akçe,
- 2 Cerrah günde 2 şer akçe,
- 1 Kâtip günde 4 er akçe,
- 4 Hizmetli günde 3 er akçe,
- 1 Eczacı günde 6 şar akçe,
- 1 Vekilharı günde 4 er akçe,
- 1 Kilerden günde 4 er akçe,
- 2 aşçı günde 3 er akçe,
- 1 Ferraş günde 3 er akçe,
- 1 Gassal günde 3 er akçe,

141) Evliya Çelebi: Seyahatname. Cilt: 5-6 (yeni basım)

142) Evliya Çelebi: A. E. Cilt: 6 Sayfa: 20

143) Dr. Rifat Osman: A. E. Sayfa: 45

144) Osman Şevki Uludağ: Osmanlı tebabet: Sayfa 81

- 1 Bevvab günde 3 er akçe,
- 1 Hâdim günde 3 er akçe alacaklardır.

Dârüşşifada toplam olarak 21 kişi görev yapmakta ve bunlara günlük 126 akçe ödenmektedir.

Vakıfnamede dârüşşifanın ekmek, gıda maddeleri, ilâçlar ve şuruplar giderleri için de günlük 200 akçe ödenek konmuştur.

Burada gözden kaçmaması gereken bir nokta da, hastahane aşçıların imaret aşçılarından ayrı olarak bulunmasıdır.

Hastalara imaret mutfağından yemek yedirilmeyip, doktorların tariflerine göre özel aşçıların pişirdikleri yemek verilmiştir.

ZAMAN İÇİNDE DÂRÜŞŞİFADAKİ DEĞİŞMELER

Dârüşşifa, geçen zaman bölümleri içinde hizmet şekli bakımından değişikliklere uğramıştır.

Kuruluşunda çok yönlü bir hastahane iken bir süre sonra akl ve ruh hastalarının tedavi edildiği bir ünite halini almış, daha sonra da sadece bu gibi hastaların terici edildikleri bakımsız bir müesseseye dönüşmüş gelmiştir.

Bu arada, imaretin, cami dışındaki medrese, dârüşşifa ve imaret birimleri 14.9.1984 tarihli protokol ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Trakya Üniversitesi'ne devredilmiş olduğundan restorasyonun tamamlanmasına adı geçen Üniversitece devam edilmektedir.

Bir yandan onarım sürdürülürken bir yandan da Üniversitenin Meslek Yüksek Okulu Restorasyon ve Duvar Süsleme Bölümü kulliyede eğitime başlatılmış bulunmaktadır.

SULTAN II. BAYEZİT EDİRNE İMARETİ MEDRESE'Sİ "Medrese-i etibba"

Bu medrese, Evliya Çelebi (142) ve ondan nakleden Dr. Rifat Osman (143), Dr. Osman Şevki Uludağ (144) ve Mimar Kemal Altan

(145) tarafından "medrese-i etibba" tıp mektebi olarak isimlendirilmiştir.

Fakat, bilinen vakfiyelerin hiçbirinde medrese bu isimle yazılmamıştır.

Dr. Osman Şevki de sonradan yazdığı bir makale ile bu durumu açıklamıştır.

Prof. Dr. Bedi Şehsuvaroğlu (146), orta bir yol seçerek; bu medreseyi bitiren bazı öğrencilerin darüşşifadaki hekimler yanında usta-çırak usulü tıp tahsili yapmaları ve yine medresede yatıp kalkmaları ihtimalini öne sürüyor ki bu akla yakın gelmektedir. Zaten bu medreseye durduk yerde "medrese-i etibba" denmesi ve bunun, değişik araştırmacı ve yazarlarca tekrarlanması da pek mümkün görülmez.

Aslında bir kişinin hekim olabilmesi için o devirde bile bugün temel bilimler dediğimiz eğitimi almış olması gerekiyordu.

MEDRESENİN PLANI

Medrese, genel yerleşme krokisinde görüldüğü gibi darüşşifanın doğu sınırına bitişik olarak inşa edilmiştir.

Odaları dikkörtgen bir iç avlunun üç yanını çevreler. Ön cephesinde giriş kapısı, sağ ve solda revaklı sahanlıklar vardır.

Dershane, genel giriş kapısının karşı cephesindedir. Tek hacimli bir salon olup kapısının iç sağ yanında bulunan taş bir merdivenle dar bir balkona çıkılır. Dershaneyi örtün kubbe diğer odalarından daha geniş ve yüksektir.

Üçerden altı tanesi dershanein sağ ve solda ve altışardan on iki tanesi de sağ ve sol cephelerde sıralanmış olan 18 öğrenci odası vardır.

Oda kapıları, sağlı sollu 17 sütuna dayanan önu açık ve kemerli ve üstü kubbeli revaklara açılır ki bu revaklar iç avluyu dört yanından çevreler.

Avlunun ortasındaki şadırvanın şimdi sadece temeli kalmıştır.

Medreseden, darüşşifaya, pencereden bozma bir kapı ile geçilir. (147) Medrese, son devirlerde askeri cezaevi olarak da kullanılmıştır. (148) 1980 öncesi ise erkek öğrenci yurdu olmuş ve bu devirde epeyce tahrip edilmiştir. Halen Trakya Üniversitesine devrilmiştir ki bu sayede restorasyonu tamamlanmaya başlanmış ve medreseye kuruluş amacına uygun bir fonksiyon verilmiştir.

Şimdi yine Evliya Çelebiye dönüyoruz:

"Başkaca, Medrese-i etibba ve odalarının talebeler vardır ki herbiri daima Eflatun, Sokrat, Bokrat, Filbos, Aristotalis, Calinos, Fisagor tevhidinden bahseden hâzik, olgun tabiilerdir.

(İlim ikidir. Dinler ilmi, ikincisi beden ilmidir.) sözünün anlamınca herbiri bir fenne yönelik doktorluk ilminde kıymetli kitaplarla itibar ederek ademoğullarının derdine deva erişirmeğe cabalılar." (149)

Evliya Çelebinin bu açık seçik ayrıntılı anlatışı karşısında bu medresenin, Çelebinin ziyaret tarihi olan H. 1063 (M. 1652) yılında medrese-i etibba, yani darüşşifa ile beraber döneminin Tıp Fakültesi olduğunu kabul etmek akla uygun gelir sanırım.

Burada şunu belirtelim ki, medrese, derece bakımından üst basamakta bir yer işlev görmektedir. Medreseye, Osmanlı Türk ilim tarihinde pek önemli hizmetler vermiş bulunan değerli ilim adamlarımızdan İbni Kemal, Taşköprülüzâde Ahmed Efendi gibi kişilerin de müderris olarak atanmış bulunmaları bu önemi gösteren yeterli kanıtlardır. (150)

Yukarıda da belirtildiği gibi tüm külliye ile beraber medrese de Vakıflar Genel Müdürlüğüne 14.9.1984 tarihli ve örneği gösterilmiş olan protokol ile Trakya Üniversitesine devredilmiş olup restorasyonu tamamlandıktan sonra uygun görülecek eğitim ve öğretim birimleri olarak açılacak ve bu suretle de, kuruluş amacına uygun yeni bir hayatıyet kazanacaktır.

Medrese'nin havadan görünüşü

S. II. B. İmaratinin mutfak binaları

Bu yeni tahsis işini gösteren belgelerin fotokopilerini kitabın sonuna ekliyoruz. İncelenirse devir şekli hakkında aydınlatıcı bilgiler görülür.

SULTAN II. BAYEZİT KÜLLİYESİ İMARETİ AŞEVİ

Mutfak, foddahane, mumhane, helvahaneyi, yemekhane, kiler, depo ve ahır gibi bölümleri içine alan mutfak binalarının külliye alanındaki yeri, cami'in doğu yönündedir.

Aşevi binaları iki büyük taş bloktan ibaret olup aralarında bir iç avlu veya geçit dileyebileceğimiz bir boşluk vardır. Bloklar içinde, birbirine geçme geniş salonlar, bölmeler, ocak ve fırınlar vardır.

Binalardan birisi, (4 ü fenerli olmak üzere) 11, öbürü ise fenersiz 12 kubbe ile örtülüdür.

Aşevi bölümüne, ana yoldan cami dış bahçesine açılan bir kapı ile girilmekte olup, her iki blokun aynı bahçeye açılan ayrı kapıları da vardır.

145) Mimar Kemal Altan: Edirne'deki Türk eserleri. Arkeoloji No: 10-11 S: 30
146) Prof. Dr. Bedi Şehsuvaroğlu: Edirne armağanı kitabı sayfa 237
147) Dr. Y. M. I. Aydın Yakıcı: A. E. Sayfa: 120
148) Dr. Rifat Osman: A. E. Sayfa: 45
149) Evliya Çelebi: A. E. Cilt: 6 Sayfa: 20
150) Dr. Cahit Baltacı: XV-XVI. asırlarda osmanlı medreseleri S: 480-487

S. II. B. İmareti'nin mutfak binaları ve camii'nin üstlen görüşü.

Aşevinin her iki blokunda verilmesi istenen hizmetlerle, işleri yapacak görevlilerden aranan nitelikler hakkında vakfiyeye ayrıntılı hükümler ve şartlar konmuştur. Şimdi, bunları özetliyerek sırasıyla aktaracağız:

VAKFIYEE GÖRE AŞEVİ'NİN PERSONEL KADROSU

S. II. B., aşevinin personeli hakkında vakfiyesine şu şartları koymuştur.

– 1 İmaret-i Âmire şeyhi ⁽¹⁵¹⁾

Güvenilir, dinine bağlı, herşeyi daima görüp gözetici olacak. Yiyeceklerin iyisini bulduracak. Alimlere, fakirlere, misafirlere yiyecek hazırlamakta ilgilenerek. Misafirleri ağırlayacak. ⁽¹⁵²⁾ Bu hizmetlerin karşılığında günde 15 akçe alacak.

– 2 Vekilharç (laşê görevlisi)

¹⁵¹⁾ Vakfiyede imaret terimi bazan mutfak veya aşevi, bazan da külliye'nin tümü hakkında isim olarak kullanılmaktadır. Biz, orijinal ifadeyi değiştirmeyi uygun görmedik. Okuyucularımızın yerine göre değerlendirmelerini rica ederiz.

¹⁵²⁾ Bu misafirlerin bir bölümü tâbhanede yatıp kalkan kişilerdir.

¹⁵³⁾ Vekilharç sayım 2 olarak gösterildiği halde ödemede 5 akçe olarak yazılı. Halbuki 5 erden 10 akçe demeli idi.

¹⁵⁴⁾ Görüyoruz ki imaretten, misafirlerin hayvanları da faydalanıyor.

Güvenilir ve dindar, alıp satmada tecrübeli olacak. Herşeyin iyisini satın alacak, deftere yazacak ve kilere teslim edecek. Bu hizmetleri için ona günde 5 akça verilecek. ⁽¹⁵³⁾

– 1 Kılarcı: (Yiyecek ve içecekler bakan görevli)

Emin kişi olacak. Gelene ve sarfedilene dikkat edecek. Kılarda olanı iyi saklayacak ve bunlar için günde 4 akçe alacak.

– 1 Ambarcı:

Emniyetli ve dürüst olacak, misafirlerin davalarına (küçük baş hayvanlarına) ve merkeplerine (eşeklerine) yemlerini gereğince ve hilesiz olarak dağıtacak, bunun için günde 4 akçe alacak. ⁽¹⁵⁴⁾

– 1 Aşçıbaşı

– 5 Aşçı

Bunlar güvenilir kişiler olacak ve çeşitli yemekler pişirmekte usta olacaklar, yemekleri nöbetle temiz ve nefis olarak yapacaklar. Aşçı başı hergün 4 akça, öbürleri 3'er akçe alacak.

– 6 Ekmekçi:

Güvenilir, ekmek yapmada ehliyetli olacaklar. Hergün nöbetle çalışacaklar, herbiri günde 3 akçe alacak.

– 2 Nakip: (Aşevi şeyhi yardımcısı)

Öğrencilerle, fakirlere ve misafirlere sabah akşam devamlı yemek dağıttıracaklar.

S. II. B. İmareti'nin aşevinin dış girişi kapısı.

⁽¹⁵⁵⁾ Misafirlere hizmet edecekler. Üç gün iyi muamele ile onları hoş tutacaklar. ⁽¹⁵⁶⁾ Bunun karşılığı olarak herbiri günde 4 akçe alacak.

– 2 Ferraş (Süpürme ve temizleme, yatakdöşeme işlerini yapar.)

Herbiri nöbetle imarette bulunacaklar. Tâ ki misafirler, beklemekle incinmesinler. Misafirleri saygı ile karşılayıp evlerini süpürecek ve ev içinde ⁽¹⁵⁷⁾ yataklarını döşeyecek, misafirlerin geldiğini geciktirmeden şeyhe haber verecek. Şeyhin misafirleri için uygun gördüklerini kilerciye emir olarak bildirecek. Misafirler üç gün ziyaretleri tamam olduktan sonra onların güler yüz ve tatlı dille uğurlayacaklar. Ferraşların herbiri bu hizmetleri karşılığında günde 3'er akçe alacaklar.

İmarette çalışanların hepsi bilsinler ki imaret binası ve imarette harcanan şeylerin tümü ve imaret mutfağında pişenlerin hepsi, çalışmalarından dolayı hizmetlilere verilen ücretin tamamı Allahın rızasını (hoşnutluğunu) istemek içindir. ⁽¹⁵⁸⁾

¹⁵⁵⁾ Demek ki imarette günde iki öğün yemek çıkartılıyor

¹⁵⁶⁾ Misafirlik süresi üç gün olarak kısıtlanıyor. Bu şart halinde gelip geçen yolcular için olacak. R. K.

¹⁵⁷⁾ Evden kastı yine Tâbhanelerdir. R. K.

¹⁵⁸⁾ Görevlilerin yazılması arasına şu kısımları bu paragraf imaret'in kuruluş amaçları göstermekte ve ilgililer için "bilsinler ki" sözcüğü ile başlayan bir uyarı niteliğindedir. Bu kısa açıklamadan sonra vakfiye yine görevlileri saymaya devam ediyor. R. K.

– 1 Hammal:

Emniyetli olacak. Etin iyisini ve semizini getirecek. Tek kasaba bağlanmayıp iyi et satandan alacak. Bu hizmetler için günde 2 akçe alacak.

– 2 Buluşıkçı:

İmaretin buluşık kaplarını yıkayacaklar. Herbiri günde 2 akça alacak.

– 1 Baltacı: (Odun kırıcı)

Günde 2 akça alacak.

– 1 Mutfak ferraş (temizlikçisi)

Günde üç akçe alacak.

– 2 Kapıcı:

Yemek hazırlanıp dağıtılacağı sırada kapı bekleyecekler. Hazır olanlardan herhangi edepsizlik edip haddini aşarsa mani olacaklar. Eğer uslanmazlarsa cezalandırılma için kadıya (dini mahkeme hakimine) götürülecekler. Bu işlerden dolayı herbiri 2 şer akçe alacak.

– 1 Buhurcu:

Günde 2 akçe alacak.

– 2 pirinç ayıklayıcı ve temizleyici günde 2 şer akçe alacaklar,

– 1 Buğday döven: (Vakfiyede bu görevin adı ve görevlilerin yapacağı iş yazıldıktan sonra "her biri günde akçe alacaklar" deniyor ama, ne kadar olduğu yazılmamış. Belki aslında var olup yazı hatası olarak baskıya geçirilmiştir.)

- 1 Helacı:

Helaları süpürüp temiz tutacak. Bunun için günde 2 akçe alacak.

- 1 Ahır bekçisi:

Ahırı koruyacak, ahır kapısını yatsıdan sonra kapayıp gün doğmadan açacak ve misafirlerin hayvanlarını kollayacak bunun için günde 2 akçe alacak. (159)

- 1 Bağcıvan başı:

Ziraat ve ağaç dikme işlerinde bilgili olacak. Bunun için günde 4 akçe alacak.

- 2 Bağcıvan:

Bahçe işlerine yardım edecekler ve günde 3'er akçe alacaklar.

- 1 Dülger (Tamirci)

Dolapların (160) değirmen ve mahzenlerin, imam, müezzin ve vakıf hizmetlilerinin iskânları (yerleşip oturmaları) için yapıp vakfedilen evleri ve menzilleri (bekleme yerleri) gerektiğinde tamir edecek ve bu iş için günde 4 akçe alacak. (161)

- 1 Su yolu:

İşini bilir mimar olacak ve cami, imaret, medrese ve dârüşşifada olan çeşmelerin, havuzların, sebze ve havuzlarının ve bostanların su yollarını ve ayrıca Şehabettin Paşa hamamlarının su yollarını tamir edecek. Bunun için günde dört akçe alacak.

- 1 Kurşuncu:

Gereken yerlerin kurşunlarını tamir edecek günde 2 akçe alacak.

- 1 Meremmetçi: (Tamirci)

Şehirde külliye vakfedilmiş olan dükkânların tamirini yapacak ve hergün 4 akçe alacak.

Ve de İstanbul şehri içinde ve dışıda olan hamamların gerektiğinde tamirleri için ayrı bir tamirci tayin eyledi.

159) Güvenliğin sağlanması ve misafirlerin hayvanlarını kollamp koruması için gerekli önlem alınıyor. R.K.

160) Su dolapları.

161) Sayılan hizmet yerleri bize külliye içinde imam ve müezzinler ile diğer hizmetliler için evler yapıp vakfedildiğini açıklikla göstermektedir. Görevlilerin lojman konusunu düşünmüş ve halledilmiş.

Bu son paragrafta adı geçen İstanbul içinde ve dışındaki hamamlar da külliye vakfedilmişti. Bunlar: "Yeni cami yakınındaki çifte hamam, Molla Hüseyin Mesidi yanındaki hamam ve Balat'taki çifte hamamlardır."

Vakfiyede, imaret görevlileri, bunların görev, yetki ve sorumlulukları hakkında yazılı bulunurlar bu kadar. Bundan sonra ki kısımda imarette pişirilecek yemekler için kullanılacak pirinç buğday, yağ v.s. gibi yemeklik malmeye ve diğer giderler sayılmakta olup fikir verme bakımından bunları özetliyerek aktarıyoruz.

AŞEVİNDE PİŞİRİLEN YEMEKLER VE VAKIF'IN İSTEK VE ŞARTLARI

- İmaret mutfağında, hergün sabah çorbasında, o yerde kullanılan kileyle beş kile temizlenmiş pirinçin pişirilmesini şart koydu. Ve de, o yerde buğday için kullanılan kileyle hergün akşam çorbası için temizlenmiş dört kile buğday pişirilecek.

- Cuma gecelerinde ve Ramazan gecelerinde her gece temizlenmiş bir mud pirinçten dâne ve zerde demekle ünlü iki asil yemek pişirilecek.

- Aşurâda (Muharrem ayında ki hicri tarihin ilk ayıdır.) ve veladet kandilinde (Hazreti Muhammed'in doğum günü kandili.) ve berat gecesinde (kandilinde) her yılda temizlenmiş pirinçten bir mud pirinç pişirilecek.

Konukların ziyafeti için her yıl 18 mud antılmış pirinç pişirilmesi şart koydu.

- İki bayramın her birinde safi antılmış pirinçten 1 mud pişirilecek.

- Belli gün ve gecelerde yağla pişen pirinç yemekleri için yılda 36 kantar ve 16 vakiye sade yağ harcanmasını şart koydu.

Şunun üzerine ki, denilen yağ mütevellî ve şeyh tarafından yemek üzerine adilane ölçü ile taksim edilecek.

- Bir yılda pişen zerde için 74 kantar ve 24 Vakiye saf bal kullanılmasını şart koydu.

- Her gün taze semiz koyun etinden 150 Vakiye et pişirilmesini şart koydu.

- Misafirler için hergün 10 vakiye taze semiz koyun eti pişirilecek.

- Hergün buğday unundan 1 mud ekmek pişirilmesini şart koydu.

- Yılda 25 mud tuz sarfolunacak.

- İki kutsal bayramlarda ve kutsal mevlit, aşure ve beratda küçük harcamalar için her yıl bin akçe ayrılmıştır.

- Baklava adıyla tanınan yemek ve bazı yemeklere konan zağfran ve diğer ihtiyaçlar için yılda 3000 akçe ayrılmıştır.

- Paça yemeğine ve mevsiminde bulunan yemeklere, misafirler ziyafeti için rütbe ve derecelerine göre her yıl 5000 akçe harcanacaktır.

- Reçeller, ekşiler ve turşular yapılması için yılda 5000 akçe ayrılmaktadır.

- Misafirlerin küçük baş hayvanları ve merkezleri için her yıl 100 mud arpa alınacaktır.

- Hafızlara ve kurra ya verilecek ziyafet için her ay başında ve her yılda 2400 akça ayrılmaktadır.

- Bakır kapları kalaylatmak için yılda 2000 akçe ayrılmaktadır.

Bu iş savsanmayacaktır.

- Kandil چراغ ve yağları için yılda 2000 akçe harcanacaktır.

- Mutfakda, fırında ve konuk evlerinde gerektiğinde yanacak odun için hergün 50 akçe harcanacak.

- Soğan ve diğer sebzeler için günde 10 akçe harcanacak.

- İmaret kapları (Mutfak kapları) süpürge ve hasırların satın alınması için günde 8 akçe harcanacaktır.

- Yemek pişirilirken ve kab kakac yıkarırken gerekecek futa (önlük) ve bez satın alınması için her gün 2 akçe harcanacaktır.

Bu bölüm de böylece son buluyor.

Vakfiye, vâkıfın, bu vakıfnameyi düzenledikten sonra vezir-i azam Halil paşa oğlu İbrahim paşaya teslim ettiğinin, evkâfın mütevelliliğini ve vakfın yönetimini ona verdiğinin, gerekli önlem olarak vakıfda meydana gelecek değişiklikler halinde imam-ı azam ebu Hanife mezhebi uyanınca hareket edilmesi için büyük emir ve vezir Ali paşa oğlu Abdülhay hazretlerini vekil ettiğini ve buraya alınması gerekemeyen diğer bazı hususların yazılması son buluyor.

Düzenleme tarihi olarak da 14.VI. II.1493 yılı gösteriliyor.

İmaret mutfaklarında pişirilen yemeklerin çeşidi ve miktarları ve imareten yemek yiyenler:

Şimdi mutfak giderlerinden, döneminin yenilen yemekleri, sosyal ve ekonomik durumu ve hatta gıda maddelerinin fiyatı üzerinde topluca bilgi sunma amacıyla bir özet çıkaracağız.

Vakfiyeden, önce şunu öğreniyoruz:

1 - İmaret mutfağında senenin her günü kazan kaynamaktadır. Bu suretle sosyal yardım birimi kesintisiz bir işleme halinde dir.

2 - Senenin normal günlerinde verilen yemeklere ek olarak kandil, aşure günleri, cum'a akşamları ve Ramazan ve bayram günleri et, pilav zerde ve zırcat tatlıları verilmektedir. Hatta, reçeller, turşular yapılmakta, şerbetler hazırlanmakta, baklava, paça gibi değişik yemekler yapılmaktadır.

3 - Misafirlerle, Türk geleneklerine uygun olarak özel yemekler pişirilmekte, hat-ta, hayvanlarına verilecek arpa, yulaf v.s. için yıllık ödenek ayrılmış bunların hak geçirilmeden dağıtılması istenmektedir.

4 - Hastaların mutfakı ayrıdır. Onlara doktorların tavsiye ve tedavilerine göre yemek pişirilmektedir. Günümüzde hâlen her hastahane de uygulanmak istenip de gereğince yapılamayan diyet sistemi o dönemde biliniyor ve uygulanıyor.

5 - Mutfak giderleri, bakır kapların kaynatılmasından, aşçı ve yamaların kullanıldıkları futa ve buluşuk bezine kadar düşünülmüş ve gerekli ödenek konmuştur.

S. II. B. İmaretin ağının mumhane ve fodihaanesi

6 – Gıda maddelerinin en iyisinin alınması ve aynı yerden alış veriş etme yerine nerede iyisi bulunuyorsa oradan alınması şart koşulmuştur. En ucuz veren yerden değil.

7 – İmaret mutfağından yalnız imarette çalışanlar, misafirler ve hastalar değil o yörenin yoksulları da hiçbir ayırım ve şart aranmadan faydalanmaktadırlar. Ayrıca vâkıfın tesbit ettiği kimselere de özel olarak ekmek veya yemek verilir. Pişirilen yemekler ve çıkarılan ekmekler için yıllık olarak kulanılan pirinç, et, un, baharat, şeker, yağ v.s. gibi ana gıda maddelerinin miktarı da mutfakdan faydalananların bir hayli kalabalık olduğunu göstermektedir.

İkinci olarak:

Gıda maddelerinin birim fiyatları da incelenirse döneminin para değeri günümüzle kıyaslanabilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi S. II. B. imareti Edirne'de kurulan son imarettir. Bundan dolayı da adı "yeni imaret" olarak söylenmiş. Daha önceki 8 imareti de düşünecek olursak, onların da yapıldıkları sosyal yardımlarla Edirne'nin bu yönden pek ileri gitmiş bir olduğunu söyleyebiliriz.

162) Anadolunun bazı yörelerinde şişmanlama karşılığı olarak tavlanma sözü kullanılır ki bu, zayıflığın zıddıdır. Tava gelmiş toprak sözünden de toprağın tohum yetiştirilerek güçlü duruma geldiği anlaşılar. R.K.

En azından, öğrenci, hoca, misafir, hasta, güçsüz, imarette görevli ve genellikle ekonomik düzeyi düşük olan vatandaş sınıfının geçim sıkıntılarının büyük bir bölümünün imaretlerce sağlanmakta olduğunu görürüz.

Bu da döneminin refah düzeyinin, sosyal yardım anlayışını, örgüt kurma ve işletme gücünü, hizmet anlayışını ve daha bir çok yönlerini yansıtır ki günümüzde kıyaslama bakımından pek önemli müsbet bir dokümantasyon teşkil eder.

SULTAN II. BEYAZİT İMARETİ TABHÂNESİ

Tabhâne, bir birleşik isim olup tâb ve hâne sözcüklerinden oluşmuştur.

Tab: Hararet, güç ve kuvvet karşılığında kullanılır.

Hâne ise: Ev, yer ve mekân anlamına gelir.

Tabhâne de: Güç, kuvvet bulma evi demek olur ki bu tip hizmet veren birimleri Tavhâne de denmektedir. (162)

TABHÂNELERİN KURULUŞ AMAÇLARI

Eskiden, özellikle büyük iller arasındaki menzil yolları ve dinlenme yerleri, günlük yürüme gücü üzerinden alınacak mesafe esasına göre hesaplanmıştır.

S. II. B. İmaretin Aşevi giriş kapısı

İmaret Mutfakı fenerli kubbeler

Halkın çoğu İstanbul'dan Edirne'ye 6 veya 7 günde (geceler hariç) yürüyerek gelirmiş. Oldukça yorgun olan bu yolcular tabhânelerde üç gün yer içer ve dinlenirler (TAB'U tüvanlarını kazanırlar) ve sonra yollarına devam ederler, şehirde çalışacaklarsa iş aramaya çıkarılmış.

Tabhâneler, aynı zamanda hastahanelerden taburcu edilenlerin nekahat dönemlerini geçirdikleri yerlerdir.

Bir bakıma, günümüzdeki rehabilitasyon ünitelerinin yaptığı hizmete benzer görev yaparlardı demektir.

Keza dışardan gelen resmi davetli ve görevliler de buralarda misafir edilip aşevin-den de yiyeceklermiş, yani bir tür resmi devlet misafirhanesi olarak da kullanılmışlar.

Bunları vakfiyede belirtilen hizmet ve hizmetlilerden öğreniyoruz.

S. II. B. İmaret
aşevlerinde kulla-
nılan bir kısım mut-
fak eşyası (Edirne
müzesinden)

S. II. B. Camii'ni sağ
ve sol beden duvar-
ları ile minareler
arasında bulunan
tabhane binaların-
dan solda olanı.

EDİRNE SULTAN II. BAYEZİT KÜLLİYESİ TABHANE BİNALARI

"Tabhane binası" değilse "binalar" dedi-
şimizin nedeni, bu ünitelerin cami'in sağ ve
soluna bitişik iki bölümden oluşmuş bulun-
masıdır.

Her iki bölüm de birbirinin aynı olup ge-
rek yapı, gerekse verdikleri hizmet baki-
mından aralarında bir fark yoktur. Her iki
bölüm de dokuz kubbenin örtüğü, köşelere
yerleşmiş dört oda ile yanlarındaki ikişer

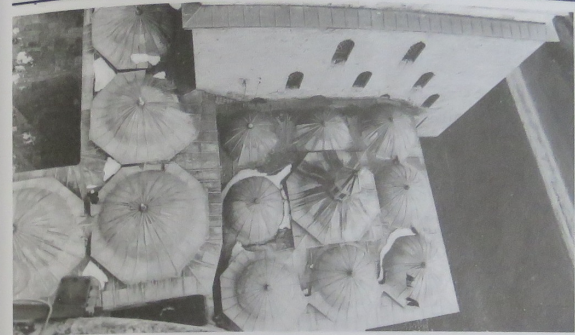
ayvan ve bir orta boşluktan meydana gel-
miştir. Boşluğu örten kubbe fenerlidir.

Kubbelerden 4 ü odaları, ikisi ayvanları,
3 ü de orta boşluk ile bu boşluğun uzantısı
olan geçit koridorunu örter.

Tabhanelere, biri cami'in son cemat yeri-
ne ikincisi de dış bahçeye açılan ikişer kapı-
dan girilir.

Bahçeye açılan kapılar, gerektiğinde ca-
mi avlusuna girilmeden tabhanelere giriş
ve çıkışı sağlarlar.

Sağdaki blokun sol, soldaki blokun da
sağ odalarından cami içine açılmış üçer pen-

S. II. B. İmaret'i
Tabhanesi'nin
kubbe örtüsü

cereleri vardır ki, cemaatin fazla olması ha-
linde buralardan tabhâne bölümüne geçilip
orada da namaz kılınmıştır.

Keza, sair zamanlarda da, tabhane-
de kalanlar bu pencerelerden kolayca maie ge-
çip ibadetlerini yaparlarmış.

Şimdi bu pencerelerin tabhaneler tarafı
örtülüş olup cami içine bakan tarafları dol-
ap olarak kullanılmaktadır.

Tabhanelerin dış köşelerine de, daha önce
belirtildiği gibi minareler inşa edilmiş-
tir.

TABHÂNE HİZMETLERİ

Vakfiyede tabhâne hizmetleri imaret bölü-
mü içinde "İmaret-i Âmire" başlığı altında
kaydedilmiştir ki bu birimlerin görev ve gö-
revlileri hakkında vakfiye bölümünde ge-
rekli açıklamalar yapılmıştı.

Zâten her iki birim (Aşevi ve Tabhane),
hizmet olarak birbirlerini tamamlayıcı du-
rumdadırlar.

Tabhâne-ye yatıp kalkanlar imaret mut-
fağından yiyecek içiyorlar, yalnız, mîafirler
için pişirilen yemekler, günlük yemekler-
den biraz daha farklıdır ki bunun için de
vakfiyede özel ödenek ayrılması şart koşul-
muştur.

Hastahane bölümünün yemekleri ise ayrı
mutfak ve ayrıca aşçılar tarafından pişir-
ilmektedir.

DEĞİRMEN VE SU DOLAPLARI

Bunlar, külliye ünitelerinden olmakla
beraber vakfiye, hamamda olduğu gibi,
bunları da gelir kaynağı olarak kaydetmek-
tedir. Şöyle ki:

"Yeni imaret yakınında adı geçen nehir
(Tunca) üzerinde vakıf sahibi sultanın inşa
ettirdiği yeni köprü altında iki değirmen ve
bir kendi döner dolap....." (163)

"Kendi döner" sözünden, değirmeni dön-
düren dolabın, nehrin akıntı gücü ile döndü-
ğünü anlıyoruz. Bunu kaydetmenin nedeni
de, Külliye'nin gider bütçesinde, atla çevril-
mek suretiyle nehrinden diğer ihtiyaçlar için
su çeken başka dolapların da bulunduğunu
ve bu iş için kullanılan atlara ve dolapların
tamirine ödenek konacağını görmüş olma-
mızdır. Abdurrahman Hibri nehirlerden su
çeken bu dolaplar hakkında şu genel bilgiyi
vermektedir:

"Edirne'nin tüm bağçeleri bu üç nehrin"
kıyılarındadır ki hepsi dörtüyle elli adet bağ-
çe olmak üzere bağçevanlar kethudası defte-
rinde yazılıdır. Bu sular o bağçelerin etra-
fında olan yüksek ağaçlar sayesinde güzel
akarak. Amma, bağçeler bunlardan bir içim

S. II. B. Camii',
Tabhanesi
ve Dârüşşifası

su almayıp ancak kendi dolaplarının göz yaşlarıyla geçirirler." (164)

Bundan da, hem külliye'nin, hem de bahçelerin su ihtiyaçlarının dolaplarla sağlandığını bir kere daha öğrenmiş oluyoruz. Değirmen ve dolaplar halen yıkılmıştır. Ancak, elimizde her ikisine ait birkaç fotoğraf bulunmaktadır ki bununla da kendimizi mutlu sayıyor ve onları fotoğraflarla tesbit etmiş olan Dr. Rifat Osman beye şükran borçlarımızı bir kere daha ifade ediyoruz.

Hicri 1309 (Miladi: 1894) tarihli Edirne yılığında, hamam, değirmen ve dolapdan söz edilmekte ve sonunda:

"İmaretin müstemilatı ile hamam harab olmuş ve dârüşşifa ve saire mevcut bulunmamaktadır." denilmektedir. (165) Burada, tarih nosyonu olmayan ve tarihi değerlere önem vermeyen kimselerin yazdıklarının da "İmaret müstemilatı", "dârüşşifa ve saire" gibi yuvarak sözlerle geçirdikleri konuların zaman içinde ne kadar önem taşıyacaklarını bilmeden hareket ettiklerine de işaret etmek gerekir sanırım. Dârüşşifanın yok olduğunu yazmak ise üstüne ekilen tuz ve biber.

164) Abdurrahman Hibri: AE. Fasıl 7. S: 26/2

165) Salname-i vilâyet-i Edirne. 1309 (M: 1893/1894) Sayfa: 42

166) Tayyip GÖKBİLGİN: AE. Vakfiyeler bölümü. S: 172

EDİRNE, SULTAN II. BAYEZİD KÜLLİYESİ HAMAMI:

İmaret birimleri arasında bir de hamam bulunduğu daha önce belirtilmişti. Bu hamam hâlen yıkılmış olup temelleri bile belirsiz hale gelmiştir. Ancak, arkeolojik kazı yapılsa belki temel izlerine rastlanabilir.

Hamamın harap durumunu gösteren bir fotoğrafın elimizde bulunuşundan mutluluk duyuyoruz. Fotoğraflar bölümünde görüleceği gibi, hamam, dârüşşifa ve medrese-nin güney yönünde, köprünün külliye alanı tarafındaki ayağı yakınındadır. Mimari olarak da çifte hamam tipindedir. (166)

VAKFİYEYE GÖRE HAMAM

Vakfiyede hamam imaret hudutları içinde gösterilmektedir. İmarette gelir sağlayan kaynaklar sayılırken hamamdan bahsedilmekte:

"Ve dahi zikrolunan Edirne'de, Tunca üzerine yapılmış yeni köprü yanında birbirine muttasıl iki hamamın cemisi ol evkaf-dandır. Birisi erlere mahsudur ve birisi avretlere mahsudur. Ol iki hamamı sultan-ı vâkıf hazreti yaptı. Ve ol iki hamamın her yılda hasılı onbin akçedir" denmektedir. Bundan da, hamamın, padişah tarafından belirtilen yerde biri kadınlara ve öbürü

de erkekler mahsus ve birbirine bitişik olarak külliye gelir sağlamak üzere yapılmış olduğunu öğreniyoruz. Abdurrahman Hibri, hamamlar hakkında şu bilgiyi veriyor:

"Biri dahi, merhum Sultan Bayezid han-ı veli hamamıdır ki görülmemiş ferah çifte hamamdır. Suyu bir dolab-ı azimle nehri Tuncadan verilir. Câmekânı kubbelidir." (167)

Bundan da, hamam suyunun Tunca nehrinden büyük bir su dolabı ile çekilmekte olduğunu öğreniyoruz. Fotoğrafta da büyük su dolabı görülebilmekte olup vakfin gider bütçesine de dolap beygiri için ödenek kormuştur.

EVLIYA ÇELEBİ VE HAMAM

Evliya Çelebi bu hamamı gezmiş, fakat, çok kısa bilgi vermiştir. Şöyle ki:

"Bayezid han hamamı:

Camie yakın, Tunca nehri kenarında, fakat biraz soğukçadır ve temizdir." diyor.

Hamam hakkında bulabileceğimiz bilgiler bundan ibaret olup yıkılıp yok olmadan önce onu fotoğrafla tesbit edip görüntüsünü bizlere ulaştıran rahmetli Dr. Rifat Osman beye olan şükran borcumuzu tekrarlıyoruz.

SİYAN MEKTEBİ "İLKOKUL"

S. II. B. külliyesinde medrese ile beraber bir de ilkokul bulunduğu bilinmektedir.

Ancak bu husus vakfiyede ayrı bir bölüm halinde belirtilmemiştir.

Tahmin olunur ki giderleri medrese giderlerinden sağlanmaktadır. Yalnız, Evliya Çelebi Edirne'yi ziyaret anılarını anlatırken şöyle bir başlık koymuştur.

"Ebcet okuyan çocuk mektepleri".

"Evvela on dört adet selâtin câmilerinin her birinde birer çocuk mektebi vardır.

Her sene mübarek bayramda bu mek-

teplerde okuyan milletin cigerküşelerine birer kat elbise ve para, vakıfından tasdik olunarak o yeni yetişen talebelerin şevklerinin artmasına gayret ederler. Ama, Murat Han Mektebi, Çelebi Mehmet Han Mektebi, Selim Han Mektebi hepsinden mâmurdur." (168)

II. Bayezit Camii de selatin camii olduğu için onun da bir ilkokulu bulunduğunu kabul ediyoruz.

MEHTERHANE

İmaret birimleri arasında ve imaret blokları yakınında bir de "Mehterhane" ve "Sibyan Mektebi"nin bulunduğu bazı kaynaklarca kaydedilmektedir. Gerek teklik ettiğimiz vakfiyenin hizmetler ve ödenekler bölümünde, gerekse harcama defterlerinde Mehterhaneye ait bir işaret bulunmadık. Bundan dolayı da mehterhaneyi İmaret birimleri arasında yazmadık. Ancak vakfiyede, külliye vakfedilen taşınmaz malların hudutlarının belirttiği bölümde gördüğümüz şu ifade, külliye birimleri arasında bir de mehterhanenin bulunduğu kesinlikle kanıtıyor. İfadeyi aynen naklediyoruz:

— "Ve dahi Edirne şehrinde yeni mahallede imaret-i âmiri önünde ağaçdan yapılmış birbirine ulaşır on dükkânın cemisi ol evkafıdır. Onların hadd-i şarkisi ve hadd-i kiblişi ve hadd-i garbisi turuk-ı âmmeye yetişir ve hadd-i şimalisi Mehterhane dimekle meştehir ulviyye ve sufiyye büyüt-ü müstemil dârın haddine yetişir...." (169)

Bu ifadeden şu sonucu çıkartıyoruz:

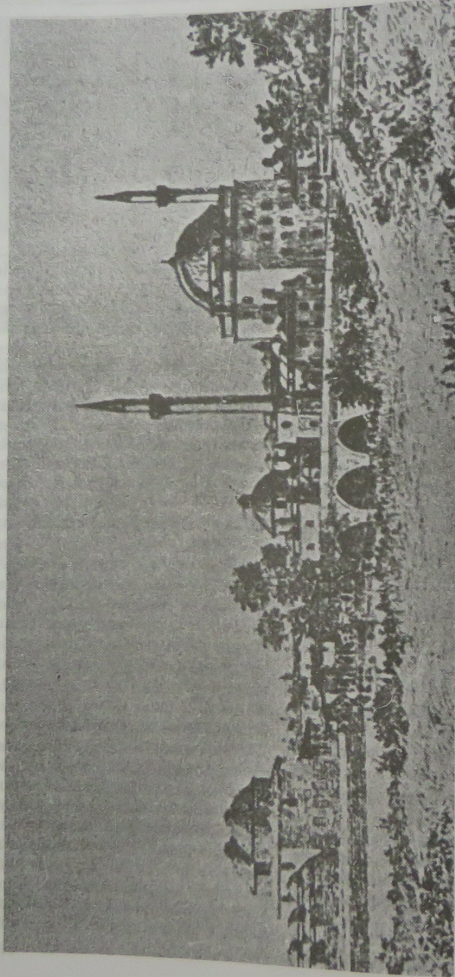
"Yeni imaret mahallesinde yapılmış birbirine bitişik on aşpaş dükkânın (ki bunlar da imaret vakıflarıdır) doğu, kible ve batı yönü umümi olup kuzey yönü mehterhane denmekle tanınan ve altı üstü odalardan oluşan binanın hududuna bitişir" denmektedir ki burada kasap dükkânlarının hududu tarif edilirken mehterhane hakkında hiç yoka göre oldukça açık bilgi verilmekte ve binanın yeri de işaret edilmektedir.

167) Abdurrahman Hibri: AE. Fasıl - 6 Sayfa: 24-25

168) Evliya Çelebi: AE. C: 5 S: 327

169) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. Vakfiyeler bölümü: S: 170

S. II. Bayezid İmaratına ait eski bir fotoğraf.

Sağ geri planda: Cami, tabhane, dâruşşifâ
Sağ ön planda köprü ve bilminde bugün mevcut olmayan değirmen ve su dolapları.
Sol arka planda yine bugün mevcut olmayan çifte hamam.

Bu mehterhane, H. 1244/M. 1828 yılında Edirne Yöresi Halkından kurulan (asâkir-i mansûre-i Muhammediye) alaylarının iskânında da kullanılmıştır. Demekki, yıkılışı 1828 den daha sonraya rastlar.

Mehterhane üzerinde biraz fazla duruşumuzun bir nedeni de dâruşşifâda icra edilen müzikî fasillarıdır. İlgili bölümünde açıklamaya çalıştığımız gibi vakfiyede ve masraf defterlerinde Evliya Çelebinin sözü konusunu ettiği hanende ve sazadelere ait bir kayıt yoktur. Kuvvetle tahmin edilir ki musiki fasılları mehterhane san'atkarlarının icra ediliyor olsun. Zira aynı site içinde ve saraya bağlı olarak çalışan mehterhanenin o görevi de yapması pek doğaldır. Mehterhanelerin ödenekleri ayrı kaynaklardan sağlandığından dâruşşifâdaki hizmetleri için vakfiyeye ayrıca ödenek konmamış olabilir.

SULTAN II. BAYEZİD KÖPRÜSÜ (HİCRİ 893, MİLADİ 1488) VE YALNIZGÖZ KÖPRÜSÜ (HİCRİ 975, MİLADİ 1567)

Bu köprüler birbirlerinin devamı ve tamamlayıcısı olduğundan birini yazabilmek için öbüründen de bahsetme zorunluluğu doğmaktadır. Aslında ele almak istediğimiz, külliye birimleri arasında inşa edilmiş olan S. II. B. köprüsüdür.

VAKFİYEYE GÖRE KÖPRÜ:

Külliye'nin Arapça vakfiyesinde: Padişahın Tunca nehri üzerinde bir köprü inşa ettirdiği kaydedilmektedir. (171) Ayrıca, külliye'nin inşası sırasında mütevellî ile saray arasında geçen bir yazışmada köprü ayaklarının atılacağı nehir yatağındaki suların çekilmiş olduğu da bildirilmektedir ki bu yazışma daha önce kaydedilmiş olduğundan buraya alınmadı.

170) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. S. 412-413

171) Tayyip GÖKBİLGİN: A. E. Vakfiyeler bölümü. S: 18

172) Evliya Çelebi: A. E. Cilt. 6 S: 17

173) Abdurrahman Hibri: A. E. Fasil 7. S: 27

174) Dr. Rifat Osman: Milli Mecmua Sayı: 102. S: 1648

175) Cevdet Çulpan: Türk taş köprüleri: S: 115-116

EVLİYA ÇELEBİ VE KÖPRÜ

Evliya Çelebi, köprü için:

"Cami'in mihrabı önündeki irem bağı köşesinde yalnızgöz diye adlandırılan bir köprü olup Tunca suyu üzerindedir." (172) diyor ki, Çelebi burada Bayezid köprüsü ile yalnızgöz köprüsünü birbirine karıştırmış oluyor.

Abdurrahman Hibri'nin her iki köprü için verdiği bilgi de şöyle:

– "Biri dahi Sultan Bayezid cami'i şerifi yakınında bina ettiği köprüdür ki altı kemerdur"

– "Adı geçen Sultan Bayezid han köprüsü yakınında bir kemer dahi vardır ki, yalnız kemer derler. II. Selim asrında bina olmuştur." (173)

Dr. Rifat Osman bey de bu iki köprü hakkında şunları yazıyor:

"Tunca, şihabeddin paşa köprüsünden sonra iki kola ayrılmakta ve bunlar arasında bir adacık meydana gelmiş bulunmaktadır.

Sultan Bayezid köprüsü, yakın semtler halkının camiye gelmesini kolaylaştırmak ve suretle cemaat sayısını arttırmak amacıyla inşa edilmiştir.

Ortada bir büyük, iki yanda da dört küçük kemer vardır. Daha sonra Tunca'nın diğer kolu üzerinde de bir köprü kurulması ihtiyacı belirmiş ve II. Selim zamanında yalnızgöz köprüsü yapılmıştır.

Her iki köprü arasında kalan arazi, su taşkınları sırasında geçilmez hale geldiğinden Hicri 1020 (Miladi 1611) de buradaki zemin yükseltilmiş ve suların akışını sağlamak için çok kemerli üçüncü bir geçit eklenmiştir. Bayezit köprüsünün kitabesi yoktur" (174)

Cevdet Çulpan:
"Köprü'nün boyu 78, eni 6 metredir. 5 sivri kemeri vardır. Kemer açıklıkları ortalaması 3, orta ayakları ise 7 metre kadardır.

Tekgöz köprüsünün kemer açıklığı, 6,60 metredir." (175) diyor.

Köprü'nün günümüzdeki durumu fotoğraflar bölümünde gösterilmiştir.

CANLI KAYNAKLAR

CANLI KAYNAKLAR

I. CANLI KAYNAK

Yeni İmareti çalışır durumda gören son görgü şahitlerinden Sayın Şerafettin ÖNDER ile İl Kadastro ve Tapulama müdürü aziz dostum Rasim Mıhlayanlar aracılığıyla ilişki kurdum. Bu konudaki bilgilerini yazıp verme lutfunda bulundular. Aynen naklediyorum.

Anlatan: Şerafettin ÖNDER. Raif oğlu 1329 doğumlu.

"Aslen Yeni İmaretliyim. İmaretler hakkındaki bilgim Müezzın Mehmet Efendiden dinlediklerinden ibarettir. Rahmetli Mehmet Efendi İmaretler hakkında şunları anlatırdı:

Yeni İmaret camii'nde, sabahları çorba kaynatılırdı. Bu çorba bütün imaret halkına yetecek kadar çoktu. İsteyen çorbasını İmaret'in bulunduğu yerde içen, isteyen de bakır kaplarla eve götürüp evinde çoluk çocuğuyla içermiş. Çorbaları dağıtan aşçı gelen şahıslara kaç nüfusluk istiyorsun diye sorar o şahsın söylediği nüfus sayısına göre kepçe veya ölçekle getirmiş olduğu kaba doldurmuş. Öğlen ve akşam iki çeşit yemek verilirmiş. Perşembe günleri etli pilav ve hoşaf dağıtılırmış. Ayrıca imaret ekmegi fodla dağıtılırmış. Bu foddalar tanınmış olan şahıslara verilirmiş. Mehmet Efendinin anlattığına göre, Yeni İmarette çıkan foddaların ağırlığı 2

kilogram kadar varmış. 3 nüfuslu Mehmet Efendi evinde günde bir fodla ile yetinirmiş. Fodla fırınları ve aşevinde çalışanların sayısı 276 kişiymiş. Foddaları ve yemekleri halk fodla fırınları ve aşevlerinden gidip bizzat alırlarmış.

Bugün yeni imaret camiinin doğu kısmında bir kabir vardır. Bu kabri bizzat ben tamir ettim. Bu kabir imarette çalışan aşçı Yahya Efendinin kabridir. Aşçı Yahya Efendi, genç yaşta vefat etmiş, kendisi hakkında şöyle bir efsane anlatılır.

"Yeni imaret yapılırken orada çalışan üç bin ustaya Yahya Efendi yemek pişirirmiş. Her yemekte pilav yapılmış. Bu pilavdan hergün bir karavana, camiin yanından geçen Tunca nehrindeki balıklara Yahya Efendi tarafından yem olarak atılırmış. Ustalar bu durumu görüp padişaha duyurmuşlar, zamanın padişahı da pilav artırmayacak şekilde hergün birinci kısıtlayın demiş. Hergün piring kısıtlandığı halde hep bir karavana pilav artıyormuş. Durumu padişaha bildirmişler. Padişah merak etmiş bu kadar az piringten yapılan pilav hem üçbin işçiye yetiyor, hem de balıklara atılmak için bir karavana artıyormuş. Padişah durumu yerinde bizzat tetkik etmiş. Yine aşçı Yahya Efendi, işçileri doyurduktan sonra bir tarafı yanmış uzun bir odunla karavanayı almış.

(Bu yanan oduna halk dilinde isî denir.) İsi ile birlikte Tunca boyuna gidip, balıklara karavanayı dökerken Padişah Hazretleri:

Ne yapıyorsun Yahya Efendi? Bu pilavları nehire dökeceğin, insan midesine gitmesi için işçilere versen ya dediğinde, Tunca'daki balıklar karaya çıkmışlar ve dile gelerek padişahım, bu pilavdan biz balıklara birer piring tanesi düşmektedir, bunu bize çok mu görüyorsun? dediklerinde, Yahya Efendi elinde ki yanan odunu nehrin kenarına sapsamış ve kendisi de ruhunu teslim etmiş. O anda padişah Yahya Efendinin bir ermiş olduğunu anlayarak çok üzülmüş, Yahya Efendinin sapladığı o yanan odun yermiş."

Bu meşe ağacı 60 sene öncesine kadar yarısı yanık yarısı yeşil olarak Tunca kenarında dikildiği yerde bulunuyordu.

Bu ağacı ben de gördüm.

İmaret cami'inin yanında bu günkü Üniversite düzeyinde eğitim yapan Darüşşifa adıyla tanınan bir yer vardır. Burada benim yetiştiğim zamanlarda bile akıl hastaları tedavi edilir. Akıl hastalarının bir kısmı musiki ile tedavi edilir, bir kısmı da sopa ile ıslah edilmiş. Akıl hastalarıyla ilgili Bican Efendinin anlattığı bir hikâyeyi nakledeyim.

"Yeni İmaret cami'inin müezzini ikindi ezanını okumak için minareye çıkmış. O anda nasılsa delilerden birisi de minareye çıkmış ezanı okuyacak müezzini tuttuğu gibi minareden aşağı sarılmış.

Müezzin: Aman kardeşim ezanı okumaya müsaade et, sonra ne yaparsan yap demiş. Deli, müezzine ezanı okumayı müsaade etmiş. Müezzin efendi de ezan yerine makamı ile "Ey Bayezid Veli, yanıma çıktı bir deli, atacak beni aşağıya yetiş Bican Efendi" sözlerini okumaya başlamış.

Bican Efendi o imarhanenin akıl hastalarına bakar. Akıl hastaları Bican Efendiden Allah'tan korkar gibi korkarlarmış.

Bican Efendi bu sözleri duyup minarenin altına gelmiş. Deliye minareyi kesiyorum, çabuk aşağıya in demiş. Deli de minare

kesilecek diye hemen aşağıya inmiş. Müezzin bu şekilde kurtulmuş."

50 sene önce Darüşşifaya bir İngiliz PRöföförü geldi. Kendisi çok güzel Türkçe biliyordu. Bu profesörle bizzat Yeni İmaret camisinde görüştüm. Bu darüşşifada tahsilini tamamlamış. On yıl burada kalmış. Geldiği zaman okuduğu darüşşifanın harap durumunu görünce göz yaşlarını tutamadı, bu durumu Ankara'ya nakledeceğini söyledi. Böyle büyük tarihi bir eser bakımsız bırakılmayacak diye yakındı. Sonra da bu yerler iyi bir tamirat gördüler. Halk arasında bu İngiliz Profesörün girişimi ile bütün bunların yapıldığı söyleniyordu. Fakat aslı bilinmiyordu."

II. CANLI KAYNAK

Sabri GÜRER. Edirne H. 1324/M. 1908 doğumlu.

Muradiye Cami'i külliyesi olarak yapılmış olan Tekke ve imareti (Aşevi), cami'in hemen yanında ve saraylıken bakan kısımda geniş bir alanda kurulmuştur.

Sema ayinleri, sema öğrenme yerleri, mevlevî şeyhi odası, misafirhanesi, soyunma, giyinme odaları ve arka pâlânda da imareti bulunmakta idi.

Aşevinde: Kiler, mutfak ve ocakları (fodla) Ekmek fırını, hamur tutma kısımları ve malzeme koyma yerleri mevcut idi.

Bu kısma imaret (Aşevi) denirdi.

İmaretten, tekke binasının gölgesinin düştüğü yerler başta olmak üzere, cami imamının tespit ettiği fakirler ile hafızlar, hocalar, bevvaplar, kayyumlar, medrese öğrencileri faydalanırlardı.

Bu tarihte muhtarlık teşkilatı yoktu. Bu yetki ve selâhiyet imamlara ait idi.

İmaretlerin masrafları hazine-i hassadan temin edilirdi. Hazine-i hassa köyleri, Padişahın yardımı ile o köye camî ve cami'in imam evi ve okulu yapılmırdı. Bu köyler ekinlerinin hemen yarısını Padişahın emri-ne ayrınlardı. İmaret yardımları da (gelirleri de) bu şekilde elde edilirdi.

Kış yemekleri: Çorbalar, fasulye, nohut, mercimek, bulgur pilavı, gibi bakliyatıtan, Yaz yemekleri de her çeşit sebzelerden ve çorbalardan ibaretti. Cuma günleri piring plâvı, zerde ve hoşaf lar verilir.

Ekmek oklat, adına (fodla) denilen (250 gr.) çeyrek okka olan kepekli ekmek verildi. (O tarihte tartı okka idi sonraları kilo oldu.) Aşevinin ekmeklik unu yeni imarete Tunca nehri köprüsünün alt başındaki iki taş su değirmeninden temin edilirdi. Bu değirmen vakaf idi. Hem yeni imarete ve hem de Muradiye İmaretine bu değirmen hizmet yapırdı.

Aşevinden yemek alacakların bir listesi imarette bulunurdu. Herkes kaplarını bir gün evvelinden, ertesi gün kaç kaç yemek verileceğini bilir o kadar kapla gelirler. Sıralanırlar, sırası gelen aşını alıp Tekke için duadan bulunurdu. Bunların çoğu kalpazan işsizler olup (ekmek elden, su gölden) sözüne uyun bir nevi miskinlerdi.

Fodlalar, mahallede (erkek Hediye) adıyla anılan bir kadın tarafından ev ev gezerek dağıtıldı.

1939 yılında Trakya Genel Müfettişi General Kâzım Dirik, Edirne valisi Salim ÖZDEMİR zamanında, bakımsızlıktan Harbeye dönen Muradiye tekkesi ve müstematları yıkılmıştır.

III. CANLI KAYNAK

Nevzat HAKER

Edirneli 1902 Kızık meydanı mahallesi, Arnavut bayırı N: 10'da doğmuş ve halen orada oturuyorum.

Çapa Kız Öğretmen Okulu 1921 mezunuyum.

1923 Ekiminden 1941 ocağına kadar 17 sene Edirne'de Öğretmen olarak hizmet ettim. Bunun 3 senesi Muradiye Cami'i Mevlevihanesinde geçti. 1928 Harf İnkılabında da hanım ve çocuklara burada ders verdim. Önce iki Öğretmen idik. Birisi ben, biri de İhsan Bey idi. Sonra ben yalnız çalıştım.

MEVLEVİHANE

Camie sirtımız dönersek mevlevihane sağ yan bahçede idi. Mevlevihanede, kapı-

sından girince küçük bir sofa ve buna dik açılan ocaklı bir oda ve buna bitişik büyük bir oda vardı ki bunu dersane yaptık. Sofadan ayrı bir kapı ile semahaneye girilirdi.

SEMAHANE

Bu, büyük bir salondur. Orta yeri beyzî şekilde, alçak ahşap parmaklıklarla çevrili dönme yeri vardı. Tabanı ahşap, duvarları bej ve kahverengi karışımı yağlı boya idi. Salonun bir köşesinde kadınlara mahsus kafesli bir bölme vardı. Semahanenin dışarıya açılan pencereleri de vardı.

Salonun üst kısmında merdivenle çıkan ahşap bir balkon vardı. Orada müzik icra edilirdi.

SEMA

Çocukluk döneminde semahaneye gittiğimi hatırlıyorum. Orada tannureli iki kızın döndüklerini hatırlıyorum.

Mutfak hakkında birşey hatırlamıyorum.

Son mevlevî şeyhi Selahattin Efendi bazan ziyarete gelir görüşürdü.

SULTAN II. BAYEZİD İMARETİNİN TRAKYA ÜNİVERSİTESİNE DEVRİ

Günümüzde adı edilen imaret yapılarının cami dışında kalan birimleri Vakıflar Genel Müdürlüğüne 14.9.1984 tarihli ve örneği çıkartılmış olan protokol ile Trakya Üniversitesi'ne devredilmiş olup restorasyonu tamamlandıktan sonra uygun görülecek eğitim ve öğretim birimleri olarak açılacak, bu yolla da, kuruluş amacına uygun yeni bir camilik kazanacaktır.

Külliye'nin, Üniversite bünyesine alınması ve restorasyon işlerinin bir an önce tamamlanması için Rektör Prof. Dr. Ahmet KARADENİZ olağanüstü bir gaba göstermiş ve göstermiş sürdürmektedir de. Bu hizmet her yönü ile övgüye değer.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün bu tahsis konusunda gösterdiği anlayış övmek de bir değerlilik olur.

Bu yeni tahsis işini gösteren belgeler fotokopilerini ekliyoruz. İncelenir devir şekli hakkında aydınlatıcı bilgiler görülür.

**SULTAN II. BAYEZİT KÜLLİYESİ'NİN
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
DEVİRİNİ GÖSTEREN BELGE**

**T. C.
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
EDİRNE
VAKIFLAR BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ**

Sayı : ABIYAP/BR.2/4-2240
Konu : Edirne 2. Bayezit Külliyesi.

**TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
EDİRNE**

- İlgi : a) — Edirne Vak. Böl. Müd. nün 15.5.1985 gün ve ABIYAP/BR.4/4-1252 sayılı yazısı
b) — Edirne Vak. Böl. Müd. nün 22.5.1985 gün ve ABIYAP/BR.2/4-1310 sayılı yazısı
c) — Trakya Üniversitesi Rektörlüğünün 11 Eylül 1985 gün ve Yapı İş ve TEK/851165 sayılı yazısı.

Mülkiyeti İdareimize ait ve (5 yıl) müddetle kullanımınıza tahsis edilen Edirne 2. Bayezit Külliyesinin (Cami hariç) ilgi (c) yazınızda onarım ve restorasyonunun yapılacağı ve burada kullanılacak yonu taşının sertliği ve nereden alınacağı hakkında bilgi istenmektedir.

2. Bayezit Külliyesinde; Edirne'ye 27 Km. mesafedeki Kavaklı taş ocağının (1.75) mertliğindeki taşı kullanılacaktır. Ancak; Külliyesinin tahsis protokolünün 2. maddesinin (b, c) bendi gereğince burada Vakıflar Genel Müdürlüğümüzün yazılı müsaadesi alınmadan hiçbir tamir ve tadilat yapılamaz, gerekli hallerde hazırlanacak proje Vakıflar Genel Müdürlüğümüz kanalı ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu'nun tasvibinden sonra onarımı ve restorasyon Vakıflar Genel Müdürlüğünün nezaret ve kontrollüğü altında yapılabilir.

Tahsis protokolünün bir adet fotokopisi yazımız ekinde olup; protokol şartları gereğince hareket edilmesinin sağlanması hususunu emirlerine akit ederim.

Eki : 1 adet protokol fotokopisi.

**Mehmet IRMAK
BÖLGE MÜDÜRÜ V.**

**DAĞITIM
Gereği:**

Trakya Üniversitesi Rektörlüğü-EDİRNE Vak. Gen. Müd.-ANKARA

**ÜNİVERSİTE
GENEL SEKRETERİ**

85/5548

**2762 SAYILI VAKIFLAR KANUNUNUN 10 NCU
MADDESİNE GÖRE, MÜMKÜN MERTEBE GAYECE
AYNI OLAN DİĞER HAYRATA TAHSİS EDİLEN,
HAYRAT NEV'İNDEN VAKIF GAYRİMENKULLERİN
DEVİR VE TESLİMİNE AİT PROTOKOL**

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
BAŞKANLIĞINA**

Bir taraf Vakıflar Genel Müdürlüğü, diğer taraf Darüş-Şifa, Tıp Medresesi, Fırın ve İmaret arasında 7044 sayılı Kanuna tabi olmayan vakıf eski eser kısımlarının kullanma hakkının tahsisi için aşağıdaki şartlarla işbu protokol teati edilmiştir.

Bu protokolda Vakıflar Genel Müdürlüğünü Edirne, Vakıflar BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (Lehdar idare olarak isimlendirilmiştir.).

Madde 1	
a) Tahsis edilen gayrimenkulun hangi vakıf hayratından olduğu,	İkinci Beyazıt Vakfı
b) Gayrimenkulun cinsi:	Darüş-şifa, Tıp Medresesi, Fırın ve İmaret kısımları.
c) İnşaat tarzı	Kargir
d) İli, mahallesi, sokağı, kapı numarası, tapu ve tarih numarası,	Edirne Yeni İmaret, 2. Beyazıt Cad. 12.8.1965 Kütük 58-60 Cilt: 36/6-564
e) Eski eser fişi, dosya ve arşiv numarası,	Sıra No: 58-60 Fiş No: 66-68
f) Eserin muhafazası ve bilhassa önemli görülen mimari ve tezyini özellikleri (Bu hususlar röleve projesinde işaretlenerek yazı ve fotoğrafla tesbit edilecektir.	Alçı Ocakları, içlik pencere- releri, Şadırvan, Kubbe, İstaklitler, Mermer Sütunları
g) Gayrimenkulun dahili ve harici/ fotoğrafları çekilcek ve şehir imar planındaki (vasiyet planı) çıkarılacak protokolün her nüshasına birer sureti eklenecektir. (Gerekeni renkli olarak)	Gayrimenkulun dahili ve harici renkli fotoğrafları Protokola eklidir.
h) Tahsis yapan idarenin adı ve tahsis emrinin tarih ve numarası,	Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü 28.2.1983 tarih ve HAY. İŞL. 7044-8-83-1944 -1645
k) Kaç yıl müddetle tahsis edildiği.	5 Yıl Müddetle
1) Tahsis Amacı ve Bedeli	Trakya Üniversitesi Rektörlüğünce, Sağlık, Eğitim ve Kültür Hizmetlerince kullanılmak amacıyla.

Madde 2 — VAKIFLAR GAYRİMENKÜLÜ DEVRALAN İDARE AŞAĞIDAKİ ŞARTLARIN KABUL ETMİŞTİR.

a) Vakıf gayrimenkulun tahsis edildiği idare, bu gayrimenkulun tahsis gayesinden ayrı bir işte kullanılamaz ve başka idareye devir ve ciro edemez.

b) Vakıf gayrimenkulde, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yazılı müsaadesini almadan hiçbir tamir ve tadilat yapılamaz. Gerekli hallerde tamir ve tadilat için hazırlanacak proje Vakıflar Genel Müdürlüğü kanalıyla gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun tasvibinden geçtikten sonra muameleyle konulacaktır.

c) Gayrimenkulde tamir ve tadile lüzum görüldüğü müsaade edildiği takdirde lehtar idare, Vakıflar Genel Müdürlüğünün nezaret ve mürakabesi altında olmak kaydıyla lüzumlu tamir ve tadili yaptırır.

d) Lehtar idare, taşınmaz malı aldığı şekil ve durumda iade eder.

e) Gayrimenkulün bu protokolda tesbit edilen şartlara uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını Vakıflar Genel Müdürlüğü kendi elemanları vasıtasıyla kontrol eder.

f) Lehine tahsis yapılan idarenin protokol şartlarına uygun olarak hareket etmediği tesbit olunduğu takdirde protokol'a riayet ve yapılan tahribin giderilmesi için verilecek mühlet içinde lehtar idarece protokol hükümlerine uygun harekete geçmek ve yapılan tahribi giderilmesi için verilecek mühlet içinde lehtar idarece protokol hükümlerine uygun harekete geçmek ve yapılan tahribi giderilen edirne tahsininde tamir ve ikmal etmezse mühlet hitamında işbu mukavele mühfesi olur.

g) Mukavelelin inifisahnın ihbarı üzerine lehtar idare mukavele mevzuu eski eseri tahliye ve Vakıflar İdaresine, eski eserin teslimini müteakip tesbit olunacak tahripler sebebiyle vukuu bulan zararı tazmin etmeyi kabul eder.

3 — Taşınmaz malın teslim ve tesellüm edildiği bir zabıta tevsik olunur.

4 — İşbu protokol (3 Yıl) müddetle cāri olup müddetin hitamında taraflardan biri tarafından bir ay önce yapılacak müracaata göre müddet uzatılır. Taraflardan biri müracaat vukubulmadığı takdirde işbu protokol aynı hüküm ve müddetle uzatılmış kabul edilir.

5 — Protokolün tanzimi için gerekli bütün masraflar lehtar idarece karşılanır.

Lehtar İdare
Yüksek Öğretim Kurulu
Başkanlığı adına
Trakya Üniversitesi Rektörü
AHMET KARADENİZ

Vakıflar İdaresi
Edirne Vakıflar
Bölge Müdürlüğü
Aykut DEMİRAY
İnş. Yük. Müh.
Bölge Müdürü V.

Aslı Gibidir.
12.9.1985
Nursel UZUN

14.2.1984

BİBLİYOGRAFYA (KAYNAKÇA)

Akgündüz, Ahmet, Doç. Dr. İslâm Hukukunda Vakıf Müessesesi

Ayverdi, Ekrem Hakkı, Y. Mimar: Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan II. Murat Devri.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, Y. Mimar: Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri.

Baltacı, Cahit Doç. Dr.: Osmanlı Müesseseleri.

Barkan, Ömer Lütfi. Prof. Dr.: Süleymaniye camii ve imareti inşaatı

Barkan, Ömer Lütfi, Prof. Dr.: Belgeler, C: I Berki, Ali Hikmet: Vakfa Dair yazılan eserlerde vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen ıstılah ve tâbirler.

Bilmem, Ömer Nasuhi: Hukuk-ı İslâmiye ve istilâhat-ı fenniye kamusu.

Çağlayan, Cevdet: Türk taş köprüleri
Darkot, Besim Prof. Dr.: Edirne'nin 600. Fetih yılı armağan kitabı.

Ergin, Osman Nuri: Türk şehirlerinde imaret sistemi. İstanbul-1937

Evliya Çelebi: Seyahatnamesi

Eyice, Semavi: Türk Ansiklopedisi

Fatih Mehmet II nin Vakfiyesi

Gökbilgin, Tayıp Prof. Dr. Edirne ve Paşa Li-vası

Gökbilgin, Tayıp Prof. Dr. Edirne'nin 600. Fetih yılı armağanı kitabı.

Hibri Abdurrahman: Enis-ül Müsâmirin İbni Sina: Kanun "Tokath Mustafa Efendi Ter-cümesi, Ragıp Paşa Kütüphanesi"

Kazancıgil, Ratip Yrd. Doç. Dr. Edirne mahal-leleri tarihi. (Yayına hazır.)

Kunter, Halim Baki: Türk vakıf ve vakfiyeleri üzerine mücmel bir etüt.

Mecidi: Şekâyık tercümesi

Meriç, Rifka Melul, Prof. Dr.: Edirne'de ki Mi-mari Eserler.

Müneccimbaşı: Sahâif-ül ahbar

Oruç Bey Tarihi

Osmanzâde, Ahmet Taip: Hadikat-ül vüzera Ömer, Hilmi Efendi: İthaf-ül ahlaf fi ahkâm-ül evkaf

Öztürk, Nazif: Menş-i ve tarihi gelişim açısin-dan vakıflar.

Peremeci, Osman Nuri: Edirne Tarihi

Rifat, Osman Dr. Edirne Rehnüması

Rifat, Osman Dr. Yazarın kitaplığında bulunan kendi el yazısıyla notları.

Şükürrullah: Behcet-üt tevarih

Türk Tıp Tarihi arşiv dergisi

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı Prof. Dr. Osmanlı Tarihi

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı Prof. Dr. Çandarlı Vezir ailesi

Ünver, A. Süheyl Ord. Prof. Dr. Edirne Mevle-vihânesi Tarihine giriş.

Vakıflar Dergisi: 1-16 ncı nüshalar

Vakıflar Bülteni: I
Vakıflar ve Vakıf Hizmetlerimiz
Yüksel, İ. Aydın, Dr. Y. Mimar: Osmanlı Mima-risinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri.

LUGATÇE

— A —

Ahşap: Ağaçtan, tahtadan yapılmış
Akçe: Osmanlı gümüş para birimi
Alâka: Aşır okuyan
Avdet: Dönüş
Ayyan: Önün açık üstü kapalı geniş sahanlık
Azım: Güç, kuvvet, irade, büyük

— B —

Bevvap: Kapıcı
Bilhassa: Özellikle
Bina etmek: Kurmak, yapmak
Birun: Dış
Bünye: Öz yapı

— C —

Cüz'i: Az

— D —

Dârüşşifa: Sağlık evi, hastahane
Darülhayır: Hayır Evi
Defnetmek: Cenazeyi gömmek
Delil: Şahit, belge
Dendan: Diş, dişler
Derbeder: Dağınık, düzensiz
Derûn: İç

— E —

Emin: Güvenilir
Emir: Komuta
Enkaz: Yıkılan bir yapıdan arta kalan malzeme

— F —

Ferraz: Döşemeci, yaygıcı, temizleyici
Fetih: Bir şehrin veya yörenin zaftı
Fevkaniye: İkinci kat, balkon

— G —

Ganimet: Harplerde düşmandan alınan mal
Gayri kabil: Olanaksız
Gaza: Kutsal savaş
Gurur: Kendini beyenme
Güzide: Şekkin

— H —

Hâdim: Hizmetli
Halveti: Bir tarikat türü
Han: Türk Hükümdarları için kullanılan bir sıfat (Sultan, Padişah gibi)
Hanende: İlâhi ve âyin okuyucusu
Hazine-i hassa: Devlet Bütçesi
Hazire: Cami ve tekkeler bünyesindeki tabiristan
Hulâsa: Özet

— İ —

İkamet: Oturma
İkametgâh: Oturulan yer, ev lojman
İmaret: Harabın karşısı, mamur, bayındır
İrade: Direnç gücü
İsabetli: Yerinde
İstifade: Faydalanma
İstikamet: Yön
İştirak: Katılma

— K —

Kâgır: Taştan yapılmış
Kantar: Ağırlık ölçüsü
Karşın: Rağmen
Kâşi: Çini
Kaydını görmek: Katletmek, öldürmek
Kazasker: Başkad. Osmanlı idare teşkilatında Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği olarak ikiye ayrılmış idi. Herbiri kendi bölgesindeki adli

hizmetlerin sorumlu ve yetkili kişileri idiler.

Kebir: Büyük
Kitabe: Bir yapının yaptırını, yapılış nedeni ve tarihini belirten çoğunlukla taşta kazınmış yazı.

Kurb: Yakın
Küffar: Kafirin çoğulu dinsiz, allahsız eş ve ortak koşanlar.
Künye: Kimlik

— L —

Lala: Koruyucu, yetiştirici, danışman.

— M —

Mağlubiyyet: Yenilgi
Mâl-i Ganaim: harplerde düşmandan alınan ganimet malları.
Ma'lûl: Sakat özürlü
Mamur: Bakımlı, düzenli, yeni
Mâruf: Bilinen, tanınan
Masraf: Gider, harcama
Meçhul: Bilinmeyen gizli
Merasim: Tören
Merhum: Ölüp rahmete kavuşan
Mesnevihan: Mesnevi okuyan
Meşhur: Ünlü, herkeşe tanınan, bilinen
Muallim: Öğretmen
Muallimhane: Okul
Muavazzafe: Resmi vazifeli, görevli
Muayyen: Belirli sayıda
Mud: Tahl ölçüsü
Muhafız: Koruyucu
Muhtemel: Olası
Müsebbih: Tesbih çektiren
Mütevatir: Söylenti
Müzeyyen: Süslü

— N —

Naip: Yardımcı
Nakletmek: Taşımak, bir olayı anlatmak

— P —

Prehistorih: Tarih öncesi

— R —

Reaya: Müslüman olmayıp Osmanlı uyruğunda bulunan vergiye tabii kimseler.

— S —

Salname: Yıllık
Sarf: Harcama
Sebz: Yeşil
Semahane: Mevlevi âyininin yapıldığı salon.
Sevki: Askeri hareket
Seyid: Peygamber soyundan gelen kişilere verilen ad.
Sukût: Sessizlik
Sûrb: Kurşun
Sûrh: Kırmızı
Sûrur: Sevinç, neşe

— Ş —

Şart: Koşul
Şayi'a: Aşıl olmayan uydurma haber
Şedit: Hiddetli, şiddetli

— T —

Tablaki: Yemek tablalarını taşıyan
Tahnit: Bir tür mumyalama, cesedi kokmadan ve çürümekten korumak için yapılan işlem.
Tahsil: Vergi toplama
Taife: Görevli
Takdim: Sunma
Tecrit: İzolasyon, ayırma
Techiz - Tekfir: Cenaze gereçleri
Tedbir: Önlem
Telâfi: Yerine koyma
Teveccüh: Yönelme
Tiğ: Kılıç

— Ü —

Üssül hareket: Askeri hareket üssü

— V —

Vakiye: Kiyiye, okka, ağırlık ölçüsü birimi
Vefat: Ölüm
Vazetmek: Yerine koyma, yerleştirmek.

**OSMANLI DEVLETİ'NİN 700. KURULUŞ YILDÖNÜMÜ
KUTLAMALARI ÇERÇEVESİNDE
YAYINLANAN ESERLER**

- 1 - Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER'in EDİRNE'si**
- 2 - Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 3 - Notaları ile Edirne Türküleri**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 4 - Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990)**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 5 - Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 6 - Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi)**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 7 - Edirne İmaretleri**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL

**EDİRNE VALİLİĞİNCE YAYINLANAN
DİĞER ESERLER**

- 1 - Atatürk'ün Yaşamında Edirne / Latif BAĞMEN, Oral ONUR**
- 2 - Edirne Şehit ve Gazileri Albümü**
- 3 - Edirne Kadıları / Oral ONUR**

